

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİM BÖLÜMÜ

**TÜRKİYE'DE EĞİTİM SEVİYESİ İLE SİYASAL TERCİH
İLİŞKİSİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tez Hazırlayan: **A.Serdar Ümit ÖNCEL**

İSTANBUL,2009

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİM BÖLÜMÜ

**TÜRKİYE'DE EĞİTİM SEVİYESİ İLE SİYASAL TERCİH
İLİŞKİSİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tez Hazırlayan
A. Serdar Ümit ÖNCEL
Öğrenci No:
050712188

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Kenan GÖÇER

İSTANBUL, 2009

YEMİN METNİ

Sunduğum Yüksek Lisans Tezimi, Akademik Etik İlkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden Akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim.

24/09/2008

A.Serdar Ümit ÖNCEL

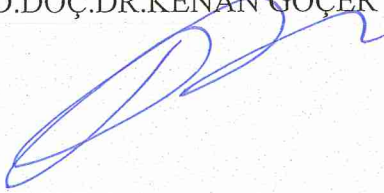
T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

18.03.2009

Enstitümüz *İşletme Yönetimi* Anabilim dalı *Eğitim Yönetimi ve Denetimi* Bilim dalı yüksek lisans öğrencisi 050712188 numaralı *Ahmet Serdar Ümit Öncel'in*, "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği tezini, Yönetim Kurulumuzun 27.11.2008 tarih ve 2008/31 sayılı toplantısında seçilen ve 18/12/2008 tarihinde Taksim Kampüsünde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda savunmuş ve kendisine düzeltme verilmiştir. Aday, "*TÜRKİYE'DE EĞİTİM SEVİYESİ İLE SİYASAL TERCİH İLİŞKİSİ*" adlı düzeltilmiş tezini Taksim Kampüsünde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (45) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi *oyçokluğu/oybirliği* ile *Kabul veya Ret* kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 7 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD.DOÇ.DR.KENAN GÖÇER

ÜYE
M. Delican
PROF.DR. MUSTAFA DELİCAN

ÜYE
PROF.DR. MEHMET FİKRET GEZGİN

TÜRKİYE'DE EĞİTİM SEVİYESİ İLE SİYASAL TERCİH İLİŞKİSİ

Tezi Hazırlayan: **A. Serdar Ümit ÖNCEL**

Özet

Bu Tez Çalışmasında; Seçmenin siyasal tercihlerine etki eden sosyoekonomik değişkenlerden en önemlisi olarak ifade ettiğimiz eğitim ile seçmenin siyasal tercihi arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Türkiye'de eğitimin, seçmen davranışlarına olan etkisi, siyasal tercihlere ne gibi etkilerde bulunduğu incelenmeye çalışılmıştır. Eğitim düzeyleri farklı olan seçmenlerin siyasal tercihleri nasıl oluşmaktadır. Buna göre, Türkiye'de eğitim düzeyi ile siyasal tercih ilişkisi açıklanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Düzeyi, Seçmen Davranışı, Siyasal Tercih

THE RELATIONSHIP BETWEEN EDUCATIONAL LEVEL AND POLITICAL CHOICE IN TURKEY

Presented by: **A. Serdar Ümit ÖNCEL**

Abstract

In this thesis, the relationship between education and the political preferences of voters which we explain the most important socio-economical variables ,is studied.It is also tried to be examined carefully that how education affects the behaviours of voters and their political preferences in Turkey. How do the political preferences of voters who have different educational grades occur. According to this, it is tried to be explained the connection between the educational level and the political choice in Turkey.

Key Words: Educational Level, Act of Voter, Political Choice

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	
Jüri Sayfası	
Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler	
İngilizce Özet ve Anahtar Kelimeler (Abstract)	
Kısaltmalar	iii
Giriş	1

I.BÖLÜM OY HAKKININ GELİŞİMİ, SEÇİM VE SEÇMEN DAVRANIŞI

1.OY HAKKININ GELİŞİMİ VE SEÇİM	2
2.SEÇMEN DAVRANIŞI	4
2.1. Oy Verme Davranışına Sosyolojik Yaklaşım	9
2.2. Oy Verme Davranışına Psikolojik Yaklaşım	10
2.3. Oy Verme Davranışına Rasyonel Tercih Yaklaşımı	12
3. SEÇMEN DAVRANIŞINA ETKİ EDEN SOSYOEKONOMİK FAKTÖRLER	13
3.1.Gelir Düzeyleri, Ekonomik Faktörler ve Seçmen Davranışları	13
3.2.Siyasal Davranışların Biçimlenmesinde Meslek Grupları ve Siyasal Davranışlar	18
3.3.Siyasi Davranışlarda Cinsiyet Farkının Rolü	26
3.3.1.Cinsiyete Göre Davranış Farklılıkları ve Nedenleri	26
3.3.2.Siyasal Davranışta Kadın Erkek Farklılıkları	28
3.4.Yaş Faktörünün Seçmen Davranışlarına Etkisi	35
3.5.Eğitim ve Siyasal Davranışlar	40

II. BÖLÜM SİYASAL TERCİHLERDE EĞİTİMİN ROLÜ

1.EĞİTİM VE SİYASET	43
1.1.Eğitim	43
1.2.Eğitimin Siyasal Alanla İlişkisi	44
2.EĞİTİMİN SİYASAL DAVRANIŞ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	49
2.1. Eğitimin Bireyin Siyasal Tercihine Olan Etkisi	50
2.2.Eğitim ve Seçmen Davranışı	55

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SEÇİMLER VE SEÇMEN DAVRANIŞLARI

1.TÜRKİYE'DE SEÇİMLER	59
2.SEÇMEN DAVRANIŞI	62
3.TÜRKİYE'DE GELİR DÜZEYLERİ VE SİYASAL PARTİ TERCİHLERİ	65
4.TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE SEÇMEN DAVRANIŞLARI	72
5.EĞİTİM GRUPLARININ SİYASİ DÜŞÜNCE KALIPLARI	75
SONUÇ	79
Kaynakça	81
Özgeçmiş	84

KISALTMALAR LİSTESİ

AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
AÜ	Ankara Üniversitesi
BBP	Büyük Birlik Partisi
BTP	Bağımsız Türkiye Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
FP	Fazilet Partisi
GP	Genç Parti
HP	Halkçı Parti
İP	İşçi Partisi
LDP	Liberal Demokrat Parti
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	Milli Güvenlik Konseyi
MP	Millet Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
ÖDP	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
RP	Refah Partisi
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SP	Saadet Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
YDP	Yeniden Doğuş Partisi

YP

Yurt Partisi

YTP

Yeni Türkiye Partisi

KISALTMALAR LİSTESİ

AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
AÜ	Ankara Üniversitesi
BBP	Büyük Birlik Partisi
BTP	Bağımsız Türkiye Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
FP	Fazilet Partisi
GP	Genç Parti
HP	Halkçı Parti
İP	İşçi Partisi
LDP	Liberal Demokrat Parti
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	Milli Güvenlik Konseyi
MP	Millet Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
ÖDP	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
RP	Refah Partisi
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SP	Saadet Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
YDP	Yeniden Doğuş Partisi
YP	Yurt Partisi
YTP	Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Bu çalışmada Türkiye’de eğitimin, seçmen davranışlarına olan etkisi siyasal tercihlere ne gibi etkilerde bulunduğu incelenmeye çalışılmıştır. Eğitim, kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen bir doğrultuda geliştirilmesi ona birtakım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümü olarak ifade edilmektedir. Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne süregelen bir olgu olduğundan sosyal, kültürel ve bireysel boyutları aynı anda içinde barındırır. İnsanın bilgi sezinleme ve akıl işlevlerini geliştiren faaliyetler ve kavramlar bütünü olarak ifade ettiğimiz eğitim, bireyin siyasi tercihine, seçmen davranışına etki eden çeşitli sosyoekonomik faktörler arasında en önemlilerinden biri olarak kabul edilir. Bireyin siyasal katılıma etkisi ve sonrasında siyasal tercihinde karar almasında eğitimin önemi ve hangi oranda etki ettiği konusuna cevap aranacaktır.

Çalışmamızın birinci bölümünde oy hakkının gelişimi, seçim ve seçmen davranışı incelenmiş, oy verme davranışına etki eden sosyolojik yaklaşım, psikolojik yaklaşım ve rasyonel tercih yaklaşımı konularının bireyin seçmen davranışlarına olan etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Seçmen davranışına etki eden çeşitli sosyoekonomik faktörler, gelir düzeyleri, ekonomik durum, meslek gruplarının siyasal davranışlara olan etkileri, cinsiyet farkının siyasal davranışlardaki rolü, kadın erkek farklılıklarının siyasal davranışlardaki farklılıkları, yaş faktörünün seçmen davranışlarına olan etkileri incelenmiş, bu faktörlerin en önemlilerinden biri olarak kabul edilen eğitimin, siyasal davranışlarla olan ilişkisi ve önemi açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde siyasal tercihlerde eğitimin rolü üzerinde durulmuş, eğitim, eğitimin önemi, eğitimin siyasal alanla olan ilişkisi, eğitimin bireyin siyasal davranışına olan etkisi ve de eğitimin seçmen davranışına olan etkilerinin önemi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde Türkiye’de seçimler ve seçmen davranışları üzerinde durulmuş, gelir düzeyleri ve siyasal parti tercihleri, Türkiye’de eğitim ve seçmen davranışlarının bugüne kadar yapılan çalışmalardan örnekler sunulmuş, Türkiye’de eğitimin, seçmen davranışına olan etkileri ve de siyasal tercih ilişkisinin önemi açıklanmaya çalışılmıştır.

OY HAKKININ GELİŞİMİ, SEÇİM VE SEÇMEN DAVRANIŞI

1.OY HAKKININ GELİŞİMİ VE SEÇİM

Yurttaşların siyasal sistemin işleyişine ve kollektif kararların alınmasına katılmalarının örnekleri eski Yunan demokrasilerinde görülmüş olup, genel ve eşit oy hakkının yaygınlaşması daha çok Amerikan ve Fransız devrimlerinin bir sonucudur.“Aristokrasiye karşı yükselen burjuva sınıfı, bireyi kendi kendine yeterli rasyonel bir varlık olarak gören aydınlanma felsefesi ve insanı odak noktası olarak alan hümanizm düşüncesi modern anlamdaki siyasal eşitlik fikrinin tarihi arka planını oluşturdu.Kendi vatandaşlarına kitlesel düzeyde oy verme hakkını tanıyan ve bu arada ulusal siyasal partilerin doğuşuna sahne olan ilk batılı ülke ise Amerika Birleşik Devletleri oldu. 1840 yılındaki başkanlık seçimlerinde beyaz erkekler arasındaki oy verme oran %80’e ulaştı. Buna karşın, Batı Avrupa’da genel oy hakkının gelişimi daha sancılı oldu. Kıta Avrupa’sındaki ilk seçimler Fransa’da 1848 demokratik reformlarının ardından yapıldı. Fransa seçimleri, diğer Avrupa ülkelerinde de demokrasi yandaşlarını harekete geçirdi ve uzun mücadeleler sonucunda, bugünkü anlamda “genel ve eşit oy” hakkı tüm Avrupa’da yurttaşlar için kutsal ve dokunulmaz bir siyasal hak niteliği kazandı.”¹

Türkiye’de de seçme ve seçilme ile ilgili kavramlara 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren rastlanmaktadır.“1876’da birinci meşrutiyetin ilan ve Kanun-i Esasi’nin (Anayasa) kabul edilmesiyle birlikte, Türk halkı da ilk kez anayasal düzeyde seçme hakkı’na kavuştu.”² Yeni kurulan Mebuslar Meclisi için ilk seçimler de 1877 yılında yapılmıştır. Ancak, bu seçimlerde oy hakkı sadece vergi veren ya da emlak sahibi olan erkeklere tanınmıştır.“İlk Osmanlı Mebusan Meclisi, açılışından hemen üç ay sonra Abdülhamit tarafından feshedilmiş ve yürürlükteki Anayasa gereği aynı yıl ikinci kez seçim yapılmıştır. Ancak padişah meşrutiyeti rafa kaldırması üzerine, meclis tam otuz yıl hiç toplanamamıştır. Bu süre zarfında ülkede gizliden gizliye harekete geçen meşrutiyet taraftarları ve özellikle Jön Türkler, padişaha baskı yaparak 1908’de ikinci meşrutiyetin ilanını sağlamışlardır.”³

“1908 seçimleri, tarihimizde ilk seçim kanunu olan ve yine aynı yıl çıkarılan İntihab-ı Mebusan kanunu hükümlerince daha demokratik bir ortamda yapılmış, seçimlerde İttihat ve Terakki (İT) ile Ahrar Fırkası (AF) yarışmıştır. İki dereceli olan seçimlerde İT’nin listesi

¹ Akgün,B.,Türkiye’de Seçmen Davranışı,Partiler Sistemi ve Siyasal Güven,Ankara,2007,s.21.

² Soysal,M.,Anayasa’ya Giriş,Ankara,1986,s.44.

³ Akgün,a.g.k.,s.22.

“silme” kazanmıştır.”⁴ Bu seçimin özelliği, seçimlerde ilk kez partilerin yarışması ve nispeten daha özgür bir basın-yayın faaliyeti ve propaganda ortamında yapılmasıdır. “ Ancak İttihat ve Terakki yönetimi, siyasal haklar bakımından ülkede sağlanan liberal özgürlükler ortamını koruyamamış, güçlenen muhalefeti susturmak için baskıcı yöntemlere başvurmaktan çekinmemiştir. Nitekim seçimleri kaybetmekten korkan İT hükümeti, 1912’de yapılan seçimlerde muhalefetin propaganda yapmasını önlemiş, seçim sandıklarını kendi gözetimi altına almıştır. Tarihimize ‘sopalı seçimler’ olarak geçen 1912 seçimlerinde, bütün baskılara rağmen muhalif parti Hürriyet ve İtilaf 6 üyesini meclise gönderebilmiştir.”⁵ Bu hileli seçimlerden iki yıl sonra 1914 yılında Osmanlı devletinin beşinci seçimleri yapılmıştır. “ Bu kez İT, tüm üyelikleri kazanmıştır. Mili mücadele başladıktan sonra 1919 yılında Osmanlı’nın son Meclisi Mebusanı için seçime gidilmiş, seçimleri liderliğini Mustafa Kemal’in yaptığı Anadolu ve Rumeli Mudafa-i Hukuk Cemiyeti kazanmıştır. Böylece 12 Ocak 1920’de Altıncı Osmanlı Mebusan Meclisi toplanmıştır.”⁶

“Osmanlı Meclisinin işgal güçlerince dağıtılmasından sonra, milli mücadelenin merkezi Ankara olmuş ve o zor günlerde bile halkın desteğini arkasına almak isteyen Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi adıyla yeni bir meclis toplamıştır. Bu amaçla 1920 yılında yeniden seçime gidilmiş ve 23 Nisan 1920’de ilk toplantısını yapmıştır. Milli Mücadele kazanıldıktan sonra ise, Atatürk tasarladığı sosyal ve siyasal reformları hayata geçirebilmek için 1923 yılında Cumhuriyet Halk Fırkasını kurmuştur. Atatürk’ün kendi sağlığında giriştiği bazı demokratikleşme çabaları başarıya ulaşamamış ve İkinci Dünya savaşı sonuna kadar Türkiye, bir tek parti rejimi olarak kalmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, bütün karizması ve gücüne rağmen sürekli olarak Anayasa’da öngörülen zamanlarda seçimlerin aksamadan yapılmasını sağlamıştır.”⁷

“CHP Türkiye Cumhuriyetinin ilk siyasi partisi olarak 1946 seçimlerine kadar kesintisiz iktidarda kalmıştır.1946 yılında hem iç dinamikler hem de dış etkiler sonucunda yeniden çok partili seçimler yapılmış ve nihayet ülkemizde “Beyaz Devrim” veya “Sandık İhtilali” olarak adlandırılan ve bağımsız yargı gözetiminde yapılan 1950 seçimleri ile ülkemizde ilk kez halkın özgür iradesiyle seçtiği bir iktidar iş başına gelmiştir.”⁸

⁴ Akşin,S. İkinci Meşrutiyetin İlk Dönemleri,Türkiye Tarihi:Çağdaş Türkiye,1908-1980,4.Cilt,2000,s.27.

⁵ Akşin,a.g.k.,s.28.

⁶ Akşin,a.g.k.,s.38.

⁷ Akgün,a.g.k.,s.23.

⁸ Akgün,a.g.k.,s.24.

“Yasalara göre seçmen-vatandaş olarak tanımlanan halk kesimlerinin, bir siyasal toplulukta, belli bir coğrafyada, belirli bir dönem için yöneticilerini ve yeğledikleri politikaları belirlemenin temel aracı olarak tanımlanan seçim, siyasal iktidarın bir elitten bir başkasına barışçıl bir biçimde aktarılmasının temel aracı olmasının yanında, bir denetim aracı yönetenlerle yönetilenler arasında bir siyasal iletişim biçimi, bireyi siyasal sisteme bağlayan ve demokratik sürecin gerisini meşrulaştıran bir etkinlik olarak da değerlendirilmektedir. Böylelikle, demokratik bir sistemde seçimlere, halkın çıkar ve görüşlerinin temsili, siyasal kurumlar ile seçmen tercihleri arasında ilişki sağlanması, siyasal çatışmaların barışçıl kanallara yönlendirilmesi, farklı siyasal programlar arasında rekabetin gerçekleştirilmesi, siyasal iktidarın denetlenmesi için yeterli gücü olan bir muhalefetin biçimlendirilmesi, iktidar değişikliği olanaklarının açık tutulması, toplumsal/siyasal çoğulculuğun korunabilmesi gibi işlevler yüklenmektedir. Kısacası siyasal sistemin demokrasiyle ilişkisini kuran temel mekanizmanın seçimler olduğu vurgulanmaktadır.”⁹

Seçimler demokrasinin zorunlu mekanizması ve siyasi partiler gibi, çağdaş politikanın temel kurumlarından biri olup, dahası demokrasi ölçütleri arasında en başta geleni olarak değerlendirilmektedir.

2.SEÇMEN DAVRANIŞI

Seçmen davranışı, toplum üyelerinin yöneticileri seçme ve doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kamu politikasının belirlenmesini etkileme amacıyla katıldıkları ortak bir faaliyeti konu almaktadır. Seçmen, bir ülke vatandaşı olmanın kendisine sağladığı bir hak görev olarak o ülkede yönetici kadronun belirlenmesiyle ilgili seçimlere katılabilecek (her ülke için bunun belirli ölçütleri vardır, vatandaşlık, ikamet, yaş, mülkiyet, cinsiyet vs.) bireydir. Yani “seçmen davranışı, siyasal yönetici kadronun seçimi sırasında, o toplum üyelerinin siyasal partiler veya liderler arasında yapmış oldukları seçme işlemidir. Seçme işlemi iki aşamada karar almayı gerektirmektedir. Kişinin önce yönetici kadronun seçiminde etki fonksiyonunu kullanıp kullanmayacağına karar vermesi, sonrada bu fonksiyonu nerede ne yönde kullanacağını belirlemesi gerekir. Bu ilk karar oy verip vermeme, ikincisi ise belirli bir partiye oy verme şeklinde uygulamaya yansır.”¹⁰

Katılıp katılmama; siyasal ilişkilerin bulunduğu her toplumda çeşitli yoğunluklarda siyasal katılma ve bunun en klasik şekli olarak oy verme karşımıza çıkar. Oy verme, pasif ve aktif siyasal katılma şekilleri arasında yer alır. Aktif siyasal katılmada kişi, en birincil şekliyle

⁹ Çitçi,O.,Yerel Seçimler Coğrafyası 1963-1999,Ankara,2005,s.7.

¹⁰ Gülmen,Y.,Türk Seçmen Davranışı 1960-1970,İstanbul,1979,s.18.

başkalarını iknaya çalışır, amaç süreci etkilemektir. Pasif siyasal katılmada ise kişi politikayla ilgilenir, okur, tartışır, fakat etkinliğini kullanmaya çalışmaz Katılma kararı alırken birey, demokratik siyasal eyleme ve o toplum içinde bunun uygulanmakta olduğuna inanması gerekir. “Katılanın, siyasal kararlar üzerinde etkisi olduğu oranda siyasal katılma, bir ulusun demokratik olup olmadığı, hukuken sahip olduğu araçları istediği zaman kullanarak karar alma sürecinde farklılık yaratıp yaratmama hakkına sahip olduğuna inanmasıdır. Birey, etkili olduğuna inanırsa, hükümeti etkilemeye çalışacaktır. Seçmen önemli kararları etkileme konusunda ümitsizliğe düşmüşse, seçime katılmama oranı yüksek olacaktır. Haber alma kaynaklarının, seçim kampanyalarının etkilemesi ve kişisel tartışmalar da bulunması bireyin seçimlere katılmasını büyük oranda etkiler. Seçimlere katılma aynı zamanda çevreden öğrenilen bir davranış olduğundan kişi meslektaşlarının, arkadaşlarının, ailesinin katılıp katılmama davranışından etkilenir. Aile ve arkadaş çevresi seçimlere ilgisiz olan kişinin kendisi de ilgisiz kalır. Katılma kararının bu tür nedenleri olduğu gibi, eğitim, cinsiyet, yaş, ırk, sosyal statü, şehirleşme durumu gibi çok sayıda sosyal, demografik ve ekonomik nedenleri vardır.”¹¹

“Siyaset bilimciler oylarıyla siyasi iktidarı belirleyecek olan seçmenleri sandık başına götürür ya da oy kullanmaktan vazgeçiren etkenleri şu şekilde sıralamışlardır. Hükümetin izlediği siyaset bir toplumsal grubun çıkarlarını ne kadar yakından etkiliyorsa, o toplum kesimindeki oy verme eğilimi o kadar artmaktadır. Bu konuda kamu görevlileri örnek gösterilebilir. Çünkü iktidara gelenler, bir bakıma kamu görevlilerinin işvereni olmaktadır. Hükümet kararlarının kendisiyle ilgili sonuçları konusunda bir toplum kesimi ne kadar çok bilgi sahibiyse, o toplum kesimindeki oy verme eğilimi de o kadar artmaktadır. Hükümet kararlarının neden olacağı sonuçların açık olup olmaması, toplum kesimlerinin onları kavrayabilmeleri için gerekli eğitim ve deneyim düzeyleri ile o toplum kesimindeki bireylerin birlikte değerlendirme yapma olanağına sahip olup olmamaları gibi koşullar bu konuda belirleyici olmaktadır.”¹²

Bir toplum kesimi üzerinde, siyasal katılım yönündeki baskılar ne kadar fazlaysa, o toplum kesimindeki oy verme eğilimi de o kadar artmaktadır. Ama bu baskıların birey üzerindeki etkisi, bireyin üyesi olduğu toplum kesimiyle olan ilişkilerinin yoğunluğuna bağlı olmaktadır.

Grup üzerindeki baskılar aynı yönde olduğunda siyasal katılma eğilimi ve oy verme

¹¹ Gülmen,a.g.k.,s.19.

¹² Özkan,A.,Siyasal Sistem Stratejileri,İstanbul,2007,s.84.

davranışı artarken, zıt yönlerde olduğunda katılım eğilimi azalmaktadır. Kışlalı, sandık başına giden seçmeni "güvenlik isteği", "saygınlık isteği", "duygusal bağlılık" ve "dinsel/siyasal inançların" etkilediğini belirtmektedir. ¹³

Güvenlik isteği kişileri istikrar arayışına itmektir. Düşük ama düzenli bir gelire sahip kişiler, mevcut siyasal iktidarın devamı yönünde oy kullanmaktadırlar. Bu tür seçmen grupları, gelirini artıracak, daha iyi koşullar sağlayabilecek partilere seçimlerde pek itibar etmemektedirler. Onlar risk almak yerine, ellerindeki koruma yönünde hareket etmektedirler. Toplumda yeterince saygı görmediğine, kendilerine ayırım uygulandığına inanan kesimler ise oy verirken, güvenlik isteği ile hareket eden seçmenlerin aksine, değişimden yana oy kullanmayı tercih etmektedirler. Çünkü onların mevcut siyasal iktidardan bir memnuniyetsizliği vardır ve belki alternatif bir siyasal partinin iktidarında ikinci sınıf insan muamelesi görmekten kurtulma şansları olduğunu düşünmektedirler.

Bir partiye veya onun liderine duyulan duygusal bağlılık da oy verme davranışı üzerinde etkili olmaktadır. Zaman içinde duygusal olarak bağlanılan siyasal parti, kişinin görüşlerine aykırı tutumlar sergilese de duygusal bağlılığın derinliği kişiyi yine bu partiye oy vermeye sevk edebilmektedir. Dini veya siyasi inançlar da, tıpkı duygusal bağlılık gibi, kişilerin oy verme davranışı üzerinde etkili olabilmektedir. Bireyler, maddi çıkarlarının ötesinde bir partiye yakınlık duyabilmektedirler. Aynı inancı paylaştığı, aynı düşünceyi savunduğu insanlarla birlikte olmayı isteyen kişiler, seçimlerde de oy verirken bu duyguyla hareket etmektedirler.

Oy verme davranışını etkileyen faktörlerin yanında bir de verilen oyun "yönünü" belirleyen değişkenler bulunmaktadır. Kışlalı, "oyun yönünü belirleyen etkenleri şöyle sıralamaktadır; Tarıma dayalı yarı kapalı geleneksel toplumdan, endüstriye dayalı açık çağdaş topluma geçildikçe, oy vermedeki yöresel ve bölgesel etkiler azalmakta, toplumsal sınıfların etkisi artmaktadır. Bu yeni toplumsal ilişkiler içinde kişinin yükselme imkânları ne kadar çoksa, tutucu eğilimler o ölçüde güçlenmektedir. Kişinin içinde bulunduğu koşulları iyileştirme umutlarının azlığı ölçüsünde ise düzen değişikliği istekleri gündeme gelmektedir. Aynı şekilde toplumdaki eşitsizlikler arttıkça, siyasal katılma düzeyi de yükselmektedir." ¹⁴

"Sanayileşmenin ilk aşamalarında kitleler hayat şartlarının iyileşmesinden etkilenip tutuculaşabilmektedirler. Ama zamanla kendi koşulları ile diğer toplum kesimlerinin koşullarının karşılaştırılması önem kazanmaktadır. Kendi koşulları iyileşirken başkalarının

¹³ Kışlalı, A.T., Siyaset Bilimi, Ankara, 1987, 363.

¹⁴ Kışlalı, a.g.k., s.363

koşulları çok daha hızlı iyileşiyorsa, bu durum hoşnutsuzluk oluşturabilmektedir. Gecekondu bölgeleri ile az gelişmiş yörelerin seçmenleri genellikle mevcut düzenin devamı yönünde oy kullanırken, sanayileşmiş ve kentleşmiş yerlerin seçmenleri, eğer mevcut düzenden memnun değilseler, alternatif siyasi partilere daha kolay yönelebilmektedirler. Güncel siyasi gelişmeler, özellikle kararsız seçmenlerin üzerinde etkili olmaktadır.”¹⁵ Örneğin şiddet olaylarının artmasının oluşturduğu korku, arayış içinde olanları istikrara, güçlü görüne doğru yöneltmektedir.”

Lipset’in yapmış olduğu çok sayıdaki araştırmadan çıkardığı sonuçlara göre“oy vermeyi etkileyen faktörlerin birçok ülkede aynı olduğunu, erkeklerin, iyi eğitilmiş olanların, şehirlilerin,35–55 yaşları arasında olanların, yüksek statü sahibi olan insanların, örgüt üyesi olan insanların daha çok oy kullandıkları yargısına varmıştır.”¹⁶

“Seçimlere katılmama davranışını farklı nedenlere dayandırarak iki grup altında Aktif ve pasif katılmama veya Blondel’in ifadesiyle olumlu ve olumsuz katılmama olarak değerlendirilebilir. Aktif (olumlu) Katılmama, Bu gruba giren kişiler siyasi olaylarla ilgilenirler, izlerler, bilgi ve haber alma kaynaklarına sahiptirler. Kendi görüşlerini temsil eden bir parti bulamadıkları, mevcut parti ve adaylardan hiçbirini desteklemedikleri için seçime katılmazlar. Bazı seçmenler ise siyasete, siyasal mevki sahiplerine ve tüm olarak siyasal sisteme karşı güvensizlik ve şüphe içindedirler. Politikanın kirli bir iş, politikacıların dürüst olmadıklarına inanırlar. Kişiler değişse bile temelde hiçbir şey değişmeyecektir. Bu nedenle siyasetten uzaklaşmışlardır, oy kullanmazlar. Bazı seçmenler ise iktidarın meşruiyetine, hukuki temellerine inanmadıkları için oy kullanmazlar. Çoğu kez sistem içinde diğer üyelerin kendilerinden daha üstün tutulduğunu fark eden seçmenler oy kullanmazlar. Eşitsizliğin derecesi farklılıklar göstermekle birlikte her sistem bazı üyelerini diğerlerine üstün tutar. Eşitsizlikten etkilenenler sistemden soyutlanırlar. Bu soyutlanma farklı koşullar altında farklı şekillerde görülür. Bazılarında bu görünüm radikal hareketlere katılma, mevcut sisteme saldırı ve onu yeni bir sistemle ikame çabaları içindeyken, bazılarında sistemden soğuma, katılmama şeklinde olur. Üst tabakanın siyasal kararlar üzerindeki etkinliğini ve kendilerinin güçsüzlüğünü fark ettiği için siyasal etkinlik duygusu düşük olan alt tabaka üyelerinde bu durum çok olağandır. Siyasal sisteme ait değerlerle kendi durumunda olanların sağlayabildiği haklar arasında çapraz baskılardan etkilenmektedir. Kadercı bir tutum içinde, geçmişteki tecrübelerinden etkilenerek umutsuzluğa kapılmışlardır, oy vermenin yararına

¹⁵ Özkan,a.g.k.,s.85-86.

¹⁶ Lipset,S.M.,Siyasal İnsan,(Çev.M.Tunçay),Ankara,1986,s.119.

inanmaz ve seçimlere katılmama davranışını benimserler.”¹⁷Pasif(Olumsuz)Katılmama ise, bazı kişiler içinde buldukları toplumla yakın ilişkiler içindeyken, bazıları da en yakın çevresinin dışındaki dünyadan ve olaylardan habersiz yaşar. “İçinde siyasal olayların da yer aldığı bu toplumdaki uzaklık onları siyasal olaylara karşı da ilgisiz hale getirir. Toplumsal faaliyetlerin varlığını reddetmezler, ancak kendi sınırlı dünyaları içinde bu faaliyetlerden haberdar olmayı öğrenmemiş veya çevredeki fiziksel nedenler onların haber alma olanaklarını kısıtlamıştır. Günlük olaylar hakkında hiçbir görüşleri yoktur. Bunlar siyasal uyarı sahibi olmadıkları için hiç oy kullanmamış veya kendilerinden en ufak bir özveri gerektirmeyen ender durumlarda oy kullanmış pasif vatandaşlardır. Onlar için oy kullanmanın değeri sandık başına gitmenin zahmetinden daha düşüktür.”¹⁸ Bu durum çevresel koşullara göre sürekli veya geçici olabilmekte çevrenin ve koşulların değişmesiyle bu davranış yok olabilmektedir.

Bu iki tür seçmen davranış nedenlerinin dışında, bazı seçimlerde dönemsel olarak seçimlere katılma oranı düşük olabilir. Bunun nedenlerini genel olarak ifade edersek; “Halk ekonomik amaçlarının gerçekleşmeyeceğini anlamışsa katılma oranı düşük olacaktır. Ülke uluslararası gelişmelerin tehdidinde değilse, seçimlere katılma oranı düşük olacaktır.(Almanya’da oy verme oranının İngiltere’den çok yüksek olmasının sebebi, bu toplumun kendi siyasal durumu nedeniyle uluslararası gelişmeleri yakından izliyor olmasıdır).Ülke içinde sosyal bir değişim olasılığı yoksa toplumda siyasal olaylarla ilgilenme, buna bağlı olarak da seçimlere katılma oranı düşük olur. Seçim sonuçlarının partiler arası oy dağılımı açısından birbirine yakın olacağı öngörülürse, seçmen oyunun etkinliğini hissedeceğinden katılma oranı artar. Buna karşılık bazı seçmenler, ulusal düzeyde veya içinde buldukları seçim bölgesinde hangi partinin kazanacağını nasıl olsa belli olduğu düşüncesiyle hareket ederek oy verme zahmetine katlanmazlar. Alternatiflerden birisi için yapılacak tercih oy veren açısından büyük bir fark yaratacaksa siyasal ilgileri düşük olan kişiler bile oy kullanmaya yönelebilir.”¹⁹

Bütün bu dönemsel seçmen davranışlarının yanında, dönemsel olmayan her seçimde normal bir dağılım gösteren, seçmen iradesi dışında ve uygulamayla ilgili nedenlerden dolayı seçime katılmama durumu da söz konusu olabilmektedir. Bu hastalık, seyahat veya organizasyon düzensizliği olabilir. Örneğin seçim gününün hafta içinde olması, seçim sandığının uzaklığı veya seçmen kütüğüne kayıt edilmemiş olmak, kayıt işlemlerinin güçlüğü seçmendeki oy kullanma arzusunu yıpratın nedenler arasındadır.

¹⁷ Gülmen,a.g.k.,s.23.

¹⁸ Gülmen,a.g.k.,s.24

¹⁹ Gülmen,a.g.k.,s.25

2.1.Oy Verme Davranışına Sosyolojik Yaklaşım

Siyaset bilimcilerin "oy verme davranışı" üzerine geliştirdikleri yaklaşımlar "*sosyolojik*", "*psikolojik*" ve "*rasyonel tercih*" olmak üzere üçlü bir sınıflamaya tabi tutulmaktadır.²⁰

Seçmen tercihinin sosyolojik açıdan yaklaşanlar, ekonomik ve psikolojik yaklaşımın özellikle vurguladığı bireyseliği reddetmekte ve grup temelleri konusuna eğilmektedir. “Sosyolojik yaklaşımda kişilerin tutum ve değer sistemleri oy verme davranışında önem arz etmemekte, bu yaklaşımda daha çok din, sosyoekonomik statü, yaşanan coğrafya parçası ve mensup olunan grup gibi faktörler ön plana çıkmaktadır. Sosyolojik yaklaşımın temel konusunu seçmenler değil, gruplar ve partiler oluşturmaktadır. Sosyolojik yaklaşım, seçmen davranışının temelde toplumdaki sosyal bölünmüşlük tarafından belirlendiği, seçimlerde kullanılan oyun da aslında bireylerin ait olduğu sosyal kimliklerin siyasal tercihlere yansımalarından ibaret olduğu ifade edilir.”²¹

Grupların başlıca özelliklerinden birisi normlarının bulunması ve bunlara uyulmadığı takdirde üyelerinin çeşitli şekilde cezalandırılmasıdır. Bu nedenle birey oy verme davranışında grup normlarına ters düşmemek ve belirtilen cezai müeyyidelerle karşılaşmamak için çaba harcamaktadır.

“Amerika'da Başkanlık seçimlerinde halkın tercihinin inceleyen ve sosyolojik yaklaşımın temelini oluşturan ilk araştırma sonrasında şu genellemelere varılmıştır; Birey sosyal olarak politikleşir. Sosyal özellikler parti tercihlerini belirlemektedir. Oy verme, temel olarak bir grup deneyimidir. Birlikte çalışan ve yaşayan insanların aynı adaya oy vermeleri muhtemeldir.”²²

Politik eğilimler, bireyin sosyoekonomik statü derecesi, dini bağlılık ve ikamet üzerine temellenmiştir. Bu üç faktör, bireylerin karar vermelerinde büyük rol oynamaktadır. Özellikle din bağlılığı, bireylerin evlilik ve meslek tercihlerini de etkilemektedir. Oy vermede ailenin önemli bir rolü bulunmaktadır. Özellikle eşler, birbirlerinin tercihlerine çok yakın oy kullanmaktadır. Çocukların tercihleriyle anne ve babaların tercihleri de büyük ölçüde benzeşmektedir.

“Seçimlere gösterilen ilgi, karar verme zamanını etkilemektedir. Yüksek ilgili bireyler daha erken karar vermektedir. Bireyler, mensup oldukları gruplar doğrultusunda oy vermeye

²⁰ Özkan,a.g.k.,s.86.

²¹ Akgün,a.g.k.,s.27.

²² Özkan,a.g.k.,s.87.

eğilimli olmakta ve bu süreçte çapraz baskılar önemli rol oynamaktadır. Fransız seçmenleri üzerine yapılan bir araştırma da, Fransa'da seçmenin "sosyal sınıfı" dikkate alarak oy verdiğini ortaya koymuştur. Milne ve Mc Kinze İngiliz seçmeni üzerine yaptıkları araştırmalarda, partilerin oy tabanlarının genel olarak toplumdaki sınıf farklılıklarını yansıttığını tespit ettiler.²³

Türkiye'de de geçmiş dönemlerde yapılan seçimlerde seçmenin sosyolojik yaklaşıma uyan tercihlerde bulunduğu görülür. Örneğin, "Önce Adalet Partisi, sonra da onun devamı olan Doğru Yol Partisi, genellikle Anadolu'nun kırsal yörelerinde yaşayan seçmenlerden oy almıştır. Hatta DYP geleneği için "köylü partisi" tanımlaması bile yapılmıştır. DYP Genel Başkanlığından önce Başbakan, sonra da Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel'in "benim köylüm!", "benim çiftçim!.." diye başlayan sözleri, siyasi tarihimizdeki yerini çoktan almıştır. Ayrıca Milli Nizam, Milli Selamet Refah Partisi ve sonra da Fazilet Partisi ve Saadet Partisi geleneğinden gelen "Milli Görüş" zihniyetinin de muhafazakâr ve dindar seçmenlerin oyunu alması, sosyolojik yaklaşımın bir diğer örneğini oluşturmaktadır."²⁴

2.2.Oy Verme Davranışına Psikolojik Yaklaşım

"Partiyle özdeşleşme modeli" olarak da anılan seçmen davranışına psikolojik yaklaşım, seçmenin bir partiye duyduğu sevgi ve bağlılığı ifade etmektedir. Bireyler küçük yaşlardan itibaren yakın çevresinin etkisiyle belli bir partiye yakınlık duymaya başlar ve bu psikolojik bağlılık zamanla güçlenerek hayat boyu devam eder. "Seçmenler, belli bir seçimde farklı nedenlerle (ekonomik çöküntü, adayının kötü olması gibi) başka bir partiye oy verseler bile, daha sonraki dönemde yine eski partisine oy verirler. Ayrıca seçmen parti kimliği sayesinde siyasetin karmaşık dünyasını yakınlık duydukları partinin yorumları kendi zihinlerinde anlamlı hale getirirler. Böylece yeterli bilgi sahibi olmasalar bile, seçmenler gelişen siyasal olayları kolayca yorumlayabilirler."²⁵ Bu bağlılık, bir taraftarın futbol takımı tutması gibi değerlendirilmektedir. Bireyin partisile özdeşleşmesi için herhangi hukuki bir bağının bulunması da şart değildir.

Partiyle özdeşleşme modelinin iki temel yeniliği de beraberinde getirdiği belirtilmektedir: Bunlardan birincisi, "ahlaki vaazlardan çok davranışla ilgili kuralları sunması; ikincisi de, sosyolojik yorumu reddetmesidir."²⁶

²³ Akgün, a.g.k., s.27.

²⁴ Özkan, a.g.k., s.88.

²⁵ Akgün, a.g.k., s.29.

²⁶ Özkan, a.g.k., s.89.

Partiyle özdeşleşme modelini ortaya koyan siyaset bilimcilerin temel varsayımı, “seçmenin partizan tercihlerinin, bir psikolojik güçler sahasını kapsayan unsurların yönü ve gücüne bağlı olduğudur. Tutumların yönü ve yoğunluğunun ölçülmesi, çoğu seçmen davranışını hesap etmede kullanılabilir. Partiyle özdeşleşme modelini benimseyen siyaset bilimciler, adaylar, konular, grup etkileri gibi konular üzerine eğilmişler ve psikolojik güçleri modellerinde temel olarak almışlardır. Bu psikolojik güçler içerisinde ise tutumlar merkezi bir rol oynamaktadır. Özellikle tutumların yoğunluğu, bazı insanların niçin oy verdiğini, diğerlerinin ise niçin vermediğini açıklamada yardımcı olmaktadır. Oy veren için tutumun ahengi, bir kişinin niçin kendisine uygun bir partiye oy verdiğini belirlemektedir. Tutumların partizan yönü ve şiddeti ise, her bir seçmenin rakip adaylar arasında yapacağı tercihin nedenini açıklamaktadır. Bu modele göre, kişi oy verme yaşına gelmeden önce politik uğraşlara doğru yönelmekte ve onun bu yönelimi kendi sosyal çevresini güçlü bir şekilde yansıtmaktadır. Partiyle özdeşleşme çok küçük yaşlarda aile içerisinde gerçekleşmekte ve politikayla çok yoğun ilgilenen ailelerin çocuklarında belli bir partiye karşı daha güçlü psikolojik bağlılıklar oluşmaktadır.”²⁷

Partiyle özdeşleşme modelinin temel varsayımları şöyle sıralanmaktadır;“Çoğu seçmen, mevcut oy verme niyetinden farklı olabilen bir partiye, önceden var olan bir bağlılık hissetmektedir. Önceden mevcut olan bu bağlılık, ailedeki sosyalleşmeyle oluşmaktadır. Çoğu seçmen, hayatı boyunca aynı partiye bağlı kalmaktadır. Ebeveyn bağlılığının yokluğu veya çok zayıflığı, ailesinin veya kendisinin ilk bağlılığının referans gruplarından farklı olması gibi sebeplerle bazı sapmalar ortaya çıkmaktadır. Bir partiye daha çok bağlı olan bir seçmenin, seçimlerde bağımsız olarak oyunu o partiye kullanması kuvvetle muhtemeldir. Bu varsayımlardan şu sonuçları çıkarabiliriz. Herhangi bir seçimde, seçmenlerin hepsi parti bağlılıkları doğrultusunda oy kullanırlarsa, çoğu seçmenin bağlı hissettiklerini belirttikleri parti seçimi kazanacaktır. Bir seçimler dizisinde, çoğu seçmenin güçlü bağlılık hissettiklerini söyledikleri parti, ortalamanın üzerinde oy alacaktır. Siyasal sistem içerisinde, farklı partiler arasında kararsız kalan seçmen kitlesinin büyüklüğü, partilere bağlılıklarının zayıf olduğunu ifade eden seçmenlerin oranıyla daha da artacaktır. Bir partiye bağlılığının güçlü olduğunu söyleyen ve sürekli olarak oy vermeyen seçmenlerin gelecek seçimde aynı partiye oy kullanması, partiye bağlılığının zayıf olduğunu söyleyen ve sürekli oy vermeyen seçmenlerden daha fazla muhtemeldir.”²⁸

²⁷ Özkan,a.g.k.,s.88.

²⁸ Özkan,a.g.k.,s.90,91

Küreselleşme sürecinin dayattığı değişim ve dönüşüm ihtiyacı, çağın getirdiği yeni yaklaşımlar ve yeni sorunlar partisiyle özdeşleşen bireyleri, başka partilere yöneltmeye yetmemektedir.

2.3.Oy Verme Davranışına Rasyonel Tercih Yaklaşımı

Seçmenin kendi çıkarlarını iyi bilmesi, bu çıkarlara en iyi şekilde hizmet edecek aday veya partiyi değerlendirerek oyunu ona göre kullanması, rasyonel tercih yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımda kişinin amaç ve istekleri ön planda tutulmaktadır. Rasyonel tercih yaklaşımı, "kişinin hatır için herhangi bir partiye oy kullanmasının söz konusu olmaması, seçmenin politik amaçlarının üzerinde odaklanarak sosyal çevreyi fazlaca dikkate almaması ve seçmenin kullanacağı oy ile ilgili daha çok politik bilgilere sahip olmak istemesi" gibi özellikleri bakımından partiyle özdeşleşme (Psikolojik Yaklaşım) modelinden ayrılmaktadır.²⁹

Rasyonel tercih yaklaşımıyla ilgili varsayımlar şöyle ifade edilmektedir. "Rasyonel bir vatandaş, ücretsiz ve tam olarak bilgilendirildiğinde, oy verme ile ilgili kararlarını şu şekilde almaktadır: Mevcut hükümetin uygulamalarından elde ettikleri ile muhalefetteki partilerin hükümette olması durumunda sağlayabileceği hizmetleri karşılaştıracak aradaki farkı bulacaktır. Bu fark da kişinin rakip partiler arasındaki tercihini oluşturacaktır. İki partili sistemde seçmen, tercih ettiği parti için oy kullanacaktır. Çok partili sistemde ise seçmen, diğer seçmenlerin tercihleri konusunda tahminde bulunacak ve şu şekilde davranacaktır: Eğer desteklediği partinin kazanma şansı varsa, o partiye oy verecektir. Yok, eğer desteklediği partinin kazanma şansı yoksa en sevmediği partinin kazanmasını engellemek için diğer bir partiye oy verecektir. Eğer seçmen uzun vadeli düşünüyorsa, desteklediği partinin hiç kazanma şansı olmasa bile, gelecek seçimlerdeki alternatiflerini geliştirebilmek için yine bu partiye oy verecektir."³⁰

Rasyonel tercih yaklaşımında seçmenler, geleceği değil, geçmişi sağduyu ile değerlendirerek oyunu kullanmaktadır. Seçmenler, özellikle iktidar partilerinin geçmişte yaptıkları icraatların genel bir değerlendirmesini yapmakta, bu icraatlardan kendisinin ne kadar yararlandığını tartarak ona göre bir karar vermektedir. Seçmen vaatlerle, abartılı sözlerle ilgilenmemekte, sonuçlara önem vermektedir. İktidar partisi ya da partilerinin seçim zamanında yaptıkları propaganda ve diğer seçim faaliyetlerini de bu gözle değerlendiren seçmenler, eğer iktidarda iken yapılan icraatlardan faaliyetlerden memnun değilse, seçim

²⁹ Özkan,a.g.k.,s.90.

³⁰ Özkan,a.g.k.,s.91.

dönemindeki "ikna" çalışmalarından etkilenmemekte, yapılacak olan seçimlerde geçmiş konumu göz önüne alıp değerlendirerek oyunu kullanacaktır.

3.SEÇMEN DAVRANIŞINA ETKİ EDEN SOSYO EKONOMİK FAKTÖRLER

3.1.Gelir Düzeyleri, Ekonomik Faktörler ve Seçmen Davranışları

Gelir düzeyinin bireylerin oy verme davranışı üzerindeki etkisi ilk bakışta oldukça basit ve doğrusal bir ilişki gibi görülür. Oysa oy verme mükâfatlandırma veya cezalandırmayı amaçlayan beğenme veya öfkenin bir ifadesidir.“Seçmenler, ülke ekonomisinin performansından iktidardaki partiyi ya da partileri sorumlu tutarlar ve bu sorumluluk bilincine göre oy verirler. Eğer bu önerme doğruysa, yani ülkede cereyan eden ekonomik koşullar vatandaşın parti seçimi üzerinde güçlü etkiye sahipse, iktidar partisinin kaderinin önemli ölçüde ekonomideki başarısına bağlı olması gerekir. Buna göre ülkedeki genel refahın artışını izleyen dönemlerde yapılan seçimlerde, seçmenlerin iktidardaki partinin adaylarına daha fazla destek vermesi, genel refahın azaldığı dönemlerde ise iktidarın desteğini çekerek cezalandırması beklenir.”³¹

Seçmenin siyasi tercihte bulunurken ekonomik beklenti içinde olması normaldir. Çünkü o siyasi tercihte bulunurken zaten ülkeyi yönetecek kadroları seçmektedir ve elbette ki ülke yönetiminin en önemli konularından birisi de ekonomik gelişmenin sağlanmasıdır. Ancak seçmenin parti tercihinde tek belirleyicinin ekonomik fayda olduğu tezi kabul edilemez. Çünkü insanların sosyal ve siyasal tutum ve davranışları sadece ekonomi üzerine bina edilemez. Bu konuda yapılan araştırmalar farklı sonuçlar vermektedir.“Ekonomik faktörlerin oy verme üzerinde hiçbir rolü olmadığını ileri süren araştırmalardan, onun oy verme davranışını belirleyen en önemli değişken olduğunu varsayan ve bu iki uç arasında ekonomik faktörlere değişik derecelerde önem veren her biri oldukça tutarlı ve bilimsel yöntemlere dayalı pek çok araştırmanın bulguları en azından bu konunun ne kadar çok boyutlu ve karmaşık olduğunun çarpıcı bir göstergesidir.”³²

Yapılan araştırmalar sonucunda birçok ekonomik faktörlerin oy verme davranışı üzerinde belirli bir etki yaptığı kabul edilmektedir. Ancak bu etkinin derecesi büyük ölçüde, “ülkenin içinde bulunduğu olağan veya olağanüstü şartlar, insanların hükümetin icraatlarını algılama biçimi, iktidardaki ve muhalefetteki siyasetçilerin ülkenin gündemine getirdikleri konular, ekonominin önceki yıllara göre durumu tarafından belirlenmektedir.”³³

³¹ Özkan,a.g.k.,s.92.

³² Şentürk,H.,Seçmenin DNA'sı Seçmen Tercihlerini Etkileyen Faktörler,İstanbul,2008,s.102.

³³ Sitembölükbaşı,Ş.,Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler,Ankara,2001,s. 9.

Ülke ekonomisinin, önceki yıllarda ki durumu gözönüne alındığında, ekonomik faktörlerin, oy verme davranışına olan etkisi araştırmacıların en fazla üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur. Çünkü kamuoyu araştırmalarında seçmenler ülkenin karşılaştığı en önemli sorun olarak ekonomiyle ilgili bir konuyu belirtmektedirler. “ Niemi ve Weisberg yaptıkları araştırmada siyasi iktidara yönelik halk desteğinin ekonomik değişkenler tarafından etkilendiğini ortaya koydular. Savaş zamanı hariç ekonominin yönetimi seçmenler tarafından ulusal siyasi otoritelerin sorumlu tutulduğu en önemli görev olarak görülmektedir. Özellikle reel şartların kötüleştiği üretim ve istihdamın düşmekte olduğu dönemler ekonominin seçim sonuçları üzerinde en çok etki yaptığı ve belirleyici olduğu zamanlardır. Kiewiet ve Rivers’ in bulgularına göre diğer şartlar eşit kalmak şartıyla seçmenler seçimin refah döneminden sonra geldiği zamanda, sıkıntılı dönemden sonra gelmesine göre, iktidar partisinin adaylarına daha fazla destek vermektedirler. Ekonomide gerilemenin olması yanında hiçbir gelişmenin olmaması da muhtemelen iktidar partisinin seçimlerden zararlı çıkmasına yol açmaktadır.”³⁴

Bulutay ve Yıldırım’ın yaptıkları ortak araştırma, Kiewiet ve Rivers ‘in bulgularını destekleyecek şekilde, 1950–1960 döneminde iktidardaki DP hükümetinin ekonomik alandaki performansı ile seçimlerde elde ettiği oylar arasında doğrusal bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bulutay ve Yıldırım “Türkiye’nin tarım kesimi üzerine yaptıkları araştırmada, iktidar partisinin oylarını artırması için sadece mevcut ekonomik şartları korumanın, hatta çok düşük bir artış gerçekleştirilmenin bile yeterli olmadığını, oy artışının ancak önemli bir ekonomik büyümeyle mümkün olabildiğini 1950, 1954, 1957 ve 1961 seçimlerinden örnekler vererek ortaya koymaktadırlar. Çünkü gelir dağılımındaki adil olmayan durumlar nedeniyle küçük orandaki ekonomik iyileşmeden geniş halk kesimlerinin pay alması mümkün olamamaktadır. Kişi başına gelirden artma olduğunda iktidarın oylarında bir artma meydana gelmiş (1950 ve 1954 seçimleri), birey başına gelir artmayınca iktidarın, oyları azalmıştır (1957 seçimleri). Aynı türde ilişkinin 1961 ve 1965 seçimleri için de geçerli olduğunu tespit eden bu araştırmacılar ayrıca bölgesel düzeyde analiz ya bir bölgenin geçim kaynağı oluşturma bakımından hayvan ürünlerinin veya tarımsal ürünlerin ağırlığını dikkate alarak, bu ürünlerde değer artışına paralel olarak hükümetin oylarının o bölgede azaldığı veya arttığını bulmuşlardır. Örneğin geçim kaynağını oluşturma bakımından hayvansal ürünlerin ağır

³⁴Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.10.

bastığı yerlerde hayvansal ürünlerin değeri arttığında iktidardaki partinin o bölgedeki oyları artmakta, hayvansal ürünlerin değeri azaldığında da iktidar partisinin oyları azalmaktadır.”³⁵

Seçmenin mevcut gelir düzeyi tek başına okunmamalı, onun trendine de bakılmalıdır. “Önceki konumuna göre daha iyi durumda olan seçmenin hâkim düzenle çatışması daha düşük düzeyde olur. Oysa mevcut durumundan geri düşenlerin hâkim düzene ve sorumlu gördüğü siyasilere tepkisi daha yüksek olur. Hoffer'in belirttiği gibi, geleceğe karşı duyulan korku bizim şimdiki düzene sarılmamıza, geleceğe ait beslenen ümit ise bizim değişikliğe karşı istekli olmamıza sebep olur.”³⁶

“Kramer’in araştırması ekonomik durumun zamanlamasına dikkat çekmektedir. O, iktidarın seçimlerde başarısını belirleyen en önemli unsurun seçimlerden hemen önce ekonominin sağlıklı durumu olduğunu tespit etmiştir. Stigler, Kramer’in aksine tüm dönemin önemli olduğunu savunmaktadır. Eğer doğruysa Kramer’in tespitinin uygulamaya yönelik değeri çok yüksektir. Bunun anlamı, uzun süreli iktidarı boyunca ekonomik politikaları başarısız olan bir hükümet, seçimlerin yaklaşmasına doğru kısa süreli göstermelik bir iyileşme sayesinde seçimi kazanabilecek demektir. Seçime doğru yapay olarak yaratılan bir refah artışı taktiğinin hemen bütün hükümetlerin pek çoğunca denenmesi Kramer’in bulgusundaki gerçek payının politikacılar tarafından da sezildiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte bu taktiği uygulayan her hükümetin seçimlerde başarı sağlayamaması bu kuralın her zaman geçerli olduğu iddiasına ihtiyatla bakmak gerektiğini göstermektedir.”³⁷

Seçmenler kendi mali durumlarındaki değişikliklere olduğu kadar makroekonomik şartlardaki dalgalanmalara da hassas görünüyorlar.“ Markus seçmenleri bu bakımdan ikiye ayırmakta bunlardan birincisi, kendi ekonomik durumunu düşünenler ve bireysel çıkarına göre oy verenler (o bunlara cüzdân seçmeni demektir).İkincisi ise, toplumu düşünen ve siyasi yargıları sadece kendi durumlarına göre değil ulusun ekonomik durumunu göz önüne alarak oluşturanlar. Toplumcu seçmenler, ulusal ekonomilerin iyileşmesi durumunda iyiye giden ekonominin rantından bireysel olarak kendilerinin yararlanıp yararlanmadıklarına bakmaksızın iktidar partisine oy verirler. Cüzdân seçmenleri ise ülkenin, ekonomik gelişmesinden pay almaları ölçüsünde hükümete destek verirler. Buna karşılık Kinder ve Kiewiet “toplumcu seçmen” düşüncesini reddetmektedirler, çünkü vatandaşlar çok iyi bilirler

³⁵ Bulutay,T.-Yıldırım N.,“Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin önemi Üzerine Bir Deneme”,SBFD.,c.XXIII,No:4,Ankara,,1968,s.9-21.

³⁶ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s. 11.

³⁷ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s. 12.

ki iyileşmiş makroekonomik şartlar uzun vadede kendilerine yarar sağlayacaktır. Üstelik toplumsal amaçlar her zaman bireysel amaçlarla örtüşmemektedir.”³⁸

“Seçmenin gelir seviyesi ile bu gelirin elde edilmiş yöntemi arasındaki ilişki de seçmenin siyasi tercihlerini etkiler. Örneğin, devlet erkinin gücünü kullanarak zenginleşen kesim ile piyasa koşullarında zenginleşen kesimin siyasi tercihlerinde farklılık olur. Devlet erkini kullanarak zenginleşenler mevcut ilişkilerinin devamı için iktidardan yana tercih kullanırken, piyasa şartlarında gelişenlerde ise böyle bir refleks söz konusu olmaz.”³⁹

Ekonomik icraatlarla ilgili subjektif algıların oluşmasında üç önemli etken olduğu ileri sürülebilir. Bunlardan birincisi Medya, iktidar ikincisi muhalefet partilerin propagandacıları ve üçüncüsü de seçmenlerin partilerine bağlılıklarının derecesidir. Medya, ekonomideki gelişmelerin siyasi imalarını yorumlamak suretiyle halka bilgi aktarılmasına yardımcı olur. Ayrıca o, hükümet icraatlarının belli yönleri üzerinde odaklaşarak seçimlerde seçmenlerin gündemine gelecek konuları ve o konuların algılanma biçimini belirler. Medyanın bu ikinci işlevi aynı zamanda adaylar ve rakipleri tarafından da yerine getirilir.

İktidar ve muhalefet partilerinin propagandacıları seçim kampanyalarının üslup ve konusunu belirlemek suretiyle hangi konuların oy vermede hesaba katılacağını ve bu konuların partinin tercihleri olarak nasıl şekilleneceğini büyük ölçüde belirlemiş olurlar. Kampanyalar özellikle kararsız oyları partiye kazandırmaya çalışırlar. Kampanyaların çok sayıdaki seçmenin görüşünü değiştiremediği veya onları seferber edemediği durumlarda bile seçmenlerin önceden mevcut olan eğilimlerini güçlendirecek ve siyasi gündemi yapılandırarak bilgiler sunarlar. Kampanyalar aynı zamanda ülkenin mevcut ekonomik şartları ve bu şartların seçimle ilişkisi konusunda seçmene gittikçe artan bir duyarlılık kazandırır.

İktidardaki yöneticiler kendi politikalarını şekillendirip uygularken vatandaşların ekonomik çıkarlarını geliştirmek veya onlara zarar vermek suretiyle seçmenlerin onların icraatlarını algılamalarına olumlu veya olumsuz katkıda bulunurlar. Ekonominin seçim sonuçlarına etki etme biçimi bizzat ekonominin kendi durumuna ve büyük ölçüde de adayların onu gündemde tutarak ondan yararlanma yeteneğine bağlıdır. Muhafif politikacılar halkın dikkatini iktidardaki yöneticilerin politikalarına ve onların yıkıcı etkilerine dikkat çekmeye çalışırken iktidardaki politikacılar icraatlarını parlak ve şaşalı bir şekilde kamuoyuna sunarlar. Bireyin ekonomik şartlar hakkında onun subjektif algılamasını

³⁸ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s. 13.

³⁹ Şentürk,a.g.k.,s.114.

şekillendiren bu aracı ajanlar, bireyin dışında ve üstünde olup seçmenlerin ekonomi deneyimleri ve siyasi değerlendirmeleri arasında bağlantı kurmalarına kendi çıkarları ve görüşleri doğrultusunda etkide bulunurlar.

Ekonomik gelişme, siyasal katılmaya önemli etkileri olan bir değişimdir. “İlk olarak, ekonomik gelişme sosyoekonomik statüleri değiştirir. Böylece eğitim görmüş, daha yüksek gelirlili, orta sınıf kökenli birey sayısı artar. Bu sınıftaki bireyler, daha çok siyasal etkinlik duygusuna sahiptirler ve siyasal yaşama daha fazla katılma eğilimi gösterirler. İkinci olarak, ekonomik gelişme yeni örgütlenme biçimleri, yeni dernekler ve grup bilincinin oluşmasına neden olur. Siyasal sistemin işlevlerinin sayısı artacak, birey hem siyasal güçten daha çok etkilenecek, hem de onu daha fazla etkilemek isteyecektir. Sonuçta, birey bir ulusal bütünün üyesi, bir yurttaş olma duygusunu kazanacak, siyasal yaşama katılma zorunluluğu duyacaktır. Ekonomik gelişme, yalnızca siyasal katılma oranını artırmakla kalmaz, aynı zamanda katılmanın yöntem ve niteliği üzerinde de etkili olmaya başlar. Ekonomik gelişme düzeyi düşük bir toplumda siyasal yaşam, kentsel seçkinlerin katılabildiği, kırdan ise patron izleyici ilişkileri açısından örülmüş bir yapı gösterir. Ekonomik büyüme sonucunda ulaşılan daha yüksek bir gelişme düzeyinde ise, patron izleyici ilişkilerinin yanı sıra mahalle veya köy, toplumsal bir grup veya sınıf temelinde ve ikincil ilişkiler bağlamında siyasal davranışlar görülebilmektedir. Gelişkin bir ekonomik yapıda, siyasal sistem de karmaşıklaşmaktadır. Çok sayıda grup ve bunları içeren siyasal partiler oluşmakta, siyasal yaşama katılma bu grup veya partiler aracılığıyla oluşmaya ve düzenlenmeye başlamaktadır.”⁴⁰

“Ekonomik göstergelerin artışı ve dolayısıyla ekonomik sektördeki gelişmeler, siyasal yaşama katılmayı daha geniş bir alana yaymakta, uyarılmış yönlendirilmiş bir olay olmaktan çıkarma gönüllü ve özerk olarak birey tarafından yapılan bir davranış biçimine dönüştürmekte, katılma biçimlerini ve siyasal kararları etkileme kanallarını çoğaltmaktadır.”⁴¹

Seçmenlerin parti tercihlerinde ekonomik beklentiler rol oynadığı gibi seçmenin ekonomik yaşam düzeyi de rol oynamaktadır. Çünkü ekonomik yaşam koşulları insanların siyasi kültürünü de etkilemektedir. “Toplumun gündemini aniden değiştiren ve bir bunalım niteliğinde ortaya çıkan toplumsal, siyasal ve uluslararası nitelikteki sorunlar seçmen davranışında ekonomik faktörlerin etkisini gölgede bırakabilmektedir. İngiltere’de 1982

⁴⁰ Çukurçayır, M.A., Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi, Konya, s.75,76.

⁴¹ Kalaycıoğlu, E., Karşılaştırmalı Siyasal Katılma: Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme, İstanbul, 1983, s.229.

baharında Muhafazakâr Parti'nin talihini yükselten Falkand Adaları faktörü, 1983 seçimine kadar etkisini korumuştur. 1984 yılındaki maden işçilerinin grevi ve bombalama olayı da seçmen davranışında genel ekonomik durumun etkisini daraltan olaylar olmuşlardı. ABD'de ise 1968 yılındaki ırkla ilgili konuların yaygın olarak gündeme gelmesi ve 1976 yılındaki Watergate skandalı, 1968 ve 1976 seçimlerinde, seçmenler üzerinde yaptığı etkiyle oldukça belirleyici oldu.’’⁴² ‘‘Ülkenin içinde bulunduğu şartlarda terör gibi toplumu tehdit eden bir unsur varsa bu durumda ekonomik beklentiler geri plana düşer. Buna karşılık ülkeyi tehdit eden bir durum ciddi boyutlarda olmadığında ise ekonomi devreye girer. Örneğin ülkemizde kamuoyu araştırmalarında genelde en önemli sorun ekonomi ve işsizlik çıkar. Fakat Güneydoğu bölgesindeki bölücü terör olaylarında tırmanma görüldüğünde bu sefer terör sorunu ekonominin önüne geçer. Bu ve benzeri olaylar ekonomi dışındaki faktörlerin de seçmen davranışı üzerinde, olağandışı şartlara bağlı olarak, ekonominin durumundan daha fazla etkili olabildiğini göstermektedir.’’⁴³

3.2.Siyasal Davranışların Biçimlenmesinde, Meslek Grupları ve Siyasal Davranışlar

Meslek, yaş ve cinsiyet gibi kişilikle bütünleşmiş bir özellik değildir.‘‘Bireylerin meşgul oldukları meslekleri onların bütün hayatını kapsamamakta, çoğunlukla 20–30 yaş arası dönemde belirlenmekte ve bazı durumlarda başka bir mesleğe geçiş söz konusu olabilmektedir. Mesleği, gelir düzeyi ve eğitim gibi kategorik olarak kendi içinde sınıflandırmamıza imkân verecek objektif bir ölçü bulmak güçtür. İlk bakışta mesleği gelire indirgeyerek bir sınıflandırma yapılması düşünülebilir. Ancak aynı meslekte çalışan insanlar arasında bile gelir düzeyleri bakımından çok büyük farkların olması böyle bir sınıflandırmanın çok geçerli olmadığını göstermektedir. Çiftçilerin sahip oldukları toprağın miktarına, işçilerin özel sektörde veya kamu sektöründe çalışmasına ya da nitelikli olup olmamasına, işverenlerin kontrol ettikleri sermayenin miktarına, hatta memurların bile derece, kademe ve ek ücretlerine göre değişen gelir farklılıkları meslek gruplarını gelir düzeylerine göre değerlendirmenin güçlüğüne ortaya koymaktadır.’’⁴⁴

Meslek gruplarının birbirlerine göre farkını belirleyebileceğimiz en önemli ölçüt mesleklerin toplumda sahip olduğu prestij ve statüsü olabilir. Her bir mesleğin diğer mesleklere göre toplumun gözünde statüsünden kaynaklanan hiyerarşik bir yeri vardır ve

⁴²Sitembölükbaşı, a.g.k., s.16, 17.

⁴³Şentürk, a.g.k., s.103.

⁴⁴Sitembölükbaşı, a.g.k., s.42.

toplumun her bir mesleğin üyelerine verdiği değer farklıdır. Bu bakış biçimi meslek üyelerinin çevresini algılamasına yansımakta ve onların siyasal alan da dâhil pek çok konudaki görüşleri mesleğinden dolayı etkilenebilmektedir. Ancak kimi zaman statü açısından düşük değerde meslekte çalışan bir kimse, yüksek değerde çalışan kimseden daha fazla gelir elde edebilmekte, bu durumda statüden kaynaklanan etki üzerinde çapraz baskılar oluşabilmektedir.

“Yüksek statüye sahip bir meslek de tıpkı yüksek gelir ve yüksek eğitim gibi toplumsal ve siyasal açıdan bireye bazı farklılıklar sağlar. Bu faktörler siyasal kaynaklar olarak siyaseti anlama ve yorumlama yoluyla bireyin siyasetin zirvesine doğru yükselebilmesine imkân verir. Çünkü bu kimseler kitle haberleşmesine açıktır. Dünyayı anlamaya çalışırlar Siyasal etkinlik duyguları yüksek olup çevrelerini ve ülkelerini düzeltebileceklerine inanırlar ve bu doğrultuda siyasal surece etki yapacak davranışlarda bulunurlar. Bütün bunlar siyasal katılmayı artırır Ters durumda, yani söz konusu özelliklerin negatif olması durumunda (düşük statü, düşük eğitim ve düşük gelir) siyasal katılma bundan olumsuz etkilenir.”⁴⁵Statüsünden kaynaklanan etkisi dışında meslek, yapılan iş gereği içine girilen ortam, kazandırdığı beceri ve alışkanlıklar, edindirdiği bilgiler yönüyle de bireyin dünyaya bakış biçimini ve onun tutumlarını etkileyebilmektedir. Bu bilgi ve beceriler bizzat yapılan iş yoluyla edinilebildiği gibi insanların toplu olarak çalıştığı durumlarda onların birbirlerini etkilemesi ve bilinçlendirilmesi yoluyla da kazanılabilmektedir.

“Mesleğin insanların tutumlarını, davranışlarını ve kişiliklerinde oynadığı genel etkiler belli başlı mesleklerin siyasal kişiliği, düşünce ve tutumları nasıl etkilediği ve de nasıl oluşturduğu göz önüne alınıp incelendiğinde, diğer meslek gruplarıyla karşılaştırıldığında eğitim düzeyi en yüksek meslek kesiminin memurlar olduğu aynı zamanda siyasete karşı en yüksek ilgiye ve de bilgiye sahip olduğu bilinmektedir. Siyasete olan ilgileri sadece eğitim düzeylerinin yüksekliğinden kaynaklanmaz. Siyasal iktidarların kendilerinin en üst düzeydeki amirleri olmaları, hükümete kimin geldiği, kimin gittiği, kendi göreviyle ilgili durumu, geliri ve hatta özlük hakları bakımından ayrı bir ilgi kaynağı oluşturmasına neden olur Bunların içinde özellikle hükümetin aldığı ekonomik kararlardan memurların yakından etkilenmeleri, onları hükümetin faaliyetlerine ilgi duymaya ve onları izlemeye yöneltir. Maaşlarındaki artışlar veya enflasyonist politikalara bağlı azalmalar, hükümet kararlarının sabit ücretli memurların yaşam şartları üzerindeki en somut etkileridir. Türkiye gibi memurların siyasete aktif katılımının önemli ölçüde sınırlandığı ülkelerde bile siyasal kararların memurlar

⁴⁵ Yücekök,A.N.,“Toplumsal Üst Yapı Olarak Siyasi Davranış”,SBFD.c.XXIV.,No:4,Ankara,1969,s.191.

açısından taşıdığı önem, onların siyasetle ilgilenmeye ve açıkça yasak olmayan değişik kanallardan hükümet kararları üzerinde etkili olmaya zorlar. Memurların özlük hakları ve ücretleriyle ilgili düzenlemelerde hükümetin inisiyatif sahibi olması ölçüsünde, memurların hükümeti oluşturan parti veya partilere yakınlaşma ve onları destekleme eğilimi artmaktadır.”⁴⁶

Mesleklerin siyasal hayattaki etkinliğini belirleyen en önemli faktörlerden biri mesleğin gerektirdiği veya edindirdiği bilgi olduğuna göre öğretmenlik mesleğinin siyasal hayattaki önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Öğretmenlik mesleğinin geliştirdiği yetenekler hemen her yerde yüksek bir siyasal ilgiyi davet edecek niteliktedir. Toplumsal ve siyasal faaliyetlere katılma ve örgütlenme kapasitesi bakımından öğretmenlerin diğer meslekler içinde ayrı bir yeri vardır. Türkiye’de işçilerin yanında ilk örgütlenen meslek gruplarından birinin de öğretmenler oluşu mesleklerine bağlı olarak özellikle toplumsal konularda kazandıkları ilgi ve bilgi nedeniyledir. “Ayrıca öğretmenler Cumhuriyet rejiminin çokça ihtiyaç duyduğu yeni değerler doğrultusunda gerçekleştirilmesi düşünülen bir siyasal toplumsallaşmanın ajanları olarak da rol oynamışlar, bu yönüyle de onlar siyasete yönelik daha fazla ilgi geliştirme ve toplumda rejimin siyasal sembollerinin yayılmasına katkıda bulunmuşlardır.”⁴⁷ Konuları bakımından sosyal içerikli derslerin öğretmenlerinin teknik özellikteki derslerin öğretmenlerine göre siyasal hayatla bağlantı kurmaları çok daha kolay olmaktadır.

Diğer meslek grubunu oluşturan işçiler de memurlar gibi sabit ücretli olmalarına karşılık birçok bakımlardan memurlardan ayrılırlar. Öncelikle işçilerin “eğitim düzeyleri memurlara göre oldukça düşüktür. Bu yüzden ilk bakışta onlar, siyasal katılımın ön şartlarından olan yeterli ilgi ve bilgi düzeyinden yoksun oldukları düşünülebilir. Ancak özellikle fabrikalarda çalışanlar ve sendikalara üye olan işçiler birbirlerini etkilemek ve eğitmek yoluyla diğer birçok meslek grubunun sahip olmadıkları bir bilinçlenme ve örgütlenme düzeyine ulaşmaktadırlar. Birlikte çalışan işçiler yaptıkları iş gereği toplumsal hayattan soyutlanmaları durumunda birbirlerini maksimum ölçüde etkileme ve içinde buldukları şartları en iyi temsil eden bir ideolojiye topyekûn destek verme fırsatına daha fazla sahip olurlar. Maden işçileri önemli bir örneğini oluşturur. Maden kasabalarının yüksek oranda oy vermesi ve bu yerlerde tek bir partinin sağladığı yüksek destek, ortak sorunları konusunda birbirlerini bilinçlendirmenin ve bu sorunlara bulunan çözümü topluca

⁴⁶ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.44.

⁴⁷ Baykal, D., Siyasal Katılma, Bir Davranış İncelemesi, Ankara, 1970, s.51.

benimsemenin sonucu ortaya çıkmaktadır.”⁴⁸Bunun tam tersi durumda, yani işçilerin bireysel olarak çalıştıkları ortamlarda, eğitim düzeyi düşüklüğü yanında etkileşim yoluyla bilinçlenme imkânının da olmaması, onlarda siyasete ilginin düşük bir düzeyde kalması sonucunu doğurur. Hizmetçilik, boyacılık, duvarcılık, hamallık ve sekreterlik gibi el emeklerine dayanan meslekleri bu kategoride değerlendirmek mümkündür.

“İşçilerin yaptıkları işler çoğunlukla siyasal hayat için gerekli olan bilişsel ve davranışsal yetenekleri geliştirmelerine katkıda bulunacak özellikte değildir.”⁴⁹. Sencer, fikri olmayan kategorisinde işçi, esnaf ve sanatkârların oransal ağırlığına dikkat çekmektedir. Buna karşılık o, oyunu kullanmayanlar arasında ise memur ve emeklilerin yoğunlukta olduğunu tespit etmiştir. Bu iki kategori arasındaki temel fark, siyasal kararsızlığın eğitim düzeyi düşüklüğünden kaynaklanması, siyasal tepkininse daha çok aydınlara özgü küskünlüğü ifade eden bir davranış olması olarak ifade etmektedir. Siyasal kararsızlık ve edilgenliğin özellikle ev kadınları arasında çok yüksek olduğunu (%56,5 ve %51,6) tespit eden Sencer, ev kadınlarının siyasal bilincinin zayıf olduğu ve yaşam biçimlerinin onların siyasetten uzak kalan eğilimlerinin oluşmasında önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşmıştır.⁵⁰

“Toplu ve bireysel çalışma şartlarının yanında kamusal alanda; özel sektörde, gelir düzeyinin yüksekliği ve düşüklüğüne, iş güvencesinin olup olmamasına göre de işçilerin siyasete ve siyasal hayata bakışları değişmektedir. Onların gelirleri bakımından çoğunlukla alt gelir kategorisinde yer almaları ve iş güvencelerinin olmayışı siyasal hayata karşı daha tepkili olmalarına yol açar. Bu yüzden işçiler siyasal düzende köklü değişiklikler yapmayı taahhüt eden sol partilere sempati duyarlar ve çoğunlukla o yönde oy kullanırlar.”⁵¹

Sabit ücretli olmalarının yanında, memurlar ve işçilerin ortak yönlerinden biri de, genellikle belli bir mesaiye tabi olmalarıdır. Zamanlarından büyük bir bölümünü işgal eden bu düzenli mesai onlara, siyasi ve sosyal nitelikteki faaliyetlere katılma yolunu önemli ölçüde engellemektedir. Çalışma alanları sıkı bir mesai gerektirmeyen meslekler siyasal faaliyetlere katılma bakımından çok daha fazla imkân ve fırsat sunar. Bunlardan serbest meslek sahipleri, boş zamanlarının nispeten bolluğu nedeniyle siyasal faaliyetlerle uğraşma imkânına sahiptirler. Değişik eğitim düzeylerinde bulunan serbest meslek sahiplerinden eğitim düzeyleri yüksek olanları siyasete karşı daha yüksek ilgi geliştirebilmektedirler.“Serbest meslek sahipleri içinde özellikle avukatlık ve gazeteciliğin aktif siyasal hayata geçiş

⁴⁸ Baykal,a.g.k.,s.47.

⁴⁹ Baykal,a.g.k.,s.49

⁵⁰ Sencer,M.,Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar Alan Araştırması,İstanbul,1974,s.140.

⁵¹Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.46.

yapabilme imkânı bakımından çok daha önemli avantajları vardır. Bu iki meslek mensuplarının toplumla çok sıkı ilişki içinde ve toplumsal sorunlara aşina olmaları onların siyasal hayatla ilgili oldukça uygun bir bilgi birikimine sahip olmalarına ve geniş bir çevre edinmelerine imkân verir. Yüksek eğitim düzeyini gerektiren ve bu yönüyle de toplumsal sorunları kavrama ve onlara somut çözüm üretme yeteneği geliştiren bu mesleklerden özellikle avukatların başka bir avantajı daha vardır. Kanunları, kurumları ve bürokrasiyi iyi tanımaları onları, bunları bilmemekten dolayı devlet kurumları karşısında aciz ve zavallı konuma düşen özellikle eğitim düzeyi düşük bireylere yol gösterme ve önderlik etme imkânına kavuşturur. Toplum üzerinde sahip oldukları bu nüfuz sayesinde avukatlar kolayca siyasal hayata kayma fırsatını elde edebilirler. Nitekim 1987 yılındaki milletvekillerinin dörtte birine yakınının hukukçu olması bu bakımdan rastlantı olmasa gerekir.”⁵²

Çalışma şartlarının siyasete nüfuz etme yönünde olumlu etki yapan bu mesleklere karşılık olumsuz yönde rol oynayan meslekler de vardır. Bunlardan biri de siyasete düşük oranda katılan bir meslek grubu olan çiftçilerdir. “Çiftçilerin de işçiler gibi eğitim düzeyi düşük bir meslek grubunu oluşturmaları onları siyasal hayata yakınlık kuracak önemli bir özellikten yoksun bırakmaktadır. İşçiler bu dezavantajlarını etkileşim ve örgütlenme yoluyla telafi ederlerken çiftçiler için bu türlü imkânlar da oldukça kısıtlıdır. Tarlada bireysel olarak çalışmaları onları bilinçlendirecek bir ortamdan yoksun bırakır. Üstelik işçiler çoğunlukla sanayisi gelişmiş kentlerde yoğunlaştıkları için kentin zengin kesimleriyle kendi fakir durumları arasındaki çelişkiyi anlayabileceği ve bu sayede bilinçlenebileceği gerekli koşullara da sahiptirler. Çiftçilerin yoğunlukla yaşadığı yerler olan köylerde ise yaşam düzeyleri bakımından insanlar arasında bazı farklılıklara rastlanmakla birlikte bu farklılıklar yaşama biçimine pek yansımaz. Üstelik köylerde egemen olan cemaat hayatı mevcut gelir farklılıklarına isyan boyutunda tepkiler gösterilmesine engel olur.”⁵³

Çiftçilerin siyasal hayatla ilgilenmelerini teşvik eden en önemli etkenlerden biri, Türkiye’deki gibi çiftçi ürünlerinin fiyatlarının hükümet tarafından belirlendiği durumlarda ürün fiyatlarının ne oranda arttırıldığı veya azaltıldığıdır. Büyük ölçüde kendisinin kontrol edemediği tabiat şartlarına bağlı olarak ortaya çıkan ürünün miktarı yanında en azından ürününün değerini, verdiği oyu baskı aracı olarak kullanma yoluyla belirleme fırsatına sahip olması, çiftçileri hangi partinin kendi ürünlerine yüksek fiyat vereceği konusunu izlemeye teşvik eder. Nitekim Bulutay ve Yıldırım “tarımsal ürünler içinde buğday ve arpa gibi tahıl

⁵² Arı, M., Siyasal Katılım, 1980 Sonrası Türk Siyasal Sürecinde ANAP ve ANAP Seçmen Profili, Ankara, 1993, s.91

⁵³ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.49.

üretiminin katkısının yüksek bulunduğu illerin iktidarlara karşı daha haşin bir tutum beslediklerini tespit etmişlerdir.”⁵⁴

Nuhrat, Türkiye köylerinde yaptığı araştırmasında, “çiftçilerin eğitim düzeyi düşüklüğünün, sahip oldukları toprakların azlığı veya yokluğunun ve köy nüfusunun azlığının onların köy ağalarına veya aşiret reislerine olan bağılıklarını artırdığını ve bu tür köylerde tek adaya topluca oy verme eğiliminin daha çok mevcut olduğunu tespit etmiştir. Diğer yandan hiçbir adaya oy vermeyen ve düşük katılımlı köyler eğitim düzeyi daha yüksek ve nüfusça daha kalabalık olan köylerdir. Hiç oy vermeme veya siyasete düşük katılım belirli bir siyasal bilinç ve dayanışma sonucu ortaya çıkarken, tek adaya oy verme çoğunlukla güdümlü olarak nitelenebilen siyasal baskı ve kontrol sonucu ortaya çıkmaktadır.”⁵⁵

Çiftçilerin kendileri gibi düşük gelirlili ve düşük eğitilmiş işçilerden ayıran en belirgin özelliklerinden biri siyasal eğilimlerinin yönüdür. “İşçiler çoğunlukla sol partilere destek verirlerken çiftçilerin sol partilere zayıf desteği dikkat çekmektedir. Çiftçilerin sol partilere desteği en sağcı bilinen işadamlarının bile altına düşerken sağ partilere olan desteği işadamlarının sağa desteğinin üstüne çıkmaktadır. Oy verdikleri partiler bakımından işçiler ve çiftçiler arasında görülen fark onların ortak sosyoekonomik benzerlikleri dikkate alındığında çarpıcıdır. Her iki meslek grubunun da ekonomik mahrumiyet içinde bulunması onların ortak bir siyasi görüşü paylaşmalarını sağlayamamaktadır. Buna karşılık yine de Avrupa’da komünist partiler sosyoekonomik düzeyi düşük olan çiftçilerle ilgilenmektedirler. Çünkü işçi mücadelesi için görünüşte en uygun müttefik olarak çiftçileri görmektedirler. Duverger, çiftçi sınıfının işçilerle birlikte sınıf mücadelesi yapmak yerine burjuvazinin destekleyici sınıfı gibi davrandığını belirtir. O çiftçi burjuva ittifakının çiftçilere faydası dokunmak yerine kapitalist toplumun devamını sağlamak için kullanıldığını söyler. Düşük gelirlili bir kesim olmasına rağmen çiftçiler sol partiler aleyhinde oy vermeye eğilimlidirler. Komünistlerin amaçları ve programları çiftçilerin bu partiye genel bir husumet duymasına yol açmaktadır. Öncelikle sol partilerin kolektivist vurgusu bireysellikten yana olan çiftçilerin tepkisini çekmektedir.”⁵⁶

“Çiftçilerin sol partilere oy vermek istememelerinin çok önemli bir diğer nedeni de bu meslek grubunun hemen diğer bütün gruplardan daha dindar oluşudur. Bir araştırmaya göre çiftçilerin %57 ‘sı kendisini inanan ve inandığını uygulayan kimse olarak görürken ikinci en dindar grup olan serbest meslek sahiplerinde bu oran %36’dır. Bugüne kadar yapılan pek çok

⁵⁴ Bulutay-Yıldırım, a.g.k., s.21

⁵⁵ Nuhrat, C., “Türkiye Köylerinde Olağandışı Oy Verme”, SBFD., c.XXVI, Ankara, 1971, s.235,236

⁵⁶ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.51.

araştırma dindarların sol partiler ve adaylar aleyhine oy verme ihtimalinin yüksek olduğunu bulmuştur. Çiftçilerin dini duyguları siyasi düşünce ve harekete doğrudan doğruya katılmaktadır. Çünkü din sosyal sınıfın etkilerini yok eden bir değişkendir. Çiftçiler dini inançlarını meslekleri ve siyasi hayatları bakımından önemli görmekte, bu nedenle de dine sempaticileri olmayan sol partilere fazla ilgi duymamaktadırlar. Gerçekte çiftçilerin geleneksel dini bağları muhafazakâr topluma sıkı bir şekilde bağlılıklarının bir uzantısıdır. Diğer grupların hiçbiri sosyal değişme ve yozlaşmaya karşı onlar kadar tepki duymamaktadırlar. Sol partilerin kurulu düzende köklü değişiklikler yapma hedefleri dikkate alındığında çiftçilerin sol partilere olan antipatik yaklaşımlarının başka bir nedeni daha ortaya çıkmış olmaktadır.⁵⁷

Çiftçilerin çok büyük bir kısmının köy ve kasabalarda yaşaması, bu yerleşim birimlerindeki muhafazakâr eğilimli seçmen özelliklerinin çiftçilere de yansımaları sonucunu doğurmaktadır. “ Köylü seçmenler için oy verme biz duygusunu güçlendiren kolektif bir tasarruftur. Köylüler genellikle aynı partiye, muhafazakâr yönde ve güçlünün tarafında oy kullanmaktadırlar. Köy oylarında değişim yaşandığında bunun çoğunlukla iktidar partisi adaylarının lehine olduğunu belirten Abadan ve Yücekök, 1965 seçimlerinde Ankara ve Eskişehir illerindeki köylerde AP lehine tespit ettiği %15–30 arasındaki artışın ve CHP aleyhine yaşanan %34–44 arasındaki kaybın iktidar partisinin köylerdeki avantajına bağlamaktadırlar.”⁵⁸

Aktif siyasal faaliyetleriyle zaman zaman ülkelerin siyaset sahnesinde ön plana geçen önemli bir toplumsal tabaka da öğrenci gruplarıdır. “Öğrenci gruplarının siyasal olarak etkinlikleri 1920’lerde Latin Amerika’da başlamış olmakla birlikte onlar Türkiye’de 1960 yılına kadar ideolojik bağlantıdan uzak kaldılar. 1960 askeri hareketinin arifesinde ideolojik niteliğe bürünen öğrenci hareketleri dünyadaki gelişmelere paralel olarak özellikle 1968 yılında Fransa’daki öğrenci hareketlerinden etkilenerek büyük bir ivme kazandı. Dünyada esen Soğuk Savaş’ın etkisi Türkiye’de de siyaset sahnesinin hızla kutuplaşmasına yol açtı. Bu süreçte siyasal partilerin ülkenin geleceğinin kadrolarını oluşturacak olan üniversite öğrencilerini yanlarına çekmek için amansız bir mücadeleye giriştikleri görüldü. Bunun üzerine gittikçe siyasallaşan üniversite öğrencileri artan sosyoekonomik sorunlar, uzlaşmaz bir siyasal kültür, tıkanan bir siyasal sistem ve büyük güçlerin Türkiye’deki mücadelelerinin etkisiyle terör hareketlerinin odak noktası oldular.”⁵⁹

⁵⁷ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.51.

⁵⁸ Abadan, N., Yücekök, A.N., “1961-1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerde Gelir Durumuna Göre Oy Verme Davranışları”, SBF D.c.XXI, No:4, Ankara, 1966, s.112-113.

⁵⁹ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.52.

Türkiye’de 1980 öncesinde öğrencilerin siyaset sahnesinde aktif bir şekilde bazen tahripkâr ölçülerde yer almasının nedenleri çok tartışılmış olup, öğrenci hareketlerinin Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra önemli ölçüde şiddetini kaybetmesi, bu hareketlerin belli ölçüde dünyadaki ideolojik mücadelelerin Türkiye’deki bir yansıması olduğunu göstermektedir. Ayrıca“ üniversite öğrencileri yüksek eğitim düzeylerine bağlı olarak bilinçlenmekte olan bir kesimdir. Onların bu bilinçlenmeleri, eşgüdümlü olarak toplumsal sorunlara karşı daha fazla duyarlı olmalarını sağlamaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde değişimin beraberinde getirdiği gecekonduların hızla artması, kırsal ve kentsel yapı arasındaki gelişmişlik farkının büyümesi, doğu bölgelerindeki feodal yapının yarattığı sıkıntılar gibi ciddi sosyoekonomik sorunlar artan bilinçlenmeyle bir araya geldiğinde radikal ideolojilerin şiddet yoluyla ülkeye egemen kılınması çabalarını körüklemiştir. Nitekim şiddet hareketlerinin yaygın olduğu 1980 öncesi yıllarda Türkiye’de üniversite öğrencilerinin çoğunlukla radikal sol ve radikal sağ görüşlere sahip oldukları bilinmektedir. Öğrencilerin o dönemde dile getirdikleri sorunlar, sağ ve sol görüşler arasında bazı farklar olmakla birlikte, genellikle uluslararası ittifakları ve askeri taahhütleri emperyalizmin uzantıları olarak görülmesi nedeniyle duyulan kaygılar, dış borçların hızla artmasının yarattığı endişeler, fakir yığınların yanında varlıklı kesimlerin ve işadamlarının elde ettikleri kazancı gayri meşru ve sömürü addederek gösterilen tepkiler, hükümetin oligarşik egemenliği ve baskıcı olarak gördükleri icraatlarına karşı çıkışlar şeklinde kendini göstermiştir”.⁶⁰

Üniversite öğrencilerinin bu gibi sorunlara duyarlı olmalarının yüksek eğitim düzeylerine sahip olmalarının yanında önemli sebeplerinden biri de “genç kuşak olarak gelecekleriyle ilgili belirgin bir umutsuzluğun içinde olmalarıdır. Türk üniversite öğrencilerinin sosyal kökenlerinin sınıf çıkarlarıyla çeliştiğini gösteren bulgulara rastlanmaktadır. Öğrencilerin çoğunluğu orta ve üst sınıf ailelerden ve büyük kentlerden gelmelerine rağmen onların işçi, köylü gibi alt toplumsal sınıflarla özdeşleşme eğilimlerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.”⁶¹ Ozankaya (1966) tarafından yapılan bu araştırma neticesinde öğrencilerin eğilimi,“empati duygusunun ancak sosyoekonomik düzeyi yüksek kitle iletişim araçlarına açık kesimlerde yaygın olması nedeniyle, bunun öğrencilerde sosyoekonomik düzeyi düşük kimselerin durumlarına karşı duyarlılık yaratması şeklinde açıklamak mümkündür. Aynı şekilde gelecekleri konusunda kötümser olan üniversite öğrencileri, kendi durumlarını sosyoekonomik durumu düşük kesimlerin durumuyla

⁶⁰ Abadan,N.,“Türk Üniversite Öğrencileri ile Genç İşçilerin Siyasal Eğilimleri”SBFD.c.XXVI,No:1,Ankara,1971,s.70.

⁶¹Ozankaya,Ö.,Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri,Ankara,1966,s.83.

özdeşleştirerek kendi belirsiz geleceklerine olan tepkilerini diğer alt grupların durumunu protesto ederek ifade ediyor denilebilir.’’⁶²

3.3.Siyasi Davranışlarda Cinsiyet Farkının Rolü

3.3.1.Cinsiyete Gore Davranış Farklılıkları ve Nedenleri

Kadınlar ve erkekler arasında pek çok konuda düşünce, davranış ve eğilim farklılıklarının olduğu, konuyla ilgilenen araştırmacıların paylaştığı bir görüştür. Bu farklılıkların neler olduğu, hangi etmenlerden kaynaklandığı ve bireylerin davranışlarını nasıl yönlendirdiği konularında hâlihazırda önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Her ne kadar kadın ve erkek arasındaki farklılıkların bir kısmı kültürden kültüre değişmekteyse de, “çoğu kültürde bu farklılıkların kadınlar aleyhine olduğu ve cinslere benzer roller yüklendiği görülmektedir. 110 kültür üzerinde yapılan karşılaştırmalı bir araştırma, bazı istisnalar dışında, toplumun erkeklere başarı ve kendine güven, kızlara ise itaat ve sorumluluk duyguları verdiğini ortaya koydu. Hikâye kitaplarının incelendiği başka bir araştırmada ise kızlar samimi, pasif, çekingen, yükselme isteğinden yoksun ve erkeklerin yardımına muhtaç zayıf tipler olarak sunulurken, erkekler bilgili, akıllı, güçlü ve hâkim kişilikler olarak kalıplaştırılmaktaydı.’’⁶³

Kadın erkek eşitsizliklerini yaratan etmenlerin neler olduğu konusunda kesin kabul görmüş bir açıklama mevcut olmamakla birlikte bu farklılıkları biyolojik, psikolojik, kültürel ve ekonomik nedenlerle ilişkilendiren görüşler mevcuttur. Çoğu araştırmacı, “kadın erkek farklılıklarını ruhsal, toplumsal ve kültürel nedenlere bağlı olarak açıklamakta ve biyolojik faktörler genellikle göz ardı edilmektedir. Ancak psikokültürel bakış açısı, kadın erkek farklılıkları konusunda kültürdeki farklılıkların nasıl oluştuğunu kendi başına açıklayamamaktadır. Toplumsal kültürel etkenlerin ancak ileri aşamalarda rollerin kendi kendini beslemesi bakımından açıklayıcı gücü olabilmektedir. Değişik kültürlerdeki kadın ve erkeklerle ilgili temel rolleri bütünüyle coğrafî yapı, iklim, üretim tarzı gibi dış etkenlere bağlamak ise fazla anlamlı gözüküyor. Böyle bir durumda dış etkenlerin farklılığı oranında farklı roller ve davranışların ortaya çıkması gerekirdi. Ancak erkek ve kadın rollerinin bütün toplumlarda bazı istisnalar dışında benzer özellikler taşıdıkları bilinmektedir. Bu da bize biyolojik özelliklerle ilgili farkların belirleyici olma ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir.’’⁶⁴

⁶² Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.54.

⁶³ Alkan,T.,Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim,Ankara,1989,s.124,125.

⁶⁴ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.60.

Erkeğin kadından daha güçlü olduğu varsayımından hareket eden biyolojik görüş taraftarlarına göre, “doğuştan gelen bedenen güçlü olma özellikleri sayesinde erkekler toplumda kendilerine kadınlara göre daha üstün bir konum kazandırmışlardır. Ancak bu görüş fiziki üstünlüğün her zaman erkekler lehine olmadığı, acıya dayanma ve daha uzun yaşama gibi bazı yönlerden kadınların üstün olduğu ve hatta bazı toplumlarda kadının fiziken erkekten daha gelişmiş olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir.”⁶⁵ Üstelik fiziki üstünlükle kadın ve erkek rolleri arasında nasıl bir ilişki kurulabileceği çok açık değildir. Burada ilk akla gelen ilişki, erkeklerin kendi çıkarlarını ön planda tutarak çıkarlarına uygun rolleri kendileri alıp zor görevleri kadınlara vermiş oldukları söylenebilir. Ancak bu açıklamanın temelinde yatan ‘toplumdaki erkek rollerinin insan çıkarına daha uygun ve kadın rollerinin daha az uygun olduğu’ yolundaki varsayımın her zaman geçerli olduğunu kabul etmek güç olup geleneksel toplumların çoğunda görülen ‘erkeklerin ailenin geçimini sağlamakla yükümlü olması’ rolünün erkeğin çıkarına uygun bir rol olduğunu ileri sürmek pek kabul bir gören yaklaşım olarak gözükmemektedir.

Biyolojik özelliklerle ilgili daha ikna edici bir açıklama, “kadının biyolojik olarak çocuğa bağımlılığının onun evde kalmasını gerektirdiği onu ev işlerine yönelttiği ve böylece ev işlerine ilgi duymasına neden olduğu buna karşılık erkeğin de ev dışındaki diğer işlerle meşgul olma zorunda kaldığı gibi bir nedensel ilişki kurmaktadır.”⁶⁶ Bu durum zaman içinde toplumsal ve kültürel yapıyı etkilemekte ve biyolojik etmenlerden kaynaklanan mevcut durumun süreklilik ve tutarlılık kazanmasıyla cinslerin rolleri olarak kalıplaşmaktadır. Daha sonraki süreçte toplum, “bu rol farklılıklarını sonraki nesillere aktarmakta ve çocukları kültürün bir unsuru haline gelen bu rollere göre eğitmektedir. Sonuçta erkek ve kız çocuklarda cinsiyetleri için tayin edilmiş tutumlar aynı cinsiyette benzer özelliklerde ortaya çıkmaktadır. Böylece yemek yapma, giyim, kuşam, dekorasyon, müzik, moda gibi ev içine yönelik konular kadınların, siyaset, spor, arabalar gibi ev dışına yönelik konular da erkeklerin sosyokültürel etmenlere bağlı olarak yetiştirilme tarzlarının belirlediği ilgi alanları olmaktadır.”⁶⁷

Kültürel normların ve ebeveynin kız çocukları için ideal olarak gösterdikleri toplumsal konumların, erkek çocuklarınkine göre daha pasif konumlar olmasının temelinde “erkeğin aile dışı, kadının da aile içi rollerle görevlendirilmiş olması yatmaktadır. Dış dünya ve onun karmaşık yapısıyla içli dışlı olan erkeklerin aynı zamanda olayları kavrama ve değerlendirme yeteneği, dünyası ev ile sınırlı kalan kadınlara göre daha fazla gelişmektedir.

⁶⁵ Kışlalı, a.g.k., s.148.

⁶⁶ Kışlalı, a.g.k., s.148

⁶⁷ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.61.

Bu nedenle yöneticilik gibi aktif roller ebeveyn tarafından erkek çocuklar için uygun ve ideal olarak gösterilirken, kız çocukları için ev hanımlığı veya bugünün modern toplumunda bile, alt düzeyde memurluklar ve görevler düşünülmektedir. Çünkü alt düzeydeki memurluklar dahi kadına geleneksel olarak tahsis edilmiş rollerin çok ötesinde görevlerdir ve bu görevlere ulaşan kadınlar olağanüstü bir başarı elde etmiş olmanın verdiği doyumla daha ilerisini düşünme ihtiyacı duymamaktadırlar.’’⁶⁸

Kadının erkek karşısında gerileyen toplumsal konumunu bu teori çerçevesinde açıklamak mümkün gözükmemektedir.‘‘ Biyolojik durumu ve kültürel rolü gereği aile içi işlere yönelen kadın, evin ekonomik kaynaklarının denetiminden uzaklaşmaktadır. Bu kaynakları, rolü ev dışı işlerle, bu arada üretim ve harcamalarla ilgili olan erkek yönetmektedir. Ekonomik kararlarda söz sahibi olmak aynı zamanda bireye güç ve itibar kazandırmaktadır. Ekonomik olarak erkeğe bağımlı bir kadının aile içindeki statüsü erkeğe göre gerilemekte, bağımsız bir kadının ise aile içi itibarı yükselmektedir. Bu görüş tarihsel süreç içinde bazı toplumlarda aile içinde kadının ekonomik olarak öne geçtiği ve bazı toplumlarda da istisnai de olsa kadının lider bir konumda olması şeklinde görülmüştür. Latin Amerika’daki yerel inisiyatiflerde aile reisi konumundaki kadınların oranı oldukça yüksektir ve bu kadınlar önemli, sık sık da öncü roller üstlenirler. Göçmen kadınlarsa kamusal yaşamın çok dışında değildir ve büyük oranda ev dışı işlerde çalışmaktadır.’’⁶⁹ İstisnai olan bu durumları, o toplumların kendilerine özgü konumlarını dikkate alarak coğrafi, iklim ve tabiat şartları gibi dış etkenlere bağlayarak açıklamamız mümkündür.

3.3.2Siyasal Davranışta Kadın Erkek Farklılıkları

Kadınlar ve erkekler arasında yönetsel konularda görülen farkın büyük bir bölümünü, ‘‘kadınların aile içine dönük ve dış dünyaya kapalı olmalarının neden olduğu ev dışı konularda bilgi ve ilgi eksikliğiyle ilişkilendirmek mümkündür. Kadınların ilgi duymadığı bu alan, haliyle erkeklerin egemenliği altına girmiş olmaktadır. Kadın ve erkekler arasındaki siyasal davranış farkını açıklamaya yönelik birinci yaklaşım, eve bağlı olmalarının neden olduğu dış dünyaya, olaylara ve siyasete karşı ilgi eksikliği olurken, bu durumun yol açtığı kadın ve erkeklerin düşünceleri üzerindeki dolaylı etkiler de ihmal edilmeyecek kadar önemli gözükmemektedir. Buna göre ailenin ekonomik kaynaklarını kontrol eden erkeğin yanında kadınların ekonomik olarak geri kalmışlığı kendi başına başka etkiler yaratabilmektedir.

⁶⁸ Gökçe,B.,Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları,Ankara,1984,s.92.

⁶⁹ Wedel,W.Siyaset ve Cinsiyet İstanbul Gecekonduklarında Kadınların Siyasal Katılımı(Çev.C. Kurultay)İstanbul,2001,s.36.

Kadının ekonomik olarak geri kalmışlığı Evans'ın tespit ettiği onun neden savaşa, silahlanmaya, savunma harcamalarına ve dış müdahalelere karşı olduğunu da açıklayabilmektedir. Çünkü “bomba değil ekmek” sloganı ekonomi merdiveninin alt basamağından bakıldığında daha cazip gözükmektedir.’’⁷⁰

“Cinsler arasındaki sıyası farkları açıklamak için uluslararası literatürde iki temel yaklaşım benimsenmiştir. Bunlardan birincisi açıkladığımız durumsal yaklaşımdır. Bu yaklaşım işgücü katılımında ve çocuk bakımında kadın ve erkeğe tahsis edilen farklı roller üzerinde durur. Diğeri yapısal yaklaşımdır: Yaşlılar, düşük gelirli ve dindarlar gibi gruplar arasında fazlaca bulunan kadınların bu konuları onların sıyası bakış açılarına da etki etmektedir. Vowels’ in yaptığı araştırma, durumsal değişkenlerin kadının sıyasete az olan ilgisini biraz açıklayabilmesine rağmen yapısal değişkenlerin bu az ilgiyi hiç açıklayamadığını ortaya koydu.’’⁷¹

Kadın ve erkek arasındaki toplumsal eşitsizliklerin yansımaları, sıyasal alanda da açık olarak görülmektedir. “Kadının aile içinde yönetilen rolü ve karar alma süreçlerinin dışında kalması onun sıyasal konumunu da belirlemektedir. Türkiye’de kadının oy verme davranışında kendi tercihinden çok çevresinden özellikle eşi ve çocuklarından etkilendiğini gösteren araştırmalar mevcuttur.’’⁷² Sıyasal kamuoyu araştırmalarında “bilmiyorum” “fikrim yok” gibi kararsızlık belirten tercihleri işaret edenler, kadınlar arasında erkeklere göre daha çoktur. Abadan’ in yaptığı araştırmada, “dönemin sıyasal partilerinin sayısını doğru olarak bilenlerin %81’ nin erkek, %19’ unun ise kadın olduğu tespit edilmiştir.’’⁷³ Benney de kadınların erkeklerden daha az sıyasetle ilgilendiklerini tespit etti. Sencer araştırmasında, “sıyasal tercihte bulunmayanlar arasında kadınların erkeklerden %15–17 oranında fazla olduğunu bulmuştur.’’⁷⁴ “Seçim araştırmalarında sosyal seviyesi ne olursa olsun kadınların erkeklere göre seçimlere daha az katıldıkları görülmüştür.’’⁷⁵

“Sıyasal konularda daha fazla bilgili olan erkekler aynı zamanda kadınlara göre sıyasetin gerçeklerini daha iyi kavramış görünüyorlar. Sözgeleş erkekler sıyasette yalan söylenebileceğini daha fazla benimserken kadınlar kişisel ahlak kurallarını sıyasete yansıtma eğiliminde oluyorlar. Aynı şekilde kadınlar yasaların adil olduğuna daha fazla

⁷⁰ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.63.

⁷¹ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.64.

⁷² Ozankaya, Ö., Köyde Toplumsal Yapı ve Sıyasal Kültür, Ankara, 1971, s.216.

⁷³ Abadan, “Ankara Şehir ...”, a.g.m., s.499.

⁷⁴ Sencer, a.g.k., s.99.

⁷⁵ Baykal, a.g.k., s.63

inanırken siyasal düzene daha fazla güven duyuyorlar.”⁷⁶ Ülke içi ve ülke dışı araştırmaların ortaya koyduğu bu örnekler kadınların siyasal konularda erkeklere göre daha az bilgi sahibi olduklarını ve onlarda bu yönde daha az bir ilginin oluştuğunu göstermektedir.

Türkiye’de köylü kadınların ise siyasal konularla ilgili bilgilerin çok daha sınırlı olduğu ve siyasal hayatla çok daha az ilgilendikleri görülmüştür. Buna karşılık Yasa, “köylü kadınların erkeklerden daha fazla siyasal etkinlik duygusuna sahip olduklarını ortaya koydu. Ancak bunun bilinçli bir etkinlik duygusu olmayıp siyasal hayatın gerçeklerini bilmeme nedeniyle yapılan yanlış değerlendirmeden kaynaklanan bir etkinlik duygusu olduğu kanısına varmıştır.”⁷⁷

Kadınların siyasal tercihlerinde eşlerinden ve çocuklarından etkilenmeleri ilgilenmedikleri siyasal konularda kendi fikirlerinin oluşmamasına bağlanabilir. “Bilgi sahibi olmadıkları konularda başkalarına inanma eğilimleri artan insanların, haliyle çevrelerinden etkilenmeleri de daha kolaylaşır. Evlilikten sonra yeniden toplumsallaşma sürecinde, erkeğin tercihi aileye egemen olmaktadır. Ancak bu, erkeğin tek başına egemen olma arzusundan kaynaklanmamaktadır.”⁷⁸ “Evli çiftler seçime katılma kararını beraber almakta hatta çoğunlukla aynı partiye oy vermektedirler. Yalnız başına seçime katılma durumunda, bu kişinin kadından daha çok erkek olduğu görülmektedir. Aynı partiye oy verme oranı Batı Avrupa ülkelerinde dahi %90 civarındadır. Bu durum kadının siyasal tercihinde bağımsız karar alma konusundaki sıkıntısını göstermektedir.”⁷⁹

Yapılan araştırmalar siyasal katılım açısından da erkeklerle kızlar arasında önemli farklar olduğunu gösteriyor. “Kızlar erkeklere oranla, siyasal partilerde ve derneklerde aktif görev almaya, üye olmaya, siyasal faaliyetlerle ilgilenmeye, miting ve gösteri yürüyüşlerine katılmaya daha az ilgi gösteriyorlar ve siyasal ve toplumsal konuları daha az oranda çevresiyle konuşuyorlar. İçinde buldukları ortamda bu konular konuşulduğunda tartışmadan kaçınan bir tutum sergiliyorlar. Kızlar erkeklerden daha az yurtsever, daha fazla dindar, daha kötümser, daha kadereci ve daha az kendine güvenen kimseler oldukları tespit edilmiştir.”⁸⁰ Kadının ülke yönetimine ilgi duyamayışının temelinde de kendi dünyasının küçük bir çevreyle sınırlı kalması yatar. Bu nedenle onlar erkeklere göre yerel sorunlarla daha çok

⁷⁶Alkan,a.g.k.,s.125

⁷⁷ Yasa,İ.,Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü,Ankara,1969,s.179.

⁷⁸ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.65.

⁷⁹Baykal,a.g.k.,s.65,66.

⁸⁰Alkan,a.g.k.,s.127.

ilgilenirler. Dış politika ve ülkenin genel sorunları daha az ilgi duyulan alanlardır.⁸¹ Siyasal çatışmaya erkekler olumlu ve hoşgörülü bakarlar, kadınlar çatışmayı olumsuz görüyorlar. Bu durum muhtemelen siyasal hayatın gerçekleri konusunda bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

“Klasik çalışmalar kadın ve erkeklerin siyasal davranışları arasında belirgin farklar gözlerken son zamanlardaki çalışmalar bu farkların azalmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Batı’da yapılan araştırmalar da oy verme konusunda erkeklerin önde olduğunu gösteriyor. Amerika’daki veriler, kadınlarla erkekler arasında oy verme bakımından 1972’de %2, 1968 ve 1970’de %4 Campbell 1952 ve 1956 yılları arasında %10 fark buldu. Bu veriler kadın erkek farkının azalmakta olduğunu göstermektedir. Bu farkların alt gruplarda daha da azaldığı görülmektedir. Örneğin kolejde okuyan genç kızların erkeklerden daha çok oy verdikleri görülmüştür. Araştırmacılar farklılığın eskiye dayanan cinsiyet rolleriyle ilgili olduğunu ve kitle faaliyeti düzeyinde kültürel ve sosyal değişikliklerin cinsler arasındaki farkı kapatmakta olduğunu savunuyorlar. Onlara göre bu farkın kapatılması önündeki en önemli engel kadınların daha az eğitim görmeleri, bazı gruplarda yeni cinsiyet rolleriyle ilgili bilgilerin daha yavaş yayılması ve toplumun gençlerle ilgilenmede gösterdiği zafiyettir.”⁸²

Cinsiyet rollerinde ortaya çıkan farkın büyük ölçüde toplumsal yapıdan gelen faktörlerden kaynaklandığını ileri süren Kalaycıoğlu, “eğitim düzeyi, meslek statüsü, kentsel yaşam deneyimleri ve kitle iletişim araçlarını izleyip izlememe gibi etkenlerin bu rollerin şekillenmesinde önemli paya sahip olduğunu savunur.”⁸³ Gerçekten de eğitim seviyesinin yükselmesi ile “kitle iletişim, araçlarının yaygınlaşması, sanayileşme sürecinin zorlamalarından gelen etkilerle birlikte kadının biyolojik ve doğal şartlardan kaynaklanan konumunu değiştirdiği ve siyasetteki rolünün gittikçe artırdığı gözlenmektedir. Norveç’te kadınların oy verme oranı 1901–1913 yılları arasında erkeklerden %20 az iken, bu fark 1916 ile 1922 arasında %15 ile %20 arasında kalmış, 1925’e kadar %15-10’a, 1947’den sonra da %10’un altına inmiştir.”⁸⁴ “Vowles üniversite eğitimi alan kız ve erkeklerin oy verme davranışları arasında dramatik bir düşüş tespit etmiştir. Lansing’in yakın zamandaki çalışması da bu eğilimi desteklemektedir 1972 yılında 45 yaşın altındaki kadınlar erkekler kadar hatta onlardan biraz daha fazla oranda oy vermekteydiler. Yüksek eğitimli kadınlar erkekler oranında oy vermekteydi. Tarımda çalışmayanlar eğitimden bağımsız olarak etkilenmekte ve

⁸¹ Yücekök, a.g.m., s.192.

⁸² Sitembölükbaşı, a.g.k., s.67.

⁸³ Kalaycıoğlu, a.g.k., s.116.

⁸⁴ Baykal, a.g.k., s.64-65.

bunlar arasında erkeklerle kadınlar arasında oy verme bakımından eşitliğe doğru bir eğilim görülmekteydi. Üstelik 25 yaşın altında olup da çalışmayan kadınlar erkeklerden %9 daha fazla oy vermekteydi. Bu araştırmaya göre kadınların oyunda görülen düşük oranlar, belli kadın gruplarına etki eden eğitimsel, mesleki veya kültürel şartların ürünü olduğu ve bu şartlar geçici olduğu vurgulanmaktadır.’’⁸⁵

Yapılan araştırmalarda kadınların oyunun yönü konusunda da erkeklerden ayrıldıkları tespit edilmiştir. Kadınlar erkeklerden daha fazla oranda muhafazakâr sağ partileri destekliyor ve otoriter sistemleri daha çok benimsiyorlar. Bu yönelişin nedeni olarak gösterilebilecek bir açıklama, kadınların siyaset konusundaki bilgi eksikliğiyle ilişkilendirilerek yapılabilir. Belirsizlikler ve bilmedikleri konular insanları tedirgin eder. Siyaset konusunda daha az bilgili olan kadınlar istikrara ve güçlüye sığınır. Otoriter eğilimler onlarda daha baskındır. Onların düzen yanlısı muhafazakâr partileri daha çok tercih edişleri istikrara duydukları ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. İstikrar arayışı aynı zamanda otoriter partilere yönelişle de sonuçlanabilmektedir. Abadan’ın 1964 yılında yaptığı araştırma ‘‘Türkiye’de tek partili sistemi destekleyenlerin %72’sinin kadın %28’inin erkek olduğunu tespit etmiştir. Çok partili sistemdeki mevcut çatışma ve kavga kadınları daha fazla tedirgin etmekte, tek partili sistemde istikrar, güven ve güç aramaktadırlar.’’⁸⁶ Abadan yaptığı araştırmada, ‘‘kadınların CHP’ye daha fazla ilgi göstermesini güven telkin edici imajı nedeniyle dönemin başbakanı İsmet İnönü’ ye bağlamaktadır.’’⁸⁷ Kadınların otoriter ve muhafazakâr eğilimlerinin bu tercihte rolü olsa gerekir. ‘‘ Üstelik kadınlar siyasal sistemi kişisel düzeyde algılamaya daha eğilimlidir. Diğer yandan döneminin muhafazakâr bir partisi olarak tanınan MP’yi en çok beğendiğini söyleyenlerin %83 ‘ü kadinken sadece %17’ si erkektir.’’⁸⁸ 1991 yılında Zet Medya’nın yaptığı bir araştırmada ‘‘dönemin iktidar ve merkez sağ partisi ANAP’ne oy vereceğini söyleyenlerin %56’sı kadın olduğu halde %44’ü erkektir. ANAP’nin iktidar partisi olarak iktidarı simgelemesi ve merkez sağ partisi olarak da muhafazakâr görüntüsü, bize bu partiye kadın yönelişinin nedenlerini açıklamaktadır.’’⁸⁹

Muhafazakâr yönelimin doğal bir sonucu olarak kadınların değişimden yana olan partilerden uzak durdukları görülüyor. Sencer’in, araştırmasında ‘‘düzen karşıtı TIP’nin oyları içinde kadınların oranının erkeklerden az oluşu (%60’a karşılık %40) bu faktöre

⁸⁵ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.68.

⁸⁶ Abadan, ‘‘Ankara Şehir ...’’, a.g.m., s.508.

⁸⁷ Abadan, ‘‘Ankara Şehir ...’’, a.g.m., s.502-503.

⁸⁸ Abadan, ‘‘Ankara Şehir ...’’, a.g.m., s.502.

⁸⁹ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.69.

bağlanabilir.’’⁹⁰ Abadan’ın araştırması bu bakımdan daha çarpıcıdır. ‘‘En çok beğenilen siyasal partilerin sorulduğu ankette TİP’ni tercih edenlerin tamamı erkek olup kadınların hiçbiri bu soruya TİP cevabı vermemiştir.’’⁹¹

Kadınların muhafazakârlığını din ve geleneklerle bağlantılı olarak inceleyen araştırmalar da yapılmış olup, buna göre ‘‘ %6 daha fazla kadın İngiltere’nin kraliçeye ihtiyaç duyduğunu %7 daha fazla kadın insanların kraliçe gibi bir insana yaşamında ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Erkeklerin %27 ‘sine karşılık, kadınların %44 ‘ü Noel’de kiliseye gidiyor. %7 daha fazla kadın haftada bir defa kiliseye gidiyor. Fakat %1 daha fazla kadın hiç gitmiyor. %2 daha fazla erkek İngiltere’de sınıflar arasında fark olmadığına inanıyor. %3 daha fazla kadın İngiltere’de halkın seçimlerle yönetildiğine inanıyor. Inglehart ise kadınların erkeklere göre daha az postmateryalist olduklarını, siyasal kararlara katılmayı ve konuşma hürriyetini savunmaktan çok yeni düzeni korumayı, fiyat artışlarıyla mücadele etmeyi tercih ettiklerini tespit etmiştir. Bununla birlikte ona göre cinsiyet farkı yaşla ilgiliydi. Yani kadınlar kadın oldukları için değil erkeklerden daha uzun yaşadıkları ve kadınlar arasında yaşlıların oranı daha fazla olduğu için erkeklerle aralarında bazı farklar ortaya çıkmaktaydı. Ona göre diğer faktörler kontrol edildiğinde cinsiyetin etkisi oldukça düşük kalmaktaydı.’’⁹²

1980’lere kadar demokratik ülkelerde kadının erkekten biraz daha muhafazakâr olduğu yolunda bir görüş birliği vardı. Ancak fark çok küçüktü ve bunun yaş gibi diğer faktörlerle açıklanabilmesi mümkündü. 1980’lerde ise kamuoyu araştırmalarının analizleri, parti desteğinde cinsler arasındaki farkın tersine donduğu yolundaki iddiaları desteklemek için kullanıldı. 1984’ten sonra kadın seçmenlerin İşçi Partisi’ne desteği bu iddiayı güçlendiriyor. Yeni Zelanda’daki cinsler arasındaki farkın tersine döndüğü yolundaki bulgunun, ABD, İngiltere, Kanada, İsveç ve Avustralya’daki bulgularla da uyumlu olduğu görülmüştür.⁹³

‘‘1980’lerin başından beri kadınların tutumları muhtemelen sola daha çok döndü. Çünkü sosyal liberalizmle ilgili post materyalist konulardaki büyük partizan tartışmalarla sol olmanın anlamı yeniden şekillendi. Kadınların muhafazakârlığa ve ılımlılığa eğilimli olmalarının gerekçesi, paradoksal bir şekilde onların sola dönük olmalarının da gerekçesini açıklayabilmekteydi. Solun son dönemlerde daha barışçıl politikalarla ilgilenmesi, çatışmadan ve güvensiz ortamdan kaçan kadınları cezbetmiş benziyor. Bu durum çocuklarının geleceği

⁹⁰ Sencer,a.g.k.,s.98.

⁹¹ Abadan,‘‘Ankara Şehir ...’’,a.g.m.,s.502.

⁹² Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.71.

⁹³ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.72.

ve güvenliğine düşkün olan kadınların savaş, nükleer silahlar ve çevreyle ilgili konularda sola neden eğilimli olduklarını açıklamaktadır.’’⁹⁴

‘‘Siyasette kadın erkek eşitsizliği sadece geri kalmış ülkelere özgü bir durum değildir. Gelişmiş ülkelerde de benzeri örneklerini gördüğümüz bu dengesizliğin yansımaları kadının erkeklere göre daha az siyasete katılmasında gördüğümüz gibi, parlamentodaki kadın temsilcilerin düşük oranında da açıkça gösterebilmekteyiz. Dünyada bu açıdan en iyi konumda olan ülkelerde bile kadın temsilcilerin sayısı erkek temsilcilere eşit değildir (Finlandiya’da %40 İsveç’te %21, İsrail’de %10).’’⁹⁵

Kadınların parlamentodaki temsilci oranının seçim sistemleriyle ilişkili olduğunu gösteren araştırmalar var olup bunlardan İngiltere örneği incelendiğinde, ‘‘İngiltere’de dar bölge seçim sisteminde tek aday ilkesi uygulanmaktadır. Orantılı temsil sisteminin uygulandığı seçim bölgesinin nüfusuna bağlı olarak aday sayısı artmaktadır. Bu sistemde seçmenler adaydan çok partiye oy verdikleri için partinin yüksek olduğu yerlerde kamuoyu ve kadınların baskısı sonucu listenin ilk sıralarına girebilmiş olan adaylar milletvekili çıkabilmektedirler. Tek aday üzerine kurulu dar bölge seçimlerinde ise kadınlar çeşitli seçim bölgelerinden aday gösterilse bile, erkek adaylarla birebir mücadele eden kadın adaylar siyasal mücadele yöntemini çok iyi bilen erkek adaylar karşısında fazla başarılı olamamaktadırlar. Kadınların erkekler karşısında birebir mücadelede daha az başarılı olması, kadının seçmenin kriterine uygun düşmeyen yaşamıyla ilgili gözüküyor. Seçmenlerin adaylarda çoğunlukla aradıkları kriterler, bir yükseköğretim eğitimi almış olmak, başarılı bir mesleki kariyer ve uzun bir siyasal deneyimdir. Daha çok erkeklere uygun düşen bu kriterleri, eğer evli ve çocuk sahibi ise kadınların elde etmeleri oldukça zordur. Parlamenta giren kadınların çoğu ya bekâr veya evli olup da küçük çocukları olmayan kimselerdir. Bu yüzden kadınlar siyasete atılsa bile siyasette aktif rol alabilmelerinin en az 45 yaşından sonra mümkün olduğu görülmektedir.’’⁹⁶

Cinsiyet farklılıklarıyla ilgili elde edilen sonuçlar düzenli ve istikrarlı olmayıp, seçimden seçime değişmektedir. Aynı sosyal kategorideki erkek ve kadınlar zaman zaman belirli olaylar, beklenmedik durumlar ve cinsiyetlerin siyasal taleplerine cevap vermek amacıyla düzenlenen parti stratejilerine bağlı olarak farklı davranılabilmekte olduğu görülmektedir.

⁹⁴ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.72.

⁹⁵ Alkan,a.g.k.,s.129.

⁹⁶ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.73.

3.4 Yaş Faktörünün Seçmen Davranışlarına Etkisi

Bireyin çocukluğundan yaşlılığına kadar geçen süre içinde siyasal hayata ilişkin sahip olduğu bilgi, duygu ve düşünceler ve bunların değişik yaş dönemlerinde nasıl değiştiği, seçmen tercihlerinde yaş faktörünün yapmış olduğu etkiyi ortaya koyar.

Çocukların siyasal toplumsallaşmasıyla ilgili veriler, ‘‘olgunluk ve yaşlılık dönemlerine göre hem sayıca daha fazla hem de vardığı sonuçlar bakımından daha kategoriktir. Çocuklar 4–5 yaşlarından itibaren polis ve öğretmen gibi aile dışında otorite merkezlerinin varlığını fark etmeye başlıyorlar. İlkokulun ilk yıllarından itibaren devlet başkanı gibi ulusal nitelikteki somut simgeleri algılıyorlar. Ancak devlet gibi soyut kavramlar ancak zamanla ve yaş ilerledikçe kavranabiliyor. İlkokul üçüncü sınıfından itibaren çocukların sınırlı ölçüde de olsa siyasi faaliyetlerde buldukları görülüyor. Yaş ilerledikçe siyasal katılım siyasal görüşlerin gelişmesine paralel olarak daha kapsamlı bir nitelik kazanıyor. İlkokul beşinci sınıfından itibaren siyasal tutumlar şekillenmeye başlıyor. Birey 13 yaşında dış etkilere en açık olduğu dönemde ve düşünsel olgunluğa geçiş aşamasındadır. 15 yaşında biçimsel düşünce yeteneği tamamen olgunlaşmıştır ve yeterli bilgilere sahip olduğu sürece birey soyut konularda görüş geliştirebilmektedir. 15 yaşından sonraki dönemde artık soyut düşüncede nitelik değişikliğine rastlanmamakta, sadece edinilen bilgiler bakımından içerik zenginleşmesine tanık olunmaktadır. Böylece basit, somut ve duygusal noktadan başlayan toplumsal olayları kavrayış düzeyi zamanla karışık, soyut, bilişsel ve hatta ideolojik bir içerik kazanmaya yönelmektedir.’’⁹⁷

Bireylerin siyasete ilişkin düşünceleri ve davranışları bakımından içinde buldukları yaş dönemlerinden nasıl etkilendiklerini anlayabilmemiz öncelikle yaş döneminin etkisinde iki farklı durumu birbirinden ayırt etmemiz gerekir. Bunlardan ‘‘birincisi, bütün bireylerin her bir gelişme döneminde rastlanılan ve o gelişme dönemine özgü olan duygusal, bilişsel ve davranışsal özellikleridir. İkincisi ise her kuşağın kendi dönemindeki toplumsal olaylar, kitle iletişim araçlarından etkilenmeleri ve farklı yaşam deneyimleri sonucu ortaya çıkan kuşağa özgü benzerlikler veya kuşaklararası farklardır.’’⁹⁸

Birçok araştırmadan elde edilen bulgulara göre ‘‘insanlar yaşlandıkça daha da muhafazakârlaşmaktadırlar. Burada muhafazakarlaşmakla kastedilen içerik, dindarlaşmak, statüko taraftarlığı veya sahip olunan görüşlerin pekişmesi şeklinde üç farklı anlama gelebilir. Yaşlıların gençlere göre daha dindar olduğu yolundaki bir bulgu, hem kuşak farklılıklarıyla

⁹⁷ Alkan,a.g.k.,s.27

⁹⁸ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.76.

hem de yaşlılık döneminin ruhsal özellikleriyle ilişkili olabilir. Önceki kuşakların daha yoğun bir tarım kültürü içinde yetişmiş, köy ve kasaba gibi daha dar toplumlarda yaşamış olmaları nedeniyle bu toplumlarda egemen olan dini, örfi ve geleneksel düşünce ve davranışlara sanayi kültürüyle daha yoğun tanışan yeni nesle göre daha fazla sahip olmaları mümkündür. Bunun yanında yaşlıların dindarlığının, yaşlılık döneminin karakteristik özellikleriyle ilişkili olduğu da düşünülebilir. Hayatın sonuna yaklaşmakta olduğunu düşünen ve az çok dine bağlı olan yaşlılar, dünyadan çok ahrete çalışmak üzere yoğunlaşabilirler. Ya da ailesi ve çocuklarının sorumluluğunu duyan bir kimse evlendikten sonraki yıllarında onları daha güvenli bir ortamda yetiştirme ve zararlı etkilerden koruma çabası içinde dini değerleri hem kendine hem de ailesine egemen kılmaya çalışabilir.”⁹⁹“Muhafazakârlığı değişim karşıtlığı ve statükonun devamı taraftarlığı şeklinde anlayacak olursak, bu anlamda bir muhafazakârlığı yaşlılığın kendine özgü bir özelliği olarak görmemiz için yeterli psikolojik verilere sahip değiliz. Bununla birlikte birçok araştırmada yaşlıların gençlere göre “statüko tarafları” anlamında daha muhafazakar oldukları bulunmuştur.”¹⁰⁰

“Gençlik ve yaşlılık döneminin bazı genel özellikleri çoğu ülkede gençleri düzen karşıtı, ileri yaştakileri de düzen tarafları yapabilmektedir. Gençler hayata henüz yeni atılan bir kuşaktır. Hayata karşı kuşkulu ve kötümserdir. Gelirleri henüz daha düşüktür. Ev bark kuramamışlarsa koruyacakları mülkleri ve çıkarları da pek yoktur. Orta yaşlı bir birey, az çok yerleşmiş belli bir statü ve mesleğe sahip olmuş bir kimsedir. Toplumda koruyacağı birçok şeyi vardır. Bu yüzden orta ve ileri yaşlıların mevcut düzenin taraftarı olmaları onların içinde buldukları sosyoekonomik durumlarının bir sonucudur.”¹⁰¹

Gerçekten de bazı araştırmalarda gençlerin radikal görüşlere sahip oldukları ve düzeni değiştirmek için çalıştıkları yönünde bulgulara rastlanmıştır. Sencer’in yaptığı araştırmada “Türkiye İşçi Partisi’ni (TİP) destekleyenlerin büyük çoğunluğunun (%60’ının) gençlerden (21–29 yaş grubu) oluştuğu görülmüştür.”¹⁰² Abadan’ın yaptığı bir araştırmanın bulgularına göre gençlerin en çok tercih ettikleri partiler sağın ve solun uç partileri olan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve TİP’ dir. Araştırmanın yapıldığı yıllarda bu iki partinin söylemleri dikkate alındığında Türkiye’nin merkez politikalarında köklü değişiklik talepleri göze çarpmaktaydı. “ MHP, faal bir dış politika izlenmesini istemekte, kapitalizmi kötülemede, sosyalizm, masonluk ve Ortak Pazar’a karşı aleyhte tavır takılmaktaydı. Partinin genç

⁹⁹ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.77.

¹⁰⁰ Abadan,“Ankara Şehir ...”,a.g.m.,s.504-505.

¹⁰¹ Yücekök,a.g.m.,s.193.

¹⁰² Sencer,a.g.k.,s.100-102.

üyelerine verdiği eğitimin içeriği ve yöntemi militaristlik nitelikte olup, bu yöndeki değer sistemi yüksek bir fazilet olarak addedilmektedir. Yine araştırmalarda genç kuşakları çektiği belirlenen TİP, Türkiye'nin dış politikasının yeniden ele alınmasını savunarak Türkiye'nin NATO'dan çıkmasını, ülkedeki yabancı üslerin tamamının kapatılmasını, bankaların ve temel sanayi kuruluşların devletleştirilmesini ve toprak reformunun yapılmasını talep etmekteydi.¹⁰³

Gençler buldukları ülkenin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklı davranışlar sergilemekte olup, “Batı Avrupa gençliği ılımlı davranışlar ortaya koyarken gelişmekte olan ülkelerde örgütlü veya örgütsüz gençliğin hızlı kalkınma talep ve istekleri siyasal kararlarını etkilemektedir. Bu ülkelerde güçlü sosyal grupların olmaması ve okuma yazma oranının düşük olması durumunda üniversite gençliği kolaylıkla siyasal elit konumuna yükselmekte ve bu sayede onların etkinlikleri artmaktadır. Ayrıca eğitim düzeyi gittikçe yükselen yeni genç neslin karşısında eğitim düzeyi düşük eski yaşlı nesil, her ne kadar hala saygı duyulmakla birlikte artık ‘söylediklerinde hikmet aranan kimseler’ olmaktan uzaktırlar. Bu durum yaşlılar karşısında daha bilgili olduklarını gören gençlere daha bir kendilerine güven ve cesaret vermektedir.”¹⁰⁴

“Gençlik döneminde olduğu iddia edilen radikal görüşler ve aktif siyasi faaliyetlere katılım bazı psikologlarca ergenlik dönemindeki buhranlı dönemden sonra anne ve babalarla bağların zayıflamasına bağlanmaktadır. Bu yüzden gençlerin daha idealist, gösteriler ve mitingler gibi siyasi faaliyetlere daha fazla katıldıkları savunulmaktadır. Ancak bu açıklamanın doğruluğu kanıtlanamamıştır. Üniversite gençlerinde rastlanan söz konusu özellikler genel gençlik kitlesinin eğilimlerinden farklıdır. Üstelik bu özelliklerin sürekli olduğu konusunda da yeterli bulgu yoktur. Çoğunlukla üniversite gençliğinde rastlanan faaliyetlere aktif katılım gibi durumlar bazı üniversitelerde öğrencilerin oluşturdukları ideolojik ve siyasi nitelikteki alt kültürle açıklanabilir.”¹⁰⁵

“Muhafazakârlığı bireylerin sahip oldukları görüşlerin pekişmesi olarak ele aldığımızda bu anlamda bir muhafazakârlığın yaşlanma ile birlikte arttığı birçok araştırmayla tespit edilmiştir. Üstelik bu tür bir muhafazakârlığın değişik şartlara göre değişmediği ve hemen hemen her toplumdaki yaşlılarda rastlanan bir özellik olduğu görülmektedir. Seçmen davranışı araştırmalarında yaşlıların siyasal görüşlerini gençlere göre daha az değiştirdikleri

¹⁰³ Abadan, “Türk Üniv...”, a.g.m., s.80-81.

¹⁰⁴ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.79.

¹⁰⁵ Turan, a.g.k., s.50.

şeklinde elde edilen bulgular böyle bir pekişmenin delili olarak gösterilebilir. Ayrıca bazı araştırmalarca tespit edilen ergenlik sonrası dönemden yaşlılık dönemine doğru gidildikçe bireylerin daha otoriter oldukları yolundaki bulgular da burada görüşlerin pekişmesi olarak nitelediğimiz durumla örtüşmektedir.”¹⁰⁶

“İnsanların sahip oldukları etnik durumu, toplumsal sınıfı ve inandığı dini, yaşın ilerlemesiyle çapraz ilişki içinde onların siyasal tutum ve tercihlerinde değişikliklere yol açabilmektedir. Amerika’da örneğin, beyaz çocukların siyasal düzene olan olumlu tutumları ileri yaşlarda pekişerek devam ederken, siyahlarda yaşın ilerlemesiyle toplumda kendileri aleyhine olan eşitsizliklerin algılanması onlarda siyasal sisteme karşı küçük yaşlardaki olumlu tutumları olumsuzlaştırmaya yönelmektedir.”¹⁰⁷

Gelişmekte olan ülkelerin üniversite gençlerinin siyasal tutumlarındaki radikalleşme eğilimlerine, gelişmiş ülkelerde fazla rastlanılmamaktadır. “Gelişmekte olan ülkelerde üniversite gençliğinde eğitime bağlı ortaya çıkan bilinçlenme, ülkenin içinde bulunduğu geri kalmışlık sorunlarının hızla fark edilmesine, gelecekleriyle ilgili kötümser düşüncelere, radikal ve kestirme çözümlere kolayca yönelmelerine yol açabilmektedir. Benzeri şekilde siyasal hayatın karmaşıklığı ve gerçekliği hakkında henüz fazla bir deneyime sahip olunmaması, Turan’ın tespit ettiği, iktidardaki partinin değişmesiyle sorunların tamamen çözüleceğine inancın gençlerde, yaşlılara oranla daha fazla olmasının nedenidir.”¹⁰⁸ Buna karşılık yönetimdeki partinin değişmesiyle çok şeyin değişmediğini sık sık tecrübe eden yaşlılar, hayatı daha gerçekçi değerlendirmekte, gelecekle ilgili fazla idealist ve hayalci beklentilere kapılmamakta, hatta çoğunlukla sorunların çözümü konusunda ümitsizliğe düşmektedirler.

Kişilerin yaşlanmasıyla birlikte onların toplum içinde edindikleri rolleri, statüleri, ekonomik imkânları da değişmekte ve yaşlanmanın dolaylı etkileri olarak bu değişkenler insanların siyasal inanç ve tutumlarını da değiştirebilmektedir.

“Kuşakların içinde yetiştikleri dönemin siyasal atmosferi ve toplumsal olayları, hangi tür ideolojinin veya siyasal düşüncenin kişi tarafından benimseneceğini veya tepkisel olarak reddedileceğini belirleyen önemli bir etkidir. Belli kuşakların birlikte yaşadıkları önemli toplumsal olaylar, o olaylara karşı kuşaklara özgü hassasiyet oluşturur ve bu hassasiyet bazen uzun süre devam edebilir. Türkiye gibi hızlı siyasal dönüşümlere sahne olan ülkelerde bu

¹⁰⁶ Alkan,a.g.k.,s.94.

¹⁰⁷ Alkan,a.g.k.,s.39.

¹⁰⁸ Turan,İ.,Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış,İstanbul,1976,s.53.

durumu daha açık olarak görmek mümkündür. Tek partili yılların (1925–1945), Demokrat Parti döneminin (1950–1960), 1960 ve 1980 dönemlerinin, zamanın kuşakları üzerindeki etkileri dönemin etkilerine bağlı olarak farklı olduğu görülmüştür. 1960 ve 1980 askeri müdahale dönemlerini birbiri ile karşılaştırarak bakmak son derece çarpıcı olacaktır. 1960 sonrası dönem ülke içi faktörlerin ve uluslararası konjonktürün etkisiyle özgürlük arayışlarının egemen olduğu bir dönem olurken, 1980 sonrası dönem güçlü devlet ve istikrar arayışlarına sahne olmuştur.’’¹⁰⁹

Toplumsal olaylardan bireylerin en fazla etkilendiği dönem, ‘‘onların toplum hayatına katılmaya başladıkları gençlik yıllarıdır (13 yaş ve sonrası). Çünkü bu dönem soyut düşünce yeteneğinin geliştiği ve biçimsel düşüncenin olgunlaşarak toplumsal ve siyasal konularda tutarlı ve düzenli görüşlerin oluştuğu dönemdir.’’¹¹⁰ Türkiye’de iki farklı tarihte elde edilen bulgular kuşaklara bağlı oluşan siyasal görüşleri açıkça ortaya koymaktadır. Sencer 1974 yılında yaptığı araştırmada ‘‘21–29 ve 30–39 yaşlarındaki seçmenlerin Adalet Partisine CHP’den daha fazla destek verdiklerini bulmuştur.’’¹¹¹ Bununla birlikte 1991 yılında yapılan bir anket araştırması ‘‘AP’nin halefi Doğru Yol Partisi’nin daha çok 41 yaş üstü grup içinden yani yaşlılardan oy aldığını tespit etmiştir. 1950–1960 yılları arasında DP’nin ve 1960 ve 1970’li yıllarda da sağ partilerden AP’nin toplumdan aldığı yaygın destek devam etmiş, bunların en azından bir kısmı 1990’lı yıllarda da parti bağlarındaki devamlılık nedeniyle DYP’ye yönelmişlerdir. Öyle görünüyor ki bu dönemde parti gençlik kitlesinden yaşlıları dengeleyecek yeni taraftarlar katamamış ve partide geçmişten gelen yaşlılar ağırlığı oluşturmuştur. Yukarıdaki iki araştırmanın çelişkili gibi gözükken 1970’lerde gençlerin AP’yi 1990’larda da yaşlıların DYP’yi destekliyor olması kısmen, AP’nin popüler olduğu 70’li yıllarda siyasal açıdan toplumsallaşmakta olan kuşağın 1990’lı yıllarda artık yaşlanmış olmasına bağlanabilir.’’¹¹²

Bireylerin siyasal davranışlarını, gençlik, olgunluk ve yaşlılık dönemlerine göre değerlendirdiğimizde, ileri yaşlarda ortaya çıkan duygusal, bilgisel ve davranışsal değişikliklerde bireyin psikolojik durumundan daha çok içinde bulunduğu dış etkilerin rol oynadığı görülür. Tespit edilebilen ‘‘iç etkiler içinde en belirginini yaşı ilerlemesine bağlı olarak bireyin mevcut tutumlarının pekişmesidir. Bunun dışında gençler ve yaşlılara özgü ortak davranış kalıplarının tespit edilememiş olması, bireyin ortamsal farklılıklarının çocukluk

¹⁰⁹ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.81.

¹¹⁰ Alkan,a.g.k.,s.32.

¹¹¹ Sencer,a.g.k.,s.101-102.

¹¹² Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.82.

dönemine göre çok daha fazla olduğu gençlik ve sonrası dönemde bu dış etkilerin yaş faktöründen çok daha fazla oranda veya bazen onunla çapraz etkileşim içinde bireyin davranışlarına yön vermesine bağlanabilir. Dış etkiler bireylere özgü veya bütün kültürlerde gençlere ve yaşlılara atfedilen ortak kalıplar nedeniyle toplumlara özgü olabilir.’’¹¹³ Bu etkilerin benzeşmesi ölçüsünde yaş gruplarının ortaya koydukları tavırlarda da benzerliklerin görülmesi olasıdır.

3.5.Eğitim ve Siyasal Davranışlar

Topluma belirli amaçlar doğrultusunda bilgi tutum ve davranış kazandırma faaliyeti olan eğitim toplumu biçimlendiren etmenlerin en önemlilerinden biridir. ‘‘Planlı ve bilinçli bir yönlendirmeye uygun olması nedeniyle o, siyasal iktidarların, yöneticilerin ve ideolojilerin hedeflerine ulaşmalarında kullandıkları oldukça elverişli bir araç olmuştur. Bu nedenle toplumdaki mevcut otorite, gerek kendi meşruiyetini güçlendirmek, gerekse topluma kazandırmak istediği yapılanmaya göre eğitim ve onun içeriği ile yakından ilgilenir.’’¹¹⁴

‘‘Eğitimin planlı, bilinçli ve etkili şekli okul yoluyla gerçekleştirilir. Okulun bu işlevine bazen açık bazen gizli olarak bugün bütün ülkelerde rastlamaktayız. Okul bazen ülke içinde egemen güçlerin meşruiyet aracı olurken, bazen başka toplumlara karşı düşmanlık duygularının yerleştirilmesinin bazen devlete itaat duygusunun benimsetilmesinin, bazen ulus bilincinin kazandırılmasının, bazen de kültürel bir devrimin gerçekleştirilmesinin aracı olarak birçok siyasal ve sosyal fonksiyon icra etmektedir. Bu çerçevede eğitim, Hitler Almanya’ında bütün toplumu Nazileştirme görevi üstlenirken, SSCB döneminde topluma komünizm ideolojisinin benimsetilmesinin veya çoğulcu demokrasilerde, daha sili biçimde görüldüğü gibi, demokratik değerler ve liberalizmin topluma benimsetilmesinin en önemli yolu olduğu görülmektedir.’’¹¹⁵

‘‘Eğitimin siyasal amaçlar için kullanılma yeteneği çok önceleri fark edilmiş olmasına karşılık planlı ve düzenli olarak eğitimin yaygın ve etkili bir biçimde siyasal sisteme destek kazandırmak amacıyla kullanılması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Tarihi süreç içinde Batı’da okulların kilise denetiminden devlet denetimine geçmesi sürecinde okullarda verilen itaat, hiyerarşi ve disiplin gibi temel ilkeler yoluyla çocuklardan sırasıyla Tanrı’ya, krala, imparatora ve Cumhuriyetçi devlete itaat etmeleri istenmişti. Okul, kilise ve devletin ideolojilerini en kolay ve etkili bir biçimde yerleştirildiği ve büyük umutların bağlandığı

¹¹³ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.83.

¹¹⁴ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.28.

¹¹⁵ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.29.

yerler olmuştu.”¹¹⁶ “Osmanlılar eğitimin siyasal amaçlar için kullanılma yeteneğini ve ülkeye sağladığı faydaları 19 yüzyılın sonlarında Balkan devletlerinden öğrendiler. Bununla birlikte eğitim yoluyla yeni nesillere düzenli bir siyasal eğitim verilmesi ancak II. Meşrutiyet’ten sonra gerçekleşmiştir. Bu yeni eğitim yönteminin amacı Meşrutiyet’e bağlı bir nesil yetiştirmektir.”¹¹⁷

Eğitim kurumu, siyasal rejimlerin kendi varlığını devam ettirmesi için kullandıkları araçların en önde gelenidir.“David Easton ve Jack Dennis’in de belirttikleri gibi bunalım dönemlerinden geçen siyasal sistemler, hayatiyetlerini devam ettirebilmek için toplumun rejime sağlayacağı desteğe ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden her devlet, rejimin siyasal sembollerini özellikle ilköğretim kurumlarından başlayarak süreç içinde bireylere kabul ettirmeye çalışır. Bazı araştırmaların tespit ettiği bireyin eğitim kurumları içinde geçirdiği süre ile bu siyasal semboller arasındaki doğrusal ilişki, bu kurumların siyasal sembollerini benimsetme bakımından önemini göstermektedir. Bu anlamda okula gitmeyenler okula gidenlere göre, köyde yaşayıp da eğitim fırsatından önemli ölçüde mahrum olanlar şehirde yaşayanlara göre daha az oranda rejimin sembollerini benimsemektedirler. Hatta okulda geçirilen yılların sayısı bile bu yönde belirleyici olabilmektedir. Daha uzun yıllar okula gidenler daha az okula gidenlere göre daha çok rejimin değerleriyle bütünleşmektedirler.”¹¹⁸ Buna karşılık rejimin meşruiyet simgelerinin zayıf kaldığı bölgeler ise genellikle formel eğitim imkanlarının ulaşamadığı veya çok az ulaştığı yerler olmaktadır. Bu nedenle siyasal toplumsallaşma açısından çağımızda eğitim kurumu özellikle de okul, gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde siyasal sistemi korumak ve devam ettirmek açısından oldukça önemli bir görev üstlenmektedir. Okulun bu önemi, siyasal iktidarın kendisini daha fazla tehdit altında gördüğü rejimin yeni kurulduğu, devletin bunalım sürecine girdiği dönemlerde veya siyasal iktidarın toplum üzerinde denetim kurmakta zorlandığı özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha da artmaktadır.”¹¹⁹

Bireyin kendiliğinden bir siyasal davranışta bulunabilmesi onun günlük yaşamını nasıl biçimlendirdiğine bağlı olarak değişir.“Görev duygusu, kişisel ilişkiler, yaşama çevresiyle ilişkileri, aldığı eğitimin sağladığı bilinçli davranışlar, bireyi siyasi davranış için cesaretlendiren niteliklerdir. Eğitilmiş bir yurttaş, konuşan ve kendi zihinsel kapasitesine güvenerek düşünen insandır. Dışsal etkilerden önemli ölçüde bağımsızdır. Bu nitelik, siyasal

¹¹⁶ Bumin,K.,Bati’da Devlet ve Çocuk,İstanbul,1983,s.85.

¹¹⁷ Alkan,a.g.k. ,s.180.

¹¹⁸ Alkan,a.g.k.,s.15.

¹¹⁹ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s. 30.

davranabilme için temel bir koşuldur.”¹²⁰Siyasal katılmada “eğitim değişkeni, en güçlü sosyal değişkendir. Eğitim, bireylerin siyasal yaşama katılmasını kolaylaştırıcı ve de katılmanın ön koşullarını hazırlar. Eğitim düzeyi, bireyin siyasal tercihlerini daha bilinçli olarak yapmasında önemli bir rol oynar ve diğer çevresel değişkenlerin belirleme gücünü azaltır; siyasal içeriklerin kavranmasını, yorumlanmasını ve iletilmesini sağlar.”¹²¹

“Kentsel toplum, daha eğitilmiş bir toplum demektir. Eğitim, siyasal katılmayı arttırıcı güçlü bir değişkendir ve eğitim düzeyi arttıkça siyasal yaşama katılmanın daha yoğun yoğunlaşacağı beklenir. Bireyin kentsel ortamda elde ettiği beceri ve kaynakların artmasına koşut olarak siyasal katılma, karmaşık ve zor türleri içeren bir nitelikte de kazanır. Eğitim, kişilerin siyasal olaylarla ilgili bilgi edinmelerini, o bilgileri yorumlamalarını, kendi toplumsal durumları ve sorunlarıyla bağlantı kurmalarını kolaylaştırdığı ölçüde siyasal katılma eğilimlerini arttırır. Eğitimin siyasal katılmaya ilişkin işlevleri oldukça fazladır.”¹²²

“Birinci olarak, eğitim düzeyi arttıkça, birey için katılma bir yurttaşlık görevine dönüşür. İkinci olarak eğitim, bireye çevresini değiştirme becerisi kazandırır; üçüncü olarak, bireye gelir ve sosyal statü sağlar; dördüncü olarak, bireyin soyut ve genel kavramlarla düşünmesini kolaylaştırır; beşinci olarak, eğitilmiş bireylerin çevreleriyle ve dış dünyayla ilgili bilgileri, onlara kozmopolit yaşam alanlarıyla daha kolay iletişim kurma olanağı sağlar ve son olarak, eğitilmiş birey bir grup içerisinde davranma alışkanlığı kazanır. Yalnız bir sınıfın ya da grubun üyeleriyle değil, birçok grubun üyeleriyle iletişime geçebilir. Siyasal katılım süreçlerinin hangi düzeylerinde olursa olsun, katılımcıların oluşmasına katılacakları kararlarla ilgili konularda en üst düzeyde bilgiye sahip olmaları, bir zorunluluktur. Tartışma konularıyla ilgili sorunları hızlı bir biçimde kavrama ve çözmeye katkıda bulunacak eğitim düzeyinde olunmalıdır. Yüksek düzeyli eğitim, istenen anlamda katılım demek değildir. Ancak, eğitim düzeyi katılımı kolaylaştırıcı etkide bulunur.”¹²³

¹²⁰ Çukurçayır,a.g.k.,s.93.

¹²¹ Baykal,a.g.k.,s.61.

¹²² Kalaycıoğlu,a.g.k.,s.26-28.

¹²³ Çukurçayır,a.g.k.,s.94.

II. BÖLÜM

SİYASAL TERCİHLERDE EĞİTİMİN ROLÜ

1.EĞİTİM VE SİYASET

1.1.Eğitim

Kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen bir doğrultuda geliştirilmesi, ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür.“Eğitim, hayat boyu sürer; planlı ya da tesadüfi olabilir. Okul, okuma-yazma, ders araç gereçleri ile ve bunların dışında aile veya bir çevre içinde, kişisel yetiştirme vs. yollarıyla yapılan öğretme, öğrenme, bilgi aktarma, beceri kazandırma çalışmalarının tümünü kapsar.”¹Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne süregelen bir olgu olduğundan ve politik, sosyal, kültürel ve bireysel boyutları aynı anda içinde bulundurmaktadır. Bireylerin toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçleri içerisinde barındırır. “Kişinin yaşadığı toplum içinde değeri olan, yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin tümüdür. Seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin (özellikle okulun) etkisi altında sosyal yeterlik ve uygun değere ulaşma ereği ile bireysel gelişmeyi sağlayan sosyal bir süreçtir. Eğitim, önceden saptanmış esaslara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkiler dizgesidir. Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci, olumsuz davranışları sonlandırma amacı gütmektedir.”²

“Eğitim insanın yaşamını düzenleyen bir süreçtir. Eğitim kavramı başlıca dar ve geniş kapsamda olmak üzere 2 anlamda kullanılmaktadır; Geniş anlamda eğitim; bireylerin içinde doğup büyüdükleri, yaşamlarını sürdürdükleri toplumun değerlerini, bilgi birikimlerini, geliştirdikleri çeşitli becerileri öğrenmeleri ve öğrendiklerini kendilerinden sonra gelen kuşağa aktarmaları sürecini içerir. Böylece eğitim, sosyalleşme ya da toplumsallaşma kavramıyla eşanlamlı olmaktadır. O halde sosyalleşme ile eşanlamlı olarak kabul edilen geniş anlamdaki eğitim kavramını yaşam boyu, her yerde ve her zaman canlılığını koruyan bir süreç olarak düşünmek gerekir. Dar anlamda eğitim; burada eğitim kavramı öğretim yerine kullanılmakta olup insanın teknik ve bilimle ilişkisini kuran bir araçtır. Özellikle 19. yy.dan itibaren sistemli ve güdümlü olarak resmi öğretim kurumlarında yani okullarda ve bu iş için özel olarak yetişmiş öğretim elemanlarıyla yapılan bilgi ve değerlerin öğretilmesiyle davranış

¹ Akyüz,Y.,Türk Eğitim Tarihi ,İstanbul ,2006,s.2

² Ertürk,S.,Eğitimde Program Geliştirme,Ankara,1994,s.12

ve beceri kazandırılmasına yönelik bir etkinliktir.”³ O halde eğitim, bireye belli bir meslek kazandıran bir etkinlik olarak da kabul edilebilir. Bu anlamda eğitim kurumları 19. yy.da Batı Avrupa’da sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte gelişmiş ve yaygınlaşmıştır.

Teknolojinin gelişmesi, sosyoekonomik koşulları ve olanakları yakından etkilemiş; kentleşme, sanayileşme, modernleşme gibi olgu ve bu olguların doğurduğu ilişkiler günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Toplumsal değişme ve gelişme geleneksel yapıların çözülmesine, inanç ve değerler sisteminin değişmesine yol açmıştır. Bu durum hızla artan dünya nüfusunun yeni koşullara ayak uydurabilmesini, karmaşıklaşan ve genişleyen bilgi birikimini yaşama geçirecek iş gücünün eğitilmesini ve uzmanlaşmasını zorunlu hale getirmiştir. Böylece çağdaş toplumda ekonomik düzenin ihtiyaç duyduğu biçimde insan gücünün yetiştirilmesi söz konusu olmaktadır.

Çağlar boyunca eğitim süreci, toplumsal yapı açısından şekillendirilerek, bireyin topluma kazandırılmasını hedef alan, genel anlamda onda meydana gelmesi istenen değişikliklerin hal, hareket ve tavırlarına da yansımaları isteyen bir yönelimle biçimlenmiştir.⁴

1.2.Eğitimin Siyasal Alanla İlişkisi

Eğitimin sosyal, ekonomik gibi birçok alanla ilgili işlevi olduğu gibi siyasal alanla ilgili işlevi de bulunmaktadır. “Siyasal bakımdan eğitimin başlıca iki görevi vardır. Birincisi, mevcut siyasal sisteme (devlet düzenine) sadakati sağlamaktır. Eğitimin ikinci siyasal işlevi, önderlerin seçimi ve eğitilmesi ile ilgili olanıdır.”⁵ Yani eğitimin siyasi önder eğitimi yanında bizi ilgilendiren en önemli siyasal işlevi “toplumdaki bireylere ulusal ideolojiyi, değerleri ve idealleri kazandırarak onları mevcut siyasal düzene bağlı vatandaşlar olarak yetiştirmektir.”⁶

Eğitimin birey davranışlarını geliştirme ve yönlendirme etkisi sebebiyledir ki, özellikle “19. yüzyıldan itibaren eğitim, ağırlıklı olarak sistemli ve güdümlü olarak resmi öğretim kurumlarında, yani okullarda ve bu iş için özel olarak yetişmiş öğretim elemanları ile yapılan bilgi ve değerlerin öğretilmesiyle davranış ve beceri kazandırılmasına yönelik bir etkinliktir.”⁷ Okul, siyasal toplumsallaşma sürecinde aileden sonra gelen en fazla etkili olan kurumdur.”Devlet, okul aracılığı ile siyasal sistemin değerlerini vatandaşlarına benimsetmeye, değer yargıları ve kuralları içselleştirmeye çalışır. Modern toplumlarda eğitim üzerinde devlet

³ Gökçe, B.,Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar,Ankara,1996,s.109.

⁴ www.bilgiyoneti.org (20.01.2008)

⁵ Sağ,V.”Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine”C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs,Sivas, 2003,s.13.

⁶ Türkmen,F.,Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması,DPT Uzmanlık Tezi,Yayın No:2655,Ankara,2002,s.58.

⁷ Gökçe,Türkiye’nin Top.,a.g.k.,s.109.

kontrolü yüksek düzeydedir. Devlet, eğitim vasıtasıyla siyasi sisteme uyumlu vatandaşlar yetiştirmeye çalışmaktadır.’’⁸

Eğitim, ‘‘bireyin siyasal davranışını iki şekilde etkiler. İlk olarak eğitim siyasal, kültürel, duygusal ve bilişsel öğelerinin bireye aktarımını sağlayarak bireyin siyasal tutumunu pekiştirebilir. İkinci olarak eğitim, bireyin bilgi seviyesini yükselterek siyasal olayları ve onları ortaya çıkaran sebepleri daha iyi analiz etmelerini sağlar. Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre eğitilmiş kişiler, siyasal konularda daha çok ilgili ve bilgili, siyasal olayları daha çok izlemekte, onları daha çok konuşmakta, resmi organların birey üzerindeki etkisinden daha çok haberdar ve kendisinin onları etkileyebileceğine inanmaktadır.’’⁹

Yapılan araştırmalar okulda geçen süre ile siyasal sembollere ilişkin ön bilgi ve olumlu bakış açısı kazanımı arasında doğrusal bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda okula giden ile gitmeyen bireyler arasında, uzun süre eğitim alan ile kısa süreli eğitime tabi olan bireyler arasında, kırsal alanda yaşayıp kısıtlı bir eğitim alan ile kentlerde yaşayıp yaygın bir eğitim alan bireyler arasında ülke yönetimine hâkim olan siyasal rejimin sembollerine karşı besledikleri olumlu bakış açısının düzeyi ve benimseme oranları farklı olmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin hâkim rejimi daha çok benimsedikleri görülmektedir. Pollmark Araştırma şirketi tarafından 19–26 Ocak 2007 tarihinde Türkiye genelinde 8307 kişi ile araştırma yapılmış. Bu araştırma sonuçlarına göre yapılan analizde, ‘‘ortaokul ve daha altı eğitim-öğretim kurumlarından mezun olanlar ile herhangi bir mezuniyeti olmayanlar düşük eğitimli, lise mezunları orta eğitimli, yüksek okul/fakülte ve daha üstü eğitim görenler de yüksek eğitimli olarak değerlendirilmiş. Bu değerlendirilmeyle elde edilen bulgulara göre, AK Parti eğitim düzeyine ters orantılı olarak destek görmekte, buna karşılık CHP desteği ise eğitim seviyesine paralel olarak artmaktadır. Hiçbiri diyerek tüm partileri ret davranışı da bariz biçimde eğitim seviyesine paralel olarak artmaktadır. Bu yapılan araştırmanın sonuçları ülkemizde eğitim seviyesi ile siyasi tercihler arasında var olan anlamlı ilişkiyi ortaya koymaktadır.’’¹⁰

Eğitim seviyesi yükseldikçe seçmenin davranışlarının değiştiğinin bir başka göstergesi de parti tercih nedenleridir. Yapılan araştırmalarda parti tercihlerinde değişik nedenlerin etkisinin eğitim seviyesine paralel arttığını göstermektedir. Bu konuda yapılan bir çalışmada, ‘‘eğitim düzeyi düşük kişiler soyut düşüncelerle olan düşük bağlantılarına

⁸Türküne,M.,Siyaset,Ankara,2007,s.244.

⁹Eser,B.H.,‘‘Üniversite Eğitiminin Siyasal Tutumlar Üzerindeki Etkisi’’Süleyman Demirel Üniversitesi Örnek Olayı,SDÜ:SBE Dergisi,Güz 2005,s.13.

¹⁰Şentürk,H.,Seçmenin DNA’sı Seçmen Tercihlerini Etkileyen Faktörler,İstanbul,2008,s.40.

karşılık somut objelerle daha güçlü bağlantı kurabilmektedirler. Bunun tipik örneği, onların lideri nedeniyle siyasal partilere yönelişlerinin eğitim düzeyi yüksek kimselere göre daha fazla olmasıdır. Bu kimseler, siyasal partileri soyut düşünceler yerine somut kişiliklerle daha kolay özdeşleştirebildikleri için onlarda lidere bağlılık eğitim düzeyi yüksek kimselere göre daha fazla görülmektedir. Buna karşılık eğitim düzeyi yüksek kimseler liderin bir insan olarak hata yapabileceğini, onun gelip geçici olduğunu, asıl önemli ve kalıcı olanın fikirler ve idealler olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle bu kimselerde lidere yüksek bağlılık ve lider nedeniyle parti tercihi daha az rastlanılan bir durumdur. Eğitim düzeyi ve lideri nedeniyle siyasal parti tercihi arasında kurulan ilişkinin bir benzerini, eğitim düzeyi ve icraatları nedeniyle siyasal parti tercihi arasında kurmak olanaklıdır. Eğitim düzeyi düşük kimselerin icraatları nedeniyle siyasal parti tercihinde bulunmaları eğitim düzeyi yüksek kimselere göre daha fazla görülmektedir. Burada da eğitim düzeyi düşük kimselerde sıklıkla görülen soyut olandan somut olana kaçma eğilimine rastlanmaktadır. Partilerin uyguladıkları gözle görülür icraatlara eğitim düzeyi düşük kimseler, eğitim düzeyi yüksek kimselere göre daha duyarlı olmaktadır. Eğitim düzeyi düşük kimseler bir siyasal partiyi değerlendirirken onun lideri yanında, somutu daha iyi algılayabilmesi nedeniyle, geçmişte yaptığı icraatları da düşünmektedir¹¹.

Yine yapılan bir başka araştırmada da eğitim düzeyleri düşük olan bireylerin parti seçiminde aile, eş ve parti liderinin karizmatikliği tercihlerini etkilerken, eğitim düzeyi yükseldikçe bu etkinin azaldığını ve bireylerin parti seçiminde öncelikli olarak parti programına göre hareket ettikleri ve daha bilinçli bir tercih yaptıkları belirlenmiştir. Eğitim düzeyinin yüksek oluşu her zaman siyasi tercihleri aynı yönde etkileyemeyebilir. Daha öncede belirtildiği gibi siyasi tercihlere birçok neden etki etmektedir. Örneğin bölgesel farklılıklar da eğitim düzeyinin siyasi tercihini etkileyebilmektedir. İstanbul'un bir beldesinde yapılan bir araştırmada "Bu gün genel seçim olsa hangi partiye oy verirsiniz?" sorusuna verilen cevaplarda Üniversite, lise ve ortaokul mezunlarının destek seviyeleri birbirine çok yakındır. Oysa bu araştırmadan bir ay önce İstanbul'da bir ilçede aynı araştırmaya yakın bir zamanda yapılan bir başka araştırmada ise, eğitim düzeyi arttıkça AKP Parti'ye destek oranı düşmektedir. Bu iki yer arasında sosyoekonomik yönden önemli farklılıklar bulunmaktadır. Araştırma yapılan belde, kırsal yönü ağır basan, ekonomik düzeyin düşük olduğu bir yer iken ilçe ise sosyoekonomik yönden daha üst grupta yer almaktadır. Beldede her ne kadar üniversite mezunu da olsa kırsal kültürün hâkim olduğu deneklerin siyasi tercihlerinin

¹¹ Şentürk,a.g.k.,s.41.

eğitime bağlı olarak değişim göstermediği gözlenmiştir. Dolayısıyla sadece eğitimi bağımsız bir etken olarak almak mümkün değildir.“Seçmenin cinsiyeti ile parti tercihinin eğitim yönünden karşılaştırılmasında, deneğin cinsiyetine göre eğitimin etkisi de değişiklik göstermektedir. Yapılan araştırmaya göre niversite mezunu kadınların AK Parti desteği, niversite mezunu erkeklerin önemli oranda altında kmıştır. Bu da göstermektedir ki eğitim seviyesi yükseldikçe özellikle kadın seçmenlerde muhafazakâr sağ partilerden uzaklaşma ve hâkim düzenle, elit kesimle ilişkisinin daha iyi olduğunu düşündüğü partilere desteği söz konusu olmaktadır.”¹²

“Siyasi parti tercihi ile kişilerin siyasi ideolojileri arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. İdeolojilerle eğitim düzeyi arasında ilişki de vardır. Örneğin eğitim düzeyi yüksek insanlar toplumsal konu ve sorunlarla ilgili olarak eğitim düzeyi düşük insanlardan daha liberal olma eğilimindedirler.”¹³Trkiye’de eğitim ortalaması 3,9 yıldır, yani ilkokul dördüncü sınıfı tamamlamamış bir ortalamamız bulunmaktadır. Bu düşük eğitim düzeyi özellikle siyasi katılım ve siyasi konuları değerlendirme açısından sorunlara yol açmaktadır. Akdağ bu konuda şu yorumda bulunmaktadır; “Türk toplumunun eğitim düzeyi kişi başına 3,9 yıl. Türkiye’de ortalama seçmen profili henüz ilkokulu bitirmemiş. Bu eğitim seviyesinde olanlar tabi ki duygusal ve moral örtüşme arıyor. Kendi meselelerini çözmeye kendilerini muktedir görmedikleri için kurtarıcı kahraman arıyor. Kurtarıcı kahraman arama içgüdüsü, lideri Türk siyasetinde gelişmiş Batı demokrasilerine göre çok daha önemli kılıyor.”¹⁴lkemizde eğitimi seçmenlerin siyasi tercihlerini değerlendirirken eğitim sisteminde yaşanan sorunlar da göz önüne alınmalıdır. Cumhuriyet ilk eğitim sistemini özellikle rejime bağlı ve rejimin ilkelerine inanmış bir nesil oluşturmak için kullanmıştır. Mardin bu durumu şu ifadelerle anlatmaktadır:“Klasik Türk lise ve niversitesi, cumhuriyetin yönetici seçkinler tabakasına eleman devşirmek üzere düzenlenmiş üniter bir sistemdi. Liseye ve daha sonra niversiteye giden köylü, esnaf ve zanaatkr çocukları, daha lisenin ilk yıllarında sahip oldukları ve çevrenin kültürüne ait olan kültürel hamulenin unsurlarını kaybetmeye başladılar. Bunların yerine eğitim görmüş bir Türk’n taşıması gerektiği söylenen unsurları koydular. Bu; milliyetçilikle devlet kapitalizmine inancı ve cumhuriyetin memurlarıyla ve genel olarak öğrenim görmüş olanların halkın öncüsü

¹² şentürk,a.g.k.,s.43.

¹³ Milburn,A.,M.,Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset,(ev.V.Duyan-A.Dönmez)Ankara,1998,s.57.

¹⁴ Akdağ,E.,Seçmen Depresyonda İstikrar İstiyor, www.aksiyon.com.tr/detay.php?id.=27593 .21.06.2008

olduklarına inancı olduğu kadar, 'Batılı terbiyeyi' bir 'komilfo' (kibar, uygar) tavrı da içine alıyordu.’’¹⁵

Kırsaldan okumak için koparılan kişiler eğitim sisteminden geçtikten sonra kendi kırsal kültürü ile bağı zayıflamış ve hatta onun yetersiz ve yanlış olduğunu düşünen kişiler olmaya başlamıştır. ‘‘Bunun bariz bir örneği 1959 yılında lise öğrencilerine yönelik olarak Milli Eğitim Bakanlığı Test ve Araştırma Bürosu yardımı ile yapılan bir araştırmadır. Bu araştırmaya göre lise gençliği dini değer ve prensiplerden çok modern düşüncelere atıf yapmayı tercih etmektedirler. Anne babalarının çocuklarına en çok neyi öğretmesi gerektiği konusundaki açık uçlu soruya yalnız % 2'si 'dini telkinler' cevabını vermiştir. Anket sonuçları bu dönemde lise gençliğinde milliyetçi duygularının ise çok yüksek olduğunu göstermektedir. O dönemlerde üniversite gençliği üzerinde yapılan araştırma da üniversite öğrencilerinde milliyetçi damarın çok güçlü olduğunu göstermektedir. Üniversite öğrencileri , 'bir baba olarak çocuklarınıza en fazla neyi öğretmek istersiniz?' sorusuna % 20 oranında 'millete faydalı olmak' cevabını vermiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde milli devlet ve millete bağlılık duygusuna devletçe ne kadar önem verildiği bilinmektedir. Ancak buradaki millilik daha çok "ulusallık" anlamındadır. O dönemde CHP'nin altı okundan birisinin "milliyetçilik" olduğu da unutulmamalıdır. Cumhuriyetin kurucu kadrosu tarafından toplumsal bütünlük milliyetçilikle, toplumun bir 'Türk millet' tanımı etrafında toparlanmasıyla gerçekleştirilmeye çalışıldı. Milliyetçilik ve laiklik cumhuriyetin en fazla önem verdiği iki ideoloji olmuştur. Kemalizm, Türk milliyetçiliğini toprağa bağlı bir kimlik olarak tanımlar. Yani bir ırk temelinde değil, bir vatan toprağında birlikte yaşayan insanlar tanımlamanın temel yaklaşımını oluşturur.’’¹⁶

‘‘1950’li yıllardan sonra hızla artan okullaşma oranı sebebi ile rejimin okullar üzerindeki yönlendirici etkisi azalmış, okullar kişilerin kültürel kodlarını dönüştüremeden mezun etmeye başlamıştır. Bu sebeple de önce ortaokul ve lise düzeyinde kırsal geleneksel kültür varlığını sürdürmeye başlamıştır. 1980’li yıllardan sonra ise yüksek öğrenimde birbiri ardına açılan üniversiteler sebebi ile hem öğrenci sayısı artmış ve hem de öğretim elemanı sınırlılığı arttığı için geleneksel değerleri savunan kişiler de kadrolarda daha fazla yer almaya başlamıştır. 2000 yılı verilerine göre Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana geçen 77 yıllık süre içinde yükseköğretimdeki öğrenci sayısı 455 kat, mezun sayısı 520 kat, öğretim elemanı sayısı ise 185 kat artmıştır. Rakamlar göstermektedir ki öğrenci sayısı, öğretim üyesi sayısının

¹⁵ Mardin,Ş.,Türk Modernleşmesi,İstanbul,2006,s.273.

¹⁶ Abadan,N.,‘‘Türk Gençliğinin Değer Yargıları ve Siyasi Davranış’’,SBFD.Mart,1965,s.201.

3 katı fazla artmıştır. Bu arada öğrenci sayısı 455 kat artarken nüfus sadece 5 kat artmıştır. Yani nüfus artışının 100 katı öğrenci artışı olmuştur.”¹⁷Bunun yanı sıra özellikle kırsal kentlerde açılan üniversiteler ile hem bölge gençliği kendi kültüründen kopmadan eğitimini sürdürebilme imkânı kazanmış ve hem de diğer kentlerden bu illere gelen öğrenciler kentlerin geleneksel kültürü ile de iletişim içine girmişlerdir. Bu gelişmeler neticesinde üniversite mezunlarında da geleneksel değerlere bağlı kişilerin oranında artışlar görülmeye başlanmıştır. Üniversiteler seçkin ailelerin çocuklarının okuduğu ve kırsaldan koparılmış kimi gençlerin okuduğu okullar olmaktan çıkmış ve hatta kırsal değerlerin üniversite gençliği ile buluşabildiği mekânlara dönüşmüştür.

2. EĞİTİMİN SİYASAL DAVRANIŞ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yapılan araştırmalar eğitimin içeriğinden bağımsız olarak bir siyasal tercih yaratmadığını, ancak içeriğiyle böyle bir siyasal kişiliğin oluştuğunu göstermektedir. Eğitilmiş insanın eğitilmemişlere göre bazı ortak özellikler geliştirdiğini gösteren araştırmalar vardır. “Bunlardan Hyman’ın yaptığı bir araştırmaya göre eğitim düzeyi yükseldikçe otoriterlik eğilimi azalmakta hoşgörü eğilimi artmaktadır. Ancak yüksek oranda otoriter olan kişilerde, içeriği ne olursa olsun eğitimin bu eğilimi yumuşatmadığı görüldü. Üstelik eğitimin hoşgörülü yapma yönündeki etkisinin bazı istisnaları da olabilmekteydi. İnsanlar otoriter bir ortamda otoriter yöntemlerle ve otoriter yapılmak için eğitilirse, aldıkları eğitim onları daha hoşgörülü yapmamaktaydı.”¹⁸Eğitim ile hoşgörü arasında bir ilişkiden bahsedecek olursak,“eğitimin yarattığı bilgi zenginliği bireylerde zihinsel bir elastikiyet yaratmaktadır. Olgularla ilgili çok çeşitli bilgilere sahip olan kimseler tek kalıpta bir düşünce yerine farklı düşüncelerin farklı durumlarda doğru olabileceğine ilişkin bir anlayış geliştirmektedirler. Hâlbuki otoriter düşünce her ortamda geçerli tek bir doğru olduğu varsayımına dayanır. Eğitim düzeyi düşük kimselerde olgular hakkındaki bilgilerin azlığı onlarda tek bir doğru olduğu inancını güçlendirmektedir. Hoşgörü aynı zamanda demokratik eğilimlerin temelini oluşturduğu için eğitim düzeyi yüksek kimselerin daha demokratik bir tutum geliştirebilecekleri, eğitim düzeyi düşük kimselerde ise demokratik eğilimlerin daha az olabileceği düşünülebilir.”¹⁹

Birtakım bununla ilgili yapılan bazı araştırmalar böyle bir genellemenin her zaman geçerli olmayabileceğini göstermektedir. Ozankaya’nın Türkiye’de yaptığı bir araştırma

¹⁷ Şentürk,a.g.k.,s.45.

¹⁸ Alkan,T.,Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim,Ankara,1989,s.94.

¹⁹ Sitembölükbaşı,Ş.,Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler,Ankara,2001,s. 32.

“eğitim seviyesi yüksek kimselerin daha az eğitililere göre genel oy hakkına daha az taraftar olduğunu ortaya koydu. Diğer bir deyişle eğitim seviyesi yüksek kimselerde seğkinci eğilimler daha çok görülmekteydi. Eğitimin hoşgörüyü geliştirerek demokratik tutumlara katkısı olduğu, burada ise seğkinci yaklaşımı geliştirerek antidemokratik eğilimlerin gelişmesine zemin hazırladığı gibi çelişkili bir sonuç ortaya çıkmaktadır.”²⁰

Eğitim, aynı zamanda toplumsal kalkınmanın da bir aracıdır. “zellikle gençler ile anne-baba arasındaki eğitim seviyesi farkı arttıa anne-babadan farklı siyasal düşünce ve davranışlara yönelme eğilimi artmaktadır. Ülkemizde özellikle 1970’li yıllarda eğitimi gençlerin ailelerinden farklı siyasal tercihlere yönelmelerinde gençlik hareketlerinin etkisi göz ardı edilemez. 2000’li yıllarda aile ile çocuklar arasındaki eğitim seviyesi farkı azalması sıyasal tercihlerin de yakınlaşmasına neden olmuştur.”²¹ Eğitim farklı ortamlarda farklı etkiler yaratan bir değişken olduğunu, yukarıda ifade ettiğimiz araştırmalar sonucunda varırız. .Bu araştırmaların Türkiye’de yapılmış olması, sonuçlarının da Türkiye ve onun gibi gelişmekte olan ülkeler bağlamında değerlendirmemiz gerektiğini düşündürtmektedir. Bu ülkelerde bireyler eğitim sayesinde toplumsal ve ekonomik sorunların ciddiyetini daha iyi kavramakta ve bu yüzden kısa sürede acil ve kestirme çözümler aramaktadırlar. Bu arayışa uygun olarak seğkinci otoriter bir yönetim hızlı bir kalkınmanın en etkili yolu olarak ilk akla gelen çözüm olmaktadır. Bu nedenle eğitimle ortaya çıkan seğkinci anlayışı, her durumda eğitimin doğrudan sonucu değil, belli durumlarda yarattığı dolaylı bir etki olarak algılamamız gerektiğini düşünmeliyiz.

2.1. Eğitimin Bireyin Siyasal Tercihine Olan Etkisi

Eğitim gelişmekte olan ülkelerde yarattığı bilinçlenme yoluyla bireylere siyasal tercih de kazandırabilmektedir. Siyasal seçkinlerin hızlı bir modernleşme gerçekleştirmeye çalıştığı bu ülkelerde, “eğitime de modernleşme programında önemli bir rol verilir. Eğitim kurumları, modern düşünce ve davranış kalıplarının topluma ulaştırılmasında önemli bir işlev görürler. Bunlar sadece modern bilgi, teknik ve kültürü topluma yaymakla kalmazlar aynı zamanda modernleşme sürecine uyum sağlayamayan kimseleri de yönetim kadrolarının dışına çıkararak tasfiye ederler. Buna karşılık söz konusu kurumlar amaca en uygun düşün kimseleri ise yukarı çıkarırlar. Türkiye’de 1928 yılında gerçekleştirilen harf devriminden sonra okulun bu işlevi oldukça etkili bir Şekilde gerçekleştirdiği söylenbilir. Arap harfleriyle okuyup yazabilen Osmanlı uleması, Latin harflerini öğrenerek modern eğitim sistemine uyum

²⁰ Ozankaya,., niversite ğrencilerinin Siyasal Yönelimleri,Ankara,1966,s.53.

²¹ Akgün,B., Türkiye’de Seçmen Davranışı,Partiler Sistemi ve Siyasal Güven,Ankara,2007,s.112.

sağlayabildiği ölçüde onun içinde yer alabilmiş diğerleri ise kendilerini bir anda sistemin dışında bulmuşlardır.’’²²

Eğitimin bireyin siyasal davranışı üzerindeki etkisi iki şekilde ortaya çıkmaktadır. ‘‘Birinci olarak siyasal kültürün duygusal ve bilişsel içeriğini bireye aktararak bireyin inanç ve tutumlarını pekiştirebilir. İkinci olarak eğitim düzeyi yükselen bireyler siyasal olayların gerçeklerine daha iyi nüfuz ederek olayları denetleyebilecek kapasiteye erişebilirler, etkinlik duyguları artabilir ve kendilerinin siyasal yaşamda daha çok etkili oldukları duygusu edinebilirler.’’²³

Eğitimin içeriği, onun kendi başına yarattığı etkiden çok daha fazla önem taşır. ‘‘Faşist bir eğitimin faşist, komünist bir eğitimin komünist, demokratik bir eğitimin ise demokratik insanlar yarattığı bilinmektedir. Bu durumda gerçekleştirmek istenen amaca uygun nasıl bir içeriğin belirlenebileceği sorunu gündeme gelir. Bu içerik belirleme faaliyeti, zannedildiği kadar sorunsuz değildir. Bu belirleme siyasal kültürün özellikleri, toplumsal inanç ve kurumlar ve evrensel değerlerle birlikte dikkate alınmalıdır. Bu etkenlere bağlı olarak aynı içeriğe sahip iki eğitim programının farklı toplumlarda farklı etkiler yaratması mümkündür. Otoriter kültüre sahip bir toplumda demokratik özellikteki bir eğitim programının, demokratik kültüre sahip bir topluma göre daha az başarı şansı vardır. Diğer yandan eğitim programının içeriği toplumsal değerlerden uzaklaştığı ölçüde onun benimsenmesi zorlaşır. Evrensel değerlere ters düşen bir eğitim programı da ülkenin dünya ile etkileşiminin artması oranında bireyler üzerinde etkisini azaltıcı davranışlara iter. Eğitimin bireyler üzerinde yaptığı etkilerden biri, onların beklentilerinde artış yaratmasıdır. Eğitilmiş kimselerde eğitilmemiş kimselere nispetle daha fazla tatminsizlik, hayal kırıklığı ve yabancılaşma duygularına rastlanmaktadır. Eğitimin insanlarda yarattığı bilinçlenme ve çevresiyle kendisini karşılaştırma yeteneği, onları mutsuz kılacak yeni beklentiler yaratabilmektedir. Bu nedenle okula gitmemiş bir çoban aldığı küçük bir ücretle yetinebilir ve mutlu olabilirken, ondan on kat daha fazla gelire sahip olan bir mühendis elde ettiği ücretten tatmin olmayarak daha fazlasının hakkı olduğunu düşünebilmektedir.’’²⁴

Gelişmiş ülkelerde gelir dağılımındaki farkların azaltılması toplumsal sınıfların birbirine yaklaşmasına ve bireyler arasındaki rekabet duygularının kamçılanmasına neden olmuştur. ‘‘Kapitalizmin elde ettiği olağanüstü başarılar, eşgüdümlü olarak beklentilerin de

²² Sitembölükbaşı, a.g.k., s. 33.

²³ Turan, İ., Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, İstanbul, 1986, s. 49.

²⁴ Sitembölükbaşı, a.g.k., s. 34.

büyümesine neden olmuştur. Hızla büyüyen ümitler ise tatmin edilmemiş duyguların çoğalmasına yol açmıştır. Eğitimin her zaman tatminsizlik yaratacağını ileri sürmek de doğru olmaz. Eğitimden beklenen ümitler ve iddiaların önemli bir kısmının gerçekleştiği veya başarıldığı hissini egemen olması ölçüsünde eğitim toplumu mutlu kılabilir ve yönetime karşı duyulan olumsuz tutumları sınırlandırabilir. Gelir dağılımındaki dengesizliklerin büyük ölçüde ortadan kalktığı, orta sınıfların güçlendirildiği, alt tabakadaki insanların sayısının azaldığı gelişmiş ülkeler bireysel tatmin yönünden diğer ülkelerden daha avantajlı konumda olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde toplumsal sınıflar arasındaki farklar büyüktür ve çoğunlukta olan alt sınıfların azınlıkta olan üst sınıflara ulaşmak için fazla cesareti ve ümidi yoktur. Çünkü bireyler kendilerinden çok yukarıda veya çok aşağıda kimselerle değil kendilerine yakın kimselerle rekabet etmek isterler. Orta sınıfların çok zayıf olduğu toplumlarda kalabalık olan alt sınıfların dikey hareketlilik konusunda ümitli ve mücadeleci olma arzusu yoktur.’’²⁵

Bununla birlikte eğitim, ‘‘az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplumda çok az olan ümit ve rekabet duygularını körükleyebilecek bir potansiyele sahiptir. Eğitim sayesinde dikey hareketlilik kanallarının oluşturulması, kendi içlerinden önemli mevkilere ulaşmış alt tabakadaki bireylere kendilerinin de aynı başarıyı gösterebilecekleri yönünde ümit ve cesaret vermektedir. Bu nedenle eğitim gelişmekte olan ülkelerde orta sınıfların oluşturulması ve bireylere rekabet ve başarı duygularını aşılama konusunda önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu ülkeler eğitimin kendileri açısından taşıdığı değerin çok yönlü olduğunun bilincinde olmaları onları, sahip oldukları imkânlar ölçüsünde eğitime ağırlık vermeye zorlamaktadır.’’²⁶

Yaşlı kuşakların okuma yazma bilmediği gelişmekte olan ülkelerde ‘‘okulun yeni kuşaklar açısından ayrı bir yeri vardır. Yeni kuşaklar için okul, toplumun önemli bir kesiminden daha üstün bir statüye çıkabilme fırsatı demektir. Eğitim fırsatı yakalamış genç kuşaklar, kendilerini bu imkâna sahip olmamış yaşlı kuşaklardan daha üstün görürler Onlar için eğitim meslek edinme, açlıktan kurtulup tokluğa ulaşma şansıdır. Yönetilen olmaktan çıkıp yöneten olabilme fırsatıdır. Aşağılanma yerine kendini yüksek görebilme duygusuna ulaşabilme demektir. Köylülük yerine kentli olabilmenin aracıdır.’’²⁷ Gelişmekte olan ülkelerde eğitimin olağanüstü bir dikey hareketlilik kanalı olmasının nedeni, alternatif toplumsal hareketlilik kanallarının onunla rekabet edemeyecek kadar zayıf kalmasıdır.

²⁵ Bilgiseven,A.K.,Eğitim Sosyolojisi,İstanbul,1992,s.147,148.

²⁶Sitembölükbaşı,a.g.k.,s. 35.

²⁷Alkan,a.g.k.,s.163.

Buna göre eğitimli kimseler siyasal konularda daha çok ilgili ve bilgili, siyasal olayları daha çok izlemekte, onları daha çok konuşmakta, resmi organların birey üzerindeki etkisinden daha çok haberdar ve kendisinin onları daha çok etkileyebileceğine inanmaktadır. Bu özellikler bakımından “eğitimli kimseler birbirine çok benzemesine karşılık, eğitim görmemiş kimseler arasındaki fark daha çoktur. Bu özelliklerin hepsi de siyasal katılmanın bilişsel yönüyle ilgili olması ilginçtir. Siyasal katılmanın duygusal ve değerlendirme yönleri konusunda eğitim önemli bir etki yapmamaktadır. Bu bulguların ortaya çıkardığı sonuç, eğitim siyasal hayata hazır insan tipini ortaya çıkarmakta ancak bu insan tipinin siyasal davranışını ve ideolojisini kendi başına tayin etmemektedir.”²⁸

Eğitimle siyasal davranış arasında en açık ilişki onun siyasal katılma eğilimini artırmasıdır. Hatta öyle ki bazı araştırmalar, eğitimin diğer sosyoekonomik değişkenlere göre siyasal katılma üzerinde en fazla etki eden değişken olduğunu bulmuşlardır. “Bunlardan Campbell’in yaptığı araştırma eğitimde geçen süreyle siyasal katılma arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ortaya koyarken Connelly ve Field’in araştırması siyasal katılma türlerinden sadece oy vermenin daha çok gelir düzeyi değişkeniyle ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Örneğin toplumsal faaliyetlere katılma bakımından eğitim değişkeninin diğerlerinden daha fazla etkili olduğu görülmüştür. Connelly ve Field’in tespit ettiği eğitimin siyasal katılmaya olumlu yönde etki ettiği ancak siyasal katılmanın oy verme şekli ile eğitim arasında her zaman böyle bir ilişki olmadığı bulgusu Türkiye’deki bazı alan araştırmalarının sonuçlarıyla da uyumludur. Türkiye’de köy ve kasabalar gibi eğitim seviyesinin düşük olduğu bölgeler kentler gibi eğitim seviyesinin yüksek olduğu yerlerden daha yüksek oranda oy vermektedirler. Bununla birlikte köyleri ve kentleri kendi içlerinde eğitim düzeylerine göre ayırdığımızda eğitim düzeyi yüksekliğinin daha yüksek oranda bir siyasal katılma yarattığı gözlenmektedir.”²⁹

Eğitim, “bireyin toplum içindeki statüsünü yükseltmek, onun soyut düşünce yeteneğini geliştirerek örgütsel ve siyasal faaliyetlere katılmasını kolaylaştırmak, ona siyasal ilişkilerin karmaşık niteliğini kavrayabileceği bilgiler sağlamak ve bireyde yurttaşlık bilinci yaratarak onun siyasal kararlara katılmasının gerekliliğini vurgulamak yoluyla siyasal katılmaya olumlu yönde etkide bulunmaktadır.”³⁰

²⁸Baykal,D.,Siyasal Katılma,Bir Davranış İncelemesi,Ankara,1970,s.58-59.

²⁹Baykal,a.g.k.,s.60-61.

³⁰Kalaycıoğlu,E., Karşılaştırmalı Siyasal Katılma:Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme,İstanbul,1983,s.29.

Eğitim düzeyine bağlı olarak ortaya çıkan siyasi katılma biçimleri içinde açık oturumlar, paneller, gösteri yürüyüşleri, bildiriler daha çok yüksekokul ğrencilerinin yaptıkları faaliyetlerdir. Siyasi parti yneticiliklerine de daha çok eğitim düzeyi yüksek olan kimseler egemendir.

Cinsiyetle siyasi davranış arasındaki ilişki incelendiğinde de ‘‘erkeklerin siyasi konulara olan ilgi, bilgi ve faaliyetlerinin kadınlara göre yüksek olduğu görülmektedir. Bu farklılığın nedenini kısmen dolaylı biçimde eğitimle ilişkilendirmek yanlış olmaz. Çünkü az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere dünyanın hemen her bölgesinde erkeklerin eğitim düzeyi kadınlarınkinden daha yüksektir. Kadınları eğitim düzeyinin en yüksek olduğu ülkelerden biri olan ABD’de 1972 yılında başkan adayına yardımda bulunan kadınları yardımda bulunan erkeklerden daha az eğitimi ancak genel nüfus içindeki kadın ve erkeklerden daha iyi eğitimi oldukları tespit edildi. Cumhuriyetçi ve Demokrat her iki partideki erkekler kadınlardan daha fazla eğitimi idi. Demokrat bayan bağışçıların %80’i ve Cumhuriyetçi bayan bağışçıların %60’ı kolej mezunuydu. Buna karşılık genel olarak Cumhuriyetçi kadınları %28’i kolej mezunuydu. Diğer yandan Cumhuriyetçi erkeklerin %55’i ve Demokrat erkeklerin %75’i kolej derecesinin üzerinde bir eğitime sahipti.’’³¹

Seçimlerde kararsız olanlar veya oy vermeyeceğini söyleyenlerin eğitim durumları da bize, eğitimin siyasi katılma üzerindeki etkisini anlamamızı kolaylaştıracak bulgular sağlamaktadır. Sencer, ‘‘seçmenleri siyasi partiler hakkında fikri olmayanlar ve seçimlerde oy kullanmayacağını söyleyenleri eğitim düzeyleriyle karşılaştırmış ve bu değişkenler arasında ilişkiler olduğunu tespit etmiştir. Siyasi tercih konusunda fikri olmayanlar arasında okuyazar olmayanların oranı %34.44’ bulurken yüksekokul mezunlarının oranı sadece %2.17’dir. Bu sonuçlar eğitim düzeyinin düşüklüğü oranında siyasete karşı ilgisizliğin olduğunu ve düşük eğitimin siyasi kararsızlıkta önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Oy kullanmama kararında olanlar arasında ise tam tersi bir ilişki söz konusudur. Bu kimseler arasında okuma yazma bilmeme oranı %12,9’a inmekte, yükseköğretim görenlerin oranı ise %16,1 ‘e çıkmaktadır. Bu bakımdan oy kullanmama kararında olanlar eğitim düzeyiyle doğru orantılı olarak artmaktadır.³² Bu sonuç bilinçli olarak oy kullanmama kararında olanların bu eğiliminin, siyasi ilgisizlikten öte siyasi bir ksknlğn ifadesi olduğunu göstermektedir.’’³³

³¹ Sitembölükbaşı, a.g.k., s. 38.

³² Kalaycıoğlu, a.g.k., s.194.

³³ Sencer, M., Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Siyasi Davranışlar Alan Araştırması, İstanbul, 1974, s.29.

Erder'in araştırmasında da hiçbir partiyi tercih etmeyenler, ya eğitim düzeyi en düşük veya eğitim düzeyi en yüksek kimseler arasında yoğunlaşmaktadır Bu sonuçlar da Sencer'in araştırma sonu ve yorumlarını teyit etmektedir.³⁴

2.2. Eğitim ve Seçmen Davranışı

Eğitimin, seçmen davranışı üzerindeki etkilerinin en önemli kaynağı siyasal toplumsallaşmadır. Eğitim, siyasal değerlerin aktarılmasında başvurulan bir araç olduğundan ve toplumsallaşma da, bilgi ve değerlerin yeni nesillere aktarılmasını ifade ettiğinden eğitimin, siyasal toplumsallaştırıcı bir rolü olduğunu söyleyebiliriz.

Toplumsallaşma bireyin biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelmesinden sonra içinde bulunduğu toplumun özelliklerini, kültürünü, yargılarını ve davranış kurallarını öğrenmeye başlamasıyla ortaya çıkan ve tüm hayatı boyunca devam eden bir süreci ifade etmektedir. Tanım olarak toplumsallaşma;“çevre ile birey arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerinin gelişmesidir.”Toplumun inançlarını, davranışlarını benimsemek toplumsallaşmayı, siyasal inanç değer ve davranışları benimsemek de siyasal toplumsallaşmayı ifade etmektedir.

İlk olarak ailede başlayan toplumsallaşmada ve bireyin bir kimlik kazanmasında etkili olan önemli bir değişken okul yani eğitimidir. Bu nedenle de eğitim ile siyasal davranış ilişkisi birçok araştırmacı tarafından incelenerek belli kültürlerde genellikle eğitim ve siyasal katılım arasında, bazı durumlarda da katılımın içerikleri arasında bir ilişki olduğu ileri sürülmüştür. Eğitimin bireyin siyasal davranışı üzerindeki etkisi iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, eğitim siyasal kültürün duygusal ve bilişsel içeriğini bireylere aktararak bireyin sahip olduğu inanç ve tutumlarını güçlendirmekte ikinci olarak, eğitim düzeyi yükselen bireylerde siyasal olay ve konuların içeriklerini tüm gerçekleri ile anlayabilme, denetleyebilme ve siyasal yaşamda daha etkin olma duygusunun edinilmesinde etkili olmaktadır.

Eğitimin siyasal katılım ile olan ilişkisi, özellikle eğitilmiş bir insanın siyasal haberleşme kanallarından daha çok yararlanacağı, siyasal bilgilenme düzeyinin yükselerek siyasal sistemden beklentilerinin çeşitlenerek artacağı, siyasal sistemi etkileme yollarını daha iyi bileceği ve bu konularda kendisini eskiye nazaran daha yeterli göreceği ilişkisinden yola çıkılarak kurulmaktadır.

³⁴ Erder,N. ve diğerleri,Türkiye’de Siyasal Partilerin Seçmenleri ve Sosyal Demokrasinin Tabanı,Ankara,1995,s.59.

Eğitimin, “siyasal katılma üzerindeki etkisi açısından birçok araştırmacının hemfikir olduğu nokta, eğitim seviyesinin yükselmesi ile siyasal konulardaki bilgilerin artması, çok yönlü görüşler kazanılması, siyasi olayları düşünme, sorgulama ve çözüm önerileri getirebilmede, siyasal becerilerin artmasında, rasyonel davranışlarda bulunabilmede ve son olarak bireye meslek ve statü kazandırmada önemli bir etkiye sahip olduğudur.”³⁵ Eğitimin katılım açısından diğer bir önemi de, düşünce özgürlüğü sağlamasıdır. Aksoy’un belirttiği gibi, “bir toplumda bireylerin büyük bir kısmı öğretim imkânından yoksun ise orada fikir ve düşünce özgürlüğünün ön koşulu mevcut değildir.”³⁶

Türkiye’de eğitim, “gerek dar gerekse geniş anlamda siyasal hakların kullanımını etkilemektedir. Siyasal haklar içinde özellikle yurttaşlık ve seçmenliğin, eğitim koşulu aranmaksızın tüm vatandaşlara tanınmış temel haklar olmakla birlikte bu hakların etkin bir şekilde kullanılabilmesi belli bir eğitim düzeyini gerektirmektedir.”³⁷ Eğitim görme imkânına sahip olup da iyi eğitim almış bireyler, siyasal davranışlarında daha etkindirler. Çünkü okul ve eğitim, bireysel ve toplumsal değişime yardımcı bir araç olarak bireyin sosyal ve siyasal açıdan sosyalleşmesini sağlamaktadır. Eğitim seviyesinin artması ile beraber, bireyin siyasal konulara olan ilgisi artarken, siyasal yaşamda daha etkin rol oynama isteği de artmakta ve sonuçta siyasal katılım düzeyinde de bir artış gözlenmektedir. Bununla birlikte bazı ters yönde bulgulara rastlanmaktadır. Bu durum eğitimin siyasal katılma üzerinde belirgin bir etkisi olduğunun ancak bu etkinin niteliğinin tam olarak açığa kavuşmadığının göstergesidir.

Hindistan’da yapılan bir araştırmada seçim çevrelerinin okur-yazarlık oranı ve seçme arasında büyük bir ilişki bulunmuş ancak buna karşın yine Hindistan’da yapılan başka bir araştırma sonucunda ise, eğitimin siyasal katılımın bazı yönlerini de (örneğin, oy verme, siyasal mitinglere katılma gibi) olumsuz etkilediği saptanmıştır.

Oy verme davranışının seçim kampanyalarının sonunda seçmenlerce önceden belirlenmiş olması, oy vermenin kısmen de olsa bir alışkanlığı beraberinde getirdiği söylenebilir. Bu konuda benzer bulguların elde edildiği bir araştırma ülkemizde Tokgöz tarafından yapılmış olup, bu bulgular da siyasal kampanyanın son haftasında, seçmenlerin siyasal tercihlerini kampanya çalışmaları devam etmesine rağmen belirlemiş olduklarını ortaya koymaktadır. Bu durum oy verme eğilimlerinin kimi zaman, kısmen de olsa alışkanlık haline dönüştürülmesini ve bunun da çoğunlukla seçmenlerin eğitim seviyesiyle ilgili

³⁵ Alkan, a.g.k.s.96.

³⁶ Aksoy, M., Türkiye’de İnsan Hakları, Ankara, 1970, s.125.

³⁷ Şahim, T., Siyasal Katılım ve Baskı Grupları, Ankara, 1994, s.30.

olduğunu göstermektedir. Buna göre oy verme eğilimlerinin deneklerin eğitim seviyelerine göre dağılımı; ‘‘hiç okul bitirmemişlerde %81,3, ilkokul mezunlarında %87,6, ortaokul mezunları %94,1, lise mezunlarında %92, yüksek okul mezunlarında ise %87,5 şeklinde ortaya çıkmıştır.’’³⁸ Bu sonuçlar oy verme eğiliminin en yüksek olduğu seviyenin ortaokul mezunları olduğunu göstermektedir. Yüksek okul mezunları ve ilkokul mezunlarının oranları aynı iken bu oran, ortaokul ve lise mezunlarının oranlarından da daha düşük seviyededir. Bu sonuçlar bize, eğitim seviyesi düşük olan bireylerde oy vermenin siyasi katılım açısından daha anlamlı bulunduğunu gösterirken, eğitim seviyesi yüksek olan bireylerde oy verme oranının düşük olması bu bireylerin, siyasal katılımın diğer biçimlerinde farklı yoğunluklarda bir katılım sergileyeceklerini düşündürmektedir.

Malatya’da Tatar tarafından yapılmış başka bir araştırmanın bulguları, ‘‘öğrenim durumunun yükselmesine bağlı olarak siyasi katılımın yoğunluğunda beklenen muhtemel bir artışın her zaman olmadığını ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgulara göre, propaganda yoluyla siyasi katılımında bulunmanın gerçekleştiği en yüksek oran (%46,4) okuryazar olup da okul bitirmemişlerde görülmektedir. İkinci yüksek oran (%36,3) ise, orta ve dengi okulda görülmektedir. Yüksek okul veya fakülte mezunlarının ise, öğrenim durumları düşük olanlardan daha az seviyede (%33,9) propaganda katılımında bulunmaları ilginç bir bulgudur.’’³⁹ Ayrıca, yüksek okul veya fakülte mezunları, oy verme yolu ile katılımı, propaganda katılımına ve miting veya toplantılara katılıma tercih etmekten ziyade, okur-yazar olup da okul bitirmemiş olanlar ile orta ve dengi okul mezunları propaganda katılımı diğer düşük yoğunluklardaki katılımlara tercih etmektedirler. Lise ve dengi okul mezunlarının da oy verme yolunu, gerek miting ve toplantılara katılma gerekse propaganda katılımına tercih ettikleri diğer elde edilen bulgular arasındadır. Yerel nitelikli olan bu çalışma, eğitimin siyasi katılım üzerinde etkili olduğunu ortaya koyarken söz konusu bu etkinin düşük seviyede ve sınırlı olduğunu da ifade etmektedir. Özellikle oy verme faaliyetinde eğitim seviyesindeki artışa bağlı olarak düşüş görülmektedir. Ancak buna ek olarak eğitimin, siyasal katılımın tartışma boyutu üzerindeki etkisi doğrusal bir seyirdedir. Bunun dışındaki siyasal katılım faaliyetlerinde ise eğitimin etkisi dalgalı bir seyir göstermekte olup bunun da yaş, cinsiyet ve meslek faktörleriyle yakından ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür.

³⁸ Tokgöz, O., Siyasi Haberleşme ve Kadın, Ankara, 1979, s.238.

³⁹ Tatar, T., Siyaset Sosyolojisi, Malatya, 1995, s.146.

Eğitimin, bahsettiğimiz üzere siyasi katılım faaliyetleri üzerinde kimi zaman olumlu kimi zamanda olumsuz dalgalı bir seyir izlemesinde bireylerin yerleşim yerleri, cinsiyet ve gelir düzeyi gibi faktörler bağımlı yan değişkenler olarak etkide bulunmaktadır. Şöyle ki, Türkiye’de köy ve kent arasındaki farklılıklar üzerinde yapılan araştırmalarda köy ve kasabaların eğitim seviyesinin düşük olmasına rağmen, eğitim seviyesi yüksek olarak kabul görülen kentlerden daha yüksek oranda oy verdikleri saptanmıştır. Eğitimin birey üzerinde olumlu etkilerinden birisi de, kendisine kazandırdığı güven duygusu sayesinde bireye çevresindeki toplumsal kurum ve yapıları akılcı bir şekilde kullanıp değiştirmek yeteneği kazandırmasıdır.

Eğitimin bireye sunduğu diğer bir imkânda statü ve meslek sağlamasıdır. Bu yüzden eğitim, meslek ve gelir etkenleriyle birlikte bireyin siyasal katılımın farklı boyutlarına, değişik yoğunluklarda yönelmesine imkân vermektedir. Eğitim siyasal katılımın tek belirleyicisi olmasa da, en azından oy verme açısından, eğitim düzeyi yüksek olanların, düşük eğitimlilere oranla seçimlere daha bilinçli katılacakları söylenebilir. Eğitim, siyasal katılımın oy verme ve diğer tüm biçimlerinde tek başına yönlendirici bir etkiye sahip değildir. İnsan sosyal bir varlık olduğu için, sahip olduğu tüm sosyoekonomik statü ve özellikleri insanın sosyal ve siyasal tüm davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Ancak siyasal katılma davranışları, siyasal sosyalleşmeyle ilişkili olduğundan, eğitim ilk olarak bireyin siyasal sosyalleşmesinde önemli işlevlere sahip olmaktadır.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SEÇİMLER VE SEÇMEN DAVRANIŞLARI

1.TÜRKİYE'DE SEÇİMLER

Türkiye'nin uzun sayılabilecek çok partili bir demokratik siyasal tecrübesi vardır. Türkiye'nin çok partili sisteme geçtiği 1945 yılından bir yıl sonra, ilk seçim 21 Temmuz 1946 yılında yapıldı. İlk açık ve adil "çok partili" seçimlerin yapıldığı 1950'den bu güne kadar geçen sürede 14 Milletvekili Genel Seçimi, 8 Milletvekili Ara Seçimi, 12 Yerel Yönetimler Seçimi, 8 Cumhuriyet Senatosu Kısmi Seçimi olmak üzere 43 seçim yaşanmıştır.¹

Çok partili sistemin ilk seçimine Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti katıldı. Seçimlerden sadece 6 ay önce kurulan Demokrat Parti, 16 ilde seçimlere hiç katılmadı. Seçimlerden CHP büyük bir zaferle çıkarken, seçimlere hile karıştırıldığı iddiaları ortaya atıldı. Türkiye'nin çok partili sisteme geçişinden sonra yapılan ilk seçimi, tarihimize şaibeli bir seçim olarak geçti. 1946 seçimlerinde "liste usulü basit çoğunluk" sistemi uygulandı. Bu seçimlerde partilere değil, adaylara oy verildi.1946 seçim sonuçlarına göre 465 milletvekilliğinden 397'sini CHP, 61'ini DP ve 7 tanesini de bağımsızlar kazandı. 1950 yılında yapılan çok partili sistemin ikinci seçimi Türkiye'de yeni bir dönemin de başlangıcı oldu. CHP iktidarı dönemi sona ererken, Demokrat Parti dönemi başladı. 1950 seçimlerine, seçimlere yargı denetimini getiren ve gizli oy, açık sayım ilkesini benimseyen yeni bir yasayla gidildi. Aday esaslı blok oy sisteminin uygulandığı 1950 seçimlerinde, seçmenler oylarını boş bir kâğıda istediği adayların isimlerini yazarak kullanabildiği gibi basılı oy pusulalarındaki adaylar üzerinde de istediği değişikliği yapma hakkına sahipti. Seçmenler aynı anda birden çok partinin adayına oy verebiliyor, karma bir liste oluşturabiliyordu. Seçim sonucunda DP 416, CHP 69, bağımsızlar 1, Millet Partisi'de 1 milletvekili çıkarmıştı.²

1954 seçimlerine Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Türkiye Köylü Partisi katıldı. 1950 yılındaki seçim sistemiyle gidilen seçimden de Demokrat Parti galip çıktı. DP, ülke genelinde yüzde 56,6 oy alarak 505 milletvekilliği kazanırken CHP yüzde 34,8 oyla 31 milletvekili çıkartabildi. CMP 5, bağımsızlar da 1 milletvekiline sahip oldular. Türkiye 1957'de ilk erken genel seçim ile tanıştı. Türkiye daha sonra sıkça karşılaşacağı bu erken seçime, seçim yasasında yapılan yeni birtakım düzenlemelerle birlikte gitti. Yeni seçim yasasıyla, siyasal partilere teşkilatlandıkları bütün seçim bölgelerinde seçime katılmak ve seçilecek milletvekili sayısı kadar aday göstermek

¹ Akgün, B.,Türkiye'de Seçmen Davranışı,Partiler Sistemi ve Siyasal Güven,Ankara,2007,s.31.

² Özkan, A.,Siyasal Sistem Stratejileri,İstanbul,2007,s.112,113.

zorunluluğu getirildi. Buna uymayan siyasal partiler, ülke genelindeki bütün seçim çevrelerinde seçime katılma haklarını kaybetmiş sayılıyorlardı. Ayrıca bir siyasal partiye adaylık için başvuran kimseye, o partinin aday listesinde yer alamasa bile başka bir yerden aday olma yasağı getiriliyordu. 1957'deki erken genel seçimde DP yüzde 47,3 oy aldı ve 424 milletvekilliği kazandı. CHP'de yüzde 40,6 oyla 178 milletvekili çıkarırken, seçimlere katılan Hürriyet Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi de 4'er milletvekili kazandılar.³

1957 yılındaki erken genel seçimlerin üzerinden üç yıl geçmişti ki, demokrasiyi kesintiye uğratan 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi yaşandı. “ On’ar yıl arayla iki kez daha, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980’de yaşanacak olan askeri müdahaleler, Türkiye'nin demokratikleşmede geri kalmasının ana nedenlerini oluşturmaktadır.27 Mayıs askeri müdahalesinden yaklaşık bir yıl sonra 26 Nisan 1961’de kurucu meclis, seçimlerin temel hükümlerini ve seçmen kütüklerini belirleyen bir kanunu kabul etti. Milletvekilliği seçimleri tek dereceli ve nispi temsil esasına dayalı olarak yapılacaktı. 450 milletvekili seçilecek ve her il bir seçim çevresi olarak düzenlenecekti. Üst Meclis görevi görecek Cumhuriyet Senatosu'nun üyeleri ise 150 kişiden oluşacak ve Senatör seçimlerinde çoğunluk sistemi uygulanacaktı. 9 Temmuz 1961’de yeni anayasa yürürlüğe girdi. Yeni anayasasına kavuşan Türkiye, şimdi de yeni bir seçim yapacaktı. Seçim zamanı olarak 15 Ekim 1961 tarihi saptandı. 1961 seçimlerine Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi katıldı. Seçim sonucunda CHP yüzde 36,7 oy oranıyla 173, AP yüzde 34,8 oy oranıyla 158, CKMP yüzde 14 oy oranıyla 54 ve YTP de yüzde 13,7 oy oranıyla 65 milletvekilliği kazandı. Senato seçim sonuçlarında da AP 71, CHP 36, YTP 27 ve CKMP de 16 senatörlük kazandı.”⁴

“Türkiye 1965 seçimlerine "milli bakiye" usulü nispi temsil seçim sistemiyle girdi. Bu sistem tek bir oyun dahi boşa gitmesini önüyor ve siyasal partilerin aldıkları oy oranları ile kazandıkları milletvekili oranlarının hemen hemen birbirine eşit olmasını sağlıyordu. 1965 seçimlerine 6 siyasal parti katıldı. AP yüzde 52,9 oy oranıyla 240 milletvekili çıkardı. CHP 134, MP 31, YTP 19, TİP 15, CKMP de 11 milletvekilliği kazandılar.1969 seçimlerine gidilirken, Türkiye’de seçim sistemi değiştirildi. Adalet Partisi milli bakiye sistemini yürürlükten kaldırdı, yerine 1961’de uygulanan bölge barajlı d'Hondt sistemini getirdi. Anayasa Mahkemesi serbestlik ilkesini zedelediği gerekçesiyle baraj uygulamasını iptal edince seçimlere barajsız d'Hondt sistemiyle gidildi. Bu seçimlerden Adalet Partisi birinci

³ Özkan,a.g.k.,s.113.

⁴ Özkan,a.g.k.,s.114.

çıktı. Oyların yüzde 46,5'ini alarak 256 milletvekiline sahip oldu. Bu seçimlerde de CHP 143, Cumhuriyetçi Güven Partisi 15, MP 6, MHP 1, Türkiye Birlik Partisi 8, TİP 2, YTP 6, bağımsızlar da 13 milletvekilliği kazandılar. 1973 seçimlerinde de barajsız d'Hondt sistemi uygulandı. Bu seçimlerden bu kez CHP birinci parti olarak çıktı. Oyların yüzde 33.3'ünü alarak 185 milletvekili kazandı. AP 149, Demokratik Parti 45, Milli Selamet Partisi 48, CGP 13, MHP 3, TBP 1, bağımsızlar da 6 milletvekilliği kazandılar. 1977 seçimlerine de barajsız d'Hondt sistemiyle gidildi. Bu seçimlere de sekiz parti katıldı, CHP yine birinci parti oldu. CHP 213, AP 189, MSP 24, MHP 16, CGP 3, DP 1 ve bağımsızlar da 4 milletvekilliği kazandılar.”⁵

1980 yılında yaşanan askeri müdahale, Türkiye'de demokratik yaşamı bir süreliğine aksattı. “12 Eylül rejimi, gerçek bir siyasal partiler çoğulculuğu yerine, iki partili bir sistem öngörüyordu. Biri merkez sağda, diğeri de merkez solda olacak bu iki partiyle "siyasal istikrarın" sağlanması amaçlanıyordu. 1983'de yapılan seçimlere sadece Milliyetçi Demokrasi Partisi, Halkçı Parti ve Anavatan Partisi'nin katılmasına izin verildi. 1983 seçimlerinde çifte barajlı nispi temsil yöntemi uygulandı. Birinci baraj ülke barajıydı, partilerin milletvekilliği kazanabilmesi için geçerli oyların en az yüzde 10'unu alması gerekiyordu, ikinci baraj ise seçim çevresi barajıydı. Seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayının üzerinde oy almayı gerektiren bu baraj, kimi yerlerde yüzde 50'ye kadar çıkıyordu. 1983 seçimlerinden ANAP zaferle çıktı, oyların yüzde 53'ünü aldı, 212 milletvekili çıkardı. HP 117, MDP' de 71 milletvekili çıkardı.”⁶

1987 seçimlerine gidilmeden önce anayasada milletvekilliği seçim yasasında önemli değişiklikler yapıldı. “Milletvekili sayısı 400'den 450'ye çıkarıldı, seçim çevreleri yeniden düzenlendi, altıdan fazla milletvekili çıkartacak iller, birden fazla seçim çevresine bölündü. Ayrıca bu seçimlerde bir yenilik daha yapılarak kontenjan milletvekilliği uygulaması konuldu. Ülke genelindeki yüzde 10'luk baraj ile seçim çevresi barajı ise aynen korundu. 1987 seçimlerinde "tercihli oy" sistemi uygulandı. Seçimlerden sadece üç parti barajı aşarak meclise girmeyi başardı. ANAP 292, Sosyal Demokrat Halkçı Parti 99, Doğru Yol Partisi' de 59 milletvekilliği kazandı.”⁷

Türkiye 1991'de bir kez daha erken seçime gitti. “Bu seçimde ülke barajı korunurken, seçim çevreleri barajı yeniden düzenlendi. Bu seçimlere pek çok parti barajı aşabilmek için

⁵ Özkan,a.g.k.,s.114.

⁶ Özkan,a.g.k.,s.115.

⁷ Özkan,a.g.k.,s.116.

ittifak yaparak girdi. İttifaklar semeresini verdi ve bu kez Meclis'e beş parti girdi. DYP birinci parti olarak 178 milletvekili kazanırken, ANAP 115, SHP 88, Refah Partisi 62 ve Demokratik Sol Parti de 7 milletvekilliği kazandı. 1995 seçimleri de zamanından bir yıl önce yapıldı ve yine seçime gidilirken seçim yasasında birtakım düzenlemeler yapıldı. Her siyasal iktidar seçimlere gitmeden önce kendisine avantaj sağlamak için seçim yasasıyla istediği gibi oynuyordu. 1995 seçimlerinden önce milletvekilliği sayısı 450'den 550'ye yükseltildi. Yapılan değişiklikle tercihli oy uygulaması kaldırıldı, 1987 ve 1991 seçimlerinde uygulanan kontenjan milletvekilliği yöntemine son verildi. Seçim çevrelerinin daraltılması uygulamasından da vazgeçildi. 1995 seçimlerinden birinci parti olarak Refah Partisi çıktı. Oyların yüzde 21,4'ünü alan RP 158 milletvekilliği kazandı. ANAP 132, DYP 135, DSP 76, CHP de 49 milletvekilliğine sahip oldular. 1999 yılında yapılan seçimlere 1995 yılında uygulanan seçim sistemi ile gidildi. DSP birinci parti olarak çıktığı seçimlerde 136 milletvekiline sahip oldu. MHP 129, Fazilet Partisi 111, ANAP 86, DYP de 85 milletvekilliği kazandı.”⁸

2002 yılında yapılan seçimler ise “Türkiye için büyük bir sürpriz oldu. Yıllardır Türkiye'nin siyasal gündeminde ve ülke yönetiminde yer alan pek çok parti, bu seçimlerde çok düşük oylar alarak Meclis dışı kaldılar.” 2002 seçimlerinden Adalet ve Kalkınma Partisi birinci parti olarak çıktı. % 34,2 oranında oy alan AKP 363 milletvekili çıkardı. CHP ise % 19,3 oy oranıyla Meclis'e giren ikinci parti oldu. Türkiye yıllardan sonra sadece iki partinin yer aldığı bir Meclis ile karşılaştı.

2. SEÇMEN DAVRANIŞI

Türk seçmen davranışı ile ilgili çalışmalarda “merkez-çevre ayırımına dayanan sosyo-kültürel yaklaşımın yaygın bir kabul gördüğü gözlenmektedir”⁹ Bu yaklaşım, literatürde yaygın olarak kullanılan 1.2.1.bölümünde açıklanan yaklaşımlardan sosyolojik modele uygun düşmektedir. 19 yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda girişilen modernleşme ve reform hareketleri, ülkedeki yenilikçi ve merkezîyetçi sivil-asker devlet seçkinleri (merkez) ile liderliğini geleneksel Osmanlı uleması ile yerel soyluların yaptığı toplumun geri kalan kesimleri (çevre) arasında derin bir sosyo-kültürel ayrılık doğurmuştur. 20 yüzyılın başında Osmanlı monarşisi ülkede siyasal rekabete izin verdiği zaman, modernist kesimler İttihat ve Terakki Fırkasında muhalefet ise Ahrar Fırka etrafında toplandı. Böylece ülkedeki yenilikçi ve gelenekçi kesimler arasındaki sosyal, kültürel ve siyasal bölünme iyice keskinleşerek kalıcı hale geldi. Türk siyasetini anlamada bu yaklaşımı bir anahtar olarak gören Şerif Mardin'e

⁸ Özkan,a.g.k.,s.116.

⁹ Akgün,a.g.k.,s.31.

göre,“Türk siyasal sistemi bir yanda kendi içinde tutarlı ve organize olmuş siyasal elit (merkez), öte yandan kendi içinde çeşitli, heterojen ve dağınık grupların toplamından (çevre) oluşan dikatomik bir yapı arz eder.”¹⁰ Türk siyasal hayatının ve parti sisteminin dinamikleri de bu iki rakip grubun karşılıklı etkileşimi sonucu belirlenmektedir.“Özbudun, Mardin’in bu açıklamasına katılarak, Osmanlı imparatorluğunun son döneminde ortaya çıkan siyasal bölünmenin Cumhuriyet döneminde de devam ettiğini ve günümüz parti sisteminin şekillenmesinde belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. 1946’da çok partili siyasal hayata geçildiğinde“bu iki rakip güçten ‘merkez’ CHP etrafında; CHP’ye düşman olmak ortak paydasında birleşen ‘çevre’ de Demokrat Parti (DP) çatısı altında toplanmıştır. Bu iki rakip parti etrafındaki seçmen saflaşması Türk siyasal hayatında merkez sağ ve merkez sol geleneğin şekillenmesi açısından bugün bile oldukça anlamlıdır.”¹¹

1980’e kadar seçmenlerin büyük çoğunluğu bu iki partiden birine kendini yakın hissetti ve oyunu da ona göre kullandı. 12 Eylül 1980 sonrası ise Türk seçmeni için yeni bir dönem oldu. “Bütün partiler kapatıldı, liderlere yasak konuldu ve yeni bir başlangıç yapılmak istendi. 1987 seçimlerine gelindiğinde ise artık Türkiye’de merkez sağ ve merkez solu temsil eden, dolayısıyla “merkezin ve çevrenin” aktif halde en az ikişer partisi vardı. 1990’larda ise parti sistemi daha da parçalandı, o zamana kadar marjinal olarak kalan dinsel, milliyetçi ve etnik kimlikleri temsil eden partiler geleneksel parti sistemini daha da karmaşık hale getirdi. Örneğin Refah Partisi (RP), dini duyarlılığı önde tutan kitleleri temsil ederken, söylem olarak sosyal adaletçi bir yaklaşım benimseyerek ve bu söylemiyle de 1990’lı yıllarda toplumdan önemli ölçüde destek bularak büyümüştür. Nihayet önce RP 1995’te ve daha sonra da MHP 1999 seçimlerinde sürpriz bir şekilde merkez sağ partilerden daha fazla oy almış, böylece uzunca bir aradan sonra Türkiye de hükümet oluşumlarında yer almayı başarmışlardır.”¹²

Sosyolojik modeller yanında, az sayıdaki bazı sosyal bilimciler, partilerin seçimlerdeki oy kaybını ya da kazancını ekonomik nedenlere dayanarak açıklama eğilimindedirler. Örneğin Bulutay ve Yıldırım “1950’li yıllarda DP’nin seçim başarılarını tarımsal fiyatlardaki artış, GSMH’deki büyüme gibi değişkenlerle açıklamaktadırlar.”¹³ “Karpas’da DP’nin yükseliş ve düşüşünü ekonomik faktörlere bağlamaktadır. Türk sosyal bilimcileri arasında sıkça vurgulanan ve yaygın olan bir diğer görüşe göre, Türkiye’de politika elitlerce yönlendirilir ve partilere yönelik seçmen desteği de patronaj ilişkileri (patron-müşteri ilişkisi veya

¹⁰ Kalaycıoğlu,E.-Sarıbay,A.Y.,Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme,İstanbul,2007,s.99.

¹¹ Akgün,a.g.k.,s.32.

¹² Akgün,a.g.k.,s.33.

¹³ Bulutay,T.-Yıldırım N.,“Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin önemi Üzerine Bir Deneme”,SBFD.,c.XXIII,No:4,Ankara,,1968,s.10-11

yanaşmacılık sistemi) ile sağlanır.”¹⁴ Türkiye’deki çok partili sistem, toplumsal bölünmelerin siyasal alana taşınmasından daha çok siyasal elitlerin kendi iç çatışmaları sonucunda doğmuş olduğu görülür. Türk siyasal partilerinin grup çıkarları temelinde değil de bireysel liderler etrafında kurulduğu belirtilmektedir. Bu nedenle çok partili hayata geçildiğinde yerel liderler ve kasaba politikacıları partinin kendilerine sağladığı yol, su, elektrik ve okul gibi somut hizmetler karşılığında siyasi parti örgütleriyle oy pazarlığı yapma yolunu seçmişlerdir. “Yanaşmacılığın özellikle sağ partiler tarafından seçmen mobilizasyonunda sıkça başvurulan bir araç olduğu ve 1950’lerde DP’nin, daha sonraları da AP’nin seçim başarılarının kısmen bu sistemle açıklanabileceği belirtilmektedir. Türkiye’de halkın önemli bir bölümünün son yıllara kadar kırsal alanda yaşadığı göz önüne alınırsa, bu çeşit bireysel ve seçici kaynak dağıtımının seçmen sadakatini sağlamada ve oyları toplamada etkin bir araç olması daha iyi anlaşılır. Yanaşma sistemini sadece sağ partilere özgü ve eskiden kalmış bir strateji olarak görmek de yanlış Hem CHP gibi sosyal demokrat partilerin, hem de daha kentli ve liberal olarak bilinen ANAP’ın geçmişte sık sık bu tür popülist yöntemlere başvurdukları bilinen bir gerçektir. 1980’lerde ANAP ve 1990’lı yıllarda ise RP ve (FP) gibi partiler, büyük metropollerdeki yeni göçmen oylarını alabilmek için benzer taktiklere sıkça başvurmuşlardır. Türk seçmen davranışları patronaj ilişkileri çerçevesinde açıklayan yaklaşıma ters düşen ve seçmen davranışını ideolojik yönelimler ve parti bağlarıyla açıklayan çalışmalar da vardır. Bu görüşe göre, Türk seçmenin büyük çoğunluğu kendilerini sağ-sol siyasal yelpazesinde belli bir konuma yerleştirirler ve seçimler sonundaki partiler arası oy dağılımı da seçmenlerin kendi açıkladıkları ideolojik eğilimleri yansıtır. Özellikle son yıllarda yaygınlaşan kamuoyu yoklamalarının verileri, Türk seçmen davranışı üzerinde ideolojik eğilimlerin ve inançların önemli etkisi olduğu iddiasını desteklemektedir. Esmer’in 1990’larda üç ayrı zamanda toplanan kamuoyu verilerinin analizine dayanan çalışmasında, on puanlı sol-sağ ideolojik yönelim belirleme ölçeğinde seçmenlerin dağılımı ile oy verme niyetinde oldukları partiler ve 1991 seçim sonuçlarının büyük ölçüde bir paralellik içerisinde olduğunu göstermiştir. Dünya Değerler araştırması verilerine dayanan Kalaycıoğlu’ da elde ettiği bulgulara göre, Türk Seçmenin %75’inin ideolojik açıdan ılımlı olduğunu ortaya koymaktadır.”¹⁵ Analizden çıkan diğer bulgulara göre, seçmenlerin parti tercihleri, geniş anlamda onların merkez veya çevrenin sahip olduğu siyasal değerlere olan bağlılıklarına göre değişmektedir. Bu çalışmada, eğitim, cinsiyet ve kentleşme gibi faktörlerin de Türk seçmenin parti tercihlerinde etkili

¹⁴ Akgün,a.g.k.,s.34.

¹⁵ Akgün,a.g.k.,s.35.

olduğunu, ama sosyal sınıf ve gelir farklılığı gibi faktörlerin seçmen tercihlerinde etkili olmadığını göstermiştir.

3.TÜRKİYE'DE GELİR DÜZEYLERİ VE SİYASAL PARTİ TERCİHLERİ

Türkiye'de gelir düzeylerinin seçmenlerin oy verme davranışlarında, seçmenleri gelir düzeylerine göre gruplandırırken alt, orta ve üst gelir düzeyi olarak sınıflandırırız. Temel olarak bu ayrımı yapmakla birlikte bu sınıflandırmalar arasındaki çizginin her araştırmacının farklı kriterleri nedeniyle tıpatıp aynı olmadığı gerçeğini dikkate almak durumundayız. Dolayısıyla bu üçlü ayrımı kategorik bir ayırım olmaktan çok soyut ve kavramsal bir ayırım olarak kullanmanın daha yararlı olacağı kanaatindeyim.

Hemen hemen bütün sanayileşmiş ülkelerde yapılan araştırmalar,“çiftçiler ve işçiler gibi alt gelir sınıfında bulunan meslek gruplarının sol partilere, işveren, yönetici gibi üst gelir grubunda yer alan kimselerin ise daha çok sağ partilere oy verdiğini göstermektedir.”¹⁶ Sanayileşmiş ülkelerde sağ partiler mevcut düzeni koruyan, sol partiler ise düzende daha köklü değişiklikler öneren ve toplumsal kesimlerin sorunlarına daha çok sahip çıkan partiler olarak tanımlanırlar. Bu yüzden bu yönelişler bireysel çıkarların seçmen davranışı üzerinde önemli bir rol oynadığı yolundaki varsayımın en azından sanayileşmiş ülkelerde geçerli olduğu söylenebilir. Bu söz konusu varsayımın Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için de geçerli olup olmadığını göz önüne alarak, Batı'yla bir karşılaşma yapabilmek için sağ ve sol kavramlarının Türkiye'de kullanılan geleneksel anlamında değil, Batı'da kullanıldığı şekliyle, yerleşik kurulu düzeni ve onun politikalarını benimsemiş (sağ) ve yerleşik düzene karşı çıkma (sol) manasında anlamamız gerekir. Bu kavramlaştırmaya göre hangi partilerin sağ ve hangilerinin sol olduğunu geleneksel olarak onlara verilmiş adlardan değil, bu partilerin mevcut siyasal düzene yönelik tutumlarından ve onların seçmen tabanlarının özelliklerinden hareketle tespit etmenin doğru olacağı kanaatini taşımaktayım.

“1950'li yılların iki büyük partisi olan DP ve CHP'yi, gerek parti ideolojisi, gerekse parti tabanlarının ekonomik durumları açısından karşılaştırmak, sanayi toplumunda karşılaşılan bir olgunun Türkiye'de mevcut olup olmadığı varsayımını denememize imkân verecektir. CHP Cumhuriyet'i kuran ve Batılılaşma yönündeki reformları gerçekleştiren bir parti olarak aynı zamanda oluşturulmuş olan bu yeni düzeni

¹⁶ Lipset,a.g.k.,1986,s.216.

koruma görevini de üstlenmekteydi. Altı Ok'la simgeleştirdiği yeni düzeni en çok savunan ve onu korumaya çalışan, CHP sağ yönelimli bir partiydi. CHP'nin tabanı ise bu yıllarda büyük ölçüde bürokratlardan, devletle bütünleşmiş kesimlerden, kentliler ve özellikle onların gelir düzeyi yüksek sakinlerinden ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun hükümet çevreleriyle iyi ilişkiler kurmuş aşiret toplumlarından oluşmaktaydı. Diğer bir ifadeyle CHP'nin tabanında üst gelir düzeyinden olduğu kadar alt gelir düzeyinden seçmenler de bulunmaktaydı. CHP tabanının bu özelliği Batı'daki sol parti kalıbına çok uygun düşmemektedir. DP ise programı bakımından CHP'nin ve Cumhuriyet'in temel politikalarıyla uyumlu olmakla birlikte söylemlerinde bir üslup farkı göze çarpılmaktaydı. Programında Altı Ok'a yer vermekle birlikte bu ilkeler liberal bir yaklaşımla yorumlanmaktaydı. DP mevcut düzende radikal değişiklikler yapmayı hedeflememekte bazı politika değişiklikleri amaçlamaktaydı. Bu yüzden CHP'ye göre daha fazla değişim yanlısı olmakla birlikte CHP kadar mevcut düzene sahip çıkan görüntüsüyle siyasal yelpazede solda bir parti değil sadece sağın biraz solundaydı. Partinin tabanını ise gelirleri bakımından çoğunlukla alt ve orta düzeyden kimseler oluşturmakta ve modernleşmekte olan kesimlerden oy toplamaktaydı. DP de bu ölçüler içinde Batı'daki sol parti kalıbına çok uygun düşmemekteydi.”¹⁷

Abadan ve Yücekök'ün araştırmasına göre “1961 ve 1965 seçimlerinde CHP oylarını en çok üst sosyoekonomik gruptan, sonra orta ve alt gruplardan almıştı. Bu parti 1965 seçimlerinde en fazla orta gelir grubundan oy kaybetmişti. AP'nin oy tabanı ise aynı seçimlerde CHP'nin tam tersiydi. O en çok alt sosyoekonomik gruplardan, sonra orta ve en az da üst gruplardan oy almaktaydı. AP 1965 yılındaki yeni oylarını en fazla alt, sonra orta, en az da üst gruplardan elde etmiştir. CKMP de 1961 seçimlerinde AP gibi çoğunlukla dar gelirli gruplardan oy alırken 1965 seçimlerinde sosyoekonomik değişkenlerden bağımsız olarak oy almaktaydı. MP ise her iki seçimde de alt gelir gruplarından daha çok oy almaktaydı.”¹⁸

“CHP 1965 yılından itibaren ‘ortanın solu’na yönelmiştir. Ancak bu slogan orta gelir grubuna itici gelmiştir. Orta gelir gruplarının ekonomik sorunlarının çok ileri boyutlarda olmaması, bu grupların yeni bir değişim riskini göze almalarını engellemiştir. Ayrıca pek çok araştırmada, geleneksel düzenin onun yaşamasında çıkarı olan orta sınıflarca desteklendiği

¹⁷ Sitebölükbaşı,Ş.,Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler,s.19.

¹⁸ Abadan,N.,Yücekök,A.N.,“1961-1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerde Gelir Durumuna Göre Oy Verme Davranışları”,SBFD.c.XXI,No:4,Ankara,1966,s.108

ortaya konmuştur. Değişim karşıtlığı ve muhafazakâr eğilimler orta sınıfta yaygın olarak görüldüğünden bu grubun geleneksel politikalardan ayrılan yeni bir ‘ortanın solu’ söyleminden tedirgin olmuş olmaları doğaldır. CHP'nin bu yeni politikası en çok kentlerin gecekondü bölgelerinden destek bulmuştu. Özellikle bilinç düzeyi yüksek alt gelir grupları toplumsal şartların değişmesini hedefleyen bu programı, kendi durumlarının düzelmesi açısından en azından bir umut olarak düşünmekteydiler. Diğer yandan bilinç düzeyi düşük köy ve kasabalılar ise köklü değişikliklerin neler getireceğinden emin olamadıkları için ortanın solu gibi programlara önem vermediler.’’¹⁹

Aynı şeyleri köklü politika değişiklikleri öngören TİP için de söylemek mümkündür. ‘‘TİP'in, nüfusu yüz binin üzerindeki şehirlerden %6, köy ve kasabalardan ise %3 oy aldığı görülmektedir. TİP'nin en çok oy aldığı yerler sanayileşmenin geliştiği ve ona paralel olarak işçi sınıfının doğduğu yerlerdir. Sanayi işçilerinin bilinç düzeylerinin yüksek olması ve alt gelir grupları içinde yer almaları nedeniyle onların radikal politikalara prim verdikleri bilinmektedir.’’²⁰

Bu sonuçlar 1960'lı yıllardan itibaren CHP'nin daha çok üst gelir düzeyindeki seçmenlerden oy almakla birlikte ideolojisi bakımından sola dönmekle olduğunu, sistem karşıtı radikal bir ideolojiye sahip TİP'nin ise tam anlamıyla bir sol parti olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer partilerden AP daha alt gelir düzeyinden kesimlere dayanmakla birlikte düzen partisi görünümü ve ekonomideki liberal politikalarıyla merkez sağa yerleşirken CKMP ve MP alt sosyoekonomik kesimlerin partileri olmalarına rağmen muhafazakâr değerlere ve dine yaptıkları vurgu nedeniyle siyasal yelpazede merkez sağın daha sağında konumlanmış görünmekteydiler. Bütün bunların ortaya koyduğu gerçek, partilerin tabanı ile ideolojik yönelişleri arasında Batı'daki partilere göre önemli bir fark olduğu Türkiye'de siyasal partilere yönelişte bireysel olmayan etnik, dinsel ve toplumsal unsurların önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Gülmen'in 1960–1970 dönemi üzerine yaptığı araştırmada ‘‘siyasal partilerin seçmen tabanlarıyla sosyoekonomik değişkenlerin ilişkisini ortaya koyarken hangi partilerin hangi gelişme düzeyindeki bölgelerden daha çok oy aldığını tespit etmeye çalışmıştır. Buna göre CHP'nin iller arasındaki dağılımı sosyoekonomik yapıdaki değişimi yansıtmayan bir özellik arz etmektedir. 1969 yılına kadar iller arasında sosyoekonomik yapıdan bağımsız bir dağılım gösteren CHP, 1969'da gelişmiş kentlerden yüksek destek sağlamıştır. Bu dönemde CHP

¹⁹ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.20.

²⁰ Abadan ve Yücekök a.g.m., s.109-113

ulaşım ve haberleşme araçlarının artmakta olduğu değil, çok olduğu illerden daha çok destek almaktadır. CHP ayrıca 1965 seçimlerinde az gelişmiş illerden de yüksek oy almıştır. Ancak bu sonucun bütün az gelişmiş illerden elde edilmediği, bazı illerdeki CHP oylarının aşırı yksekliliğinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. CHP ideoloji değişimi sonucu içindeki bölünme nedeniyle az gelişmiş Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden elde ettiği oy tabanını diğer partiler ve bağımsız adaylara kaptırmış, diğer yandan sanayileşmiş büyük Őehirlerdeki desteğini artırmıştır. AP'nin oy yüzdesi 1961, 1965 ve 1969 seçimlerinde en gelişmiş illerde yüksek olduğu halde gelişme düzeyi azaldıkça partinin oyları da azalmaktaydı. AP sanayisi gelişmiş, haberleşme ve ulaşım araçlarının çok sayıda olduğu büyük kentlerde desteklenirken TİP işçi oranının yüksek olduğu sanayileşmekte olan bölgelerde daha çok destek bulmaktaydı. YTP ise AP'nin aksine gelişmenin çok yavaş gerçekleştiği bölgelerde etkindi. MP ve CKMP az gelişmiş bölgelerde başarılı olmakla birlikte onların oy dağılımındaki orantsızlıklar bizi, bu partilere bu kentlerin birkaçında yerel bağlantılara bağlı bir desteğin olduğu sonucuna götürmektedir.²¹ Gülmen'in araştırması seçmen tercihi ile içinde bulunduğu ilin sosyoekonomik nitelikleri arasında çok kuvvetli değilse bile bir ilişkinin mevcut olduğunu, farklı sosyoekonomik yapılar da seçmen tercihlerinin de farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur.

Gülmen'in araştırma sonuçlarıyla Abadan ve Yücekök'n sonuçları arasındaki AP'nin seçmen tabanı konusunda çelişkili gibi görünen fark dikkat çekmektedir. AP'nin oyları Abadan ve Yücekök'n araştırmasında 1961 ve 1965 seçimlerinde alt gelir gruplarından geldiği halde Gülmen'in araştırmasında en gelişmiş illerden gelmektedir. Birbirinden farklı gibi görünen bu sonuçların birbiri ile uyulaşabilir bulgular olduğu görülmektedir.

Sencer'in araştırmasında, “AP oyları özellikle büyük kentlerin gelir düzeyi düşük semenlerinden gelmekteydi. Sencer 1970'li yılların başlarında, o yıllarda Türkiye'de sanayi alanında yapılan üretim en yüksek oranının gerçekleştirildiği İstanbul kentinde yaptığı araştırmada 1960'lı yıllarda yapılmış diğer araştırmaların bulgularını andıran sonuçlara ulaştı. Buna göre Sencer'in yüksek gelir grubu olarak tanımladığı 2001 TL'den yüksek gelire sahip kimselerin CHP'ye desteği AP'ye desteğine göre %6'lık bir fazlalık göstermekteydi. Yani yüksek gelirliler arasında AP, CHP'ye göre, görece olarak daha azdı. nceki araştırmalara paralel bir bulgu da TİP'nin oy tabanı ile ilgilidir. TİP öncelikle alt gelir grubunda oransal olarak fazlaydı. Sosyoekonomik düzeyin diğer bir göstergesi olarak oturu lan evin oda sayısını da dikkate alan Sencer TİP'liler arasında 3'den az odalı konut oranının %70'e vardığını ve

²¹ Gülmen, Y., Türk Seçmen Davranışı, No:430, İstanbul, 1979, s.159-164.

bunun da alt sosyoekonomik düzeyin göstergesi olduğunu tespit etmiştir. Ancak TİP'liler arasında beş ve daha fazla odalı konut sahiplerinin %20 oranında olması da ideolojik tercihi yüksek gelirli olanların de parti tabanında küçümsenmeyecek bir oranda olduğunu göstergesi olarak tespit edilmektedir.”²² Sencer bu sonucu yorumlarken partinin ideolojisiyle seçmen tabanı arasındaki paralelliğe dikkat çekmekte sosyalist ideolojinin savunucusu olan TİP'in çoğunlukla düşük gelirli tarafından benimsenmesini bu çerçevede değerlendirmektedir. “Oturulan ev tipini de CHP ve AP seçmeninin sosyoekonomik durumunu tespit için kullanan Sencer, AP'liler arasında ahşap ve kâgir konutlarda oturanların oranının CHP'lilere nispetle anlamlı ölçüde fazla olduğundan hareketle AP'lilerin İstanbul'un eski alt grup yerlilerinden olduğu kadar iç göçlere paralel olarak kentin kazandığı nüfustan pay aldıklarını, yani gecekondu evlerinde yer edindiklerini tespit etmiştir. Diğer yandan CHP'lilerin yüksek sosyoekonomik düzeyin göstergesi olan apartman tipi konutlarda oturanlar arasında %50'ye yakın bir oran oluşturmaları,”²³ onların belli bir yaşam düzeyine ulaşmış olan memur ve serbest meslek sahiplerinden oluştuğunun bir delili olarak kabul edilmektedir.

“Sarıbay'ın 1973 seçimleri verilerine göre illeri gelişmişlik düzeyi bakımından ‘gelişmiş’, ‘orta gelişmiş’ ve ‘az gelişmiş’ olmak üzere üçlü grubu temel alarak yaptığı çözümlemede o, CHP'nin en fazla gelişmiş, en az da az gelişmiş illerden oy aldığını tespit etmiş. AP gelişmiş ve orta gelişmiş illerden yüksek, az gelişmiş illerden düşük oranda oy almıştır. MSP en az gelişmiş, en fazla az gelişmiş illerden oy almıştır. Bu son parti özellikle 100.000'in üzerindeki kentlerin az gelişmiş kategorilerinde %33 oyla Türkiye ortalamasının çok üzerinde oy almıştır.”²⁴

“1980 ve 90'lı yıllarda ANAP'ın 1983 ve 1991 seçimlerinde orta gelişmiş düzeydeki illerde küçük farkla da olsa biraz daha fazla oy aldığı, 1987 seçimlerinde ise her gelişmişlik düzeyindeki illerden eşit oranda oy aldığı tespit edilmiştir. ANAP'ın sosyoekonomik değişkenlerden büyük ölçüde bağımsız olarak her düzeydeki illerden eşit olarak oy alması, bu partinin sınıfsal bir temele oturmaktan çok olağanüstü bir dönemin ürünü olarak ortaya çıktığını ve 1980'li yıllarda aldığı oyların çok büyük bir kısmının 1980 öncesi terör olaylarına tepki niteliğinde huzur ve güvene duyulan bir ihtiyacın dönemin şartları içinde muhtemelen ANAP'la simgeleşmesinden kaynaklandığını göstermektedir.”²⁵ Bu tepki ve

²² Sencer, M., Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar Alan Araştırması, İstanbul, 1974, s.146-147.

²³ Sencer, a.g.k., s.121.

²⁴ Sitembölükbaşı, a.g.k., s.24.

²⁵ Arı, M., Siyasal Katılım, 1980 Sonrası Türk Siyasal Sürecinde ANAP ve ANAP Seçmen Profili, Ankara, 1993, s.86

ihtiyaç, ülkenin her bölgesinde aynı derecede duyulduğu için ANAP oylarının ülke çapında dengeli bir şekilde dağılmış olmasını doğal karşılamak gerekir.

“1987 seçim sonuçlarına göre SHP gelişmiş illerde en fazla oy almakta, ilin gelişmişlik düzeyi düştükçe partinin oyu da düşmektedir. Bu sonuç CHP'nin 1960 ve 1970'li yıllardaki oy dağılımıyla uyumludur. Ancak ilginç olan nokta, 1991 seçimlerinde CHP'nin en çok az gelişmiş illerden oy almış olmasıdır. Gerçekte bu durum CHP'nin geleneksel seçmen yapısının değiştiğini göstermekten çok, Halkın Emek Partisi adaylarının SHP listesinden aday olmaları nedeniyle, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki az gelişmiş illerin oylarının büyük bir kısmının SHP oylarına katılmasının bir sonucu gibi görünmektedir. DYP ise oylarını 1987 ve 1991 seçimlerinde en çok, orta ve gelişmiş illerden toplarken en az, az gelişmiş illerden sağlamıştır. Bu sonuç DYP'nin selefi AP'nin tabanını andırmakta ve DYP'nin AP'nin geleneksel tabanından oy aldığı izlenimini vermektedir.”²⁶

Sosyoekonomik yapıyla siyasal katılma arasındaki ilişki de bazı araştırmalara konu olmuştur. Abadan ve Yücekök“oy vermeye karşı en büyük ilginin üst ve alt gelir gruplarından geldiğini, orta gelir gruplarının ise oy vermeye daha az ilgi duyduklarını belirtmektedirler. Üst gelir grupları siyasi olaylar hakkında sahip oldukları yüksek ilgi ve bilgi düzeyi ve olaylardan haberdar olma yeteneği, onların günlük olaylarla kendi çıkarları arasında ilişki kurmalarına imkân vermekte ve bu nedenle bu gruplarda oy vermeye karşı yüksek bir ilgi duyulmaktadır. Diğer yandan güç hayat şartları ve ağır geçim sıkıntısının baskısını duyan ekonomik düzeyi düşük gelir grupları, eğitim düzeyleri düşük de olsa, seçimleri mevcut durumlarını düzeltmenin ve daha iyi bir gelir düzeyine ulaşmanın bir aracı olarak kullanmak istemektedirler. Buna karşılık muhafazakâr eğilimli ve istikrardan yana olan taşra orta sınıfı, istikrara zarar vereceğini düşündüğünden olsa gerek seçimlere daha kuşkulu yaklaşmaktadır.”²⁷ Diğer yandan Gülmen“katılma oranının bölgeler arasındaki sosyoekonomik farklılıklarla kuvvetli bir ilişki göstermediğini, katılma oranındaki artış ve azalışların il veya bölge düzeyinde değil ulusal düzeydeki nedenlere dayandığını ileri sürmüştür”²⁸.

Türkiye’de yüksek sosyoekonomik düzeydeki kimselerin demokratik sisteme daha fazla bağlı oldukları Abadan'ın araştırmasında ortaya konulmuştur. Üç ve daha fazla siyasi

²⁶ Arı,a.g.k.,s.86.

²⁷ Abadan-Yücekök,a.g.m.,s.107.

²⁸ Gülmen,a.g.k.,s.204.

partinin varlığına taraftar olanlar, “ gelir düzeyi yüksek kimseler arasında daha fazladır. Tek parti sistemini savunan veya hiçbir parti istemeyenler en çok orta sosyoekonomik düzeydeki kimselerden çıkmaktadır. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de orta gelirli kimseler güven ve istikrara kavuşmak uğruna siyasi hürriyetlerden vazgeçebileceklerini göstermişlerdir.”²⁹

“Sınıf durumuyla ilişkili farklı ve bazen birbiriyle çelişen ekonomik çıkarlar belli siyasal politikalar hakkında sınıfların tercihinde farklılıklar yaratmaktadır. Alt sosyoekonomik düzeydekiler hayat pahalılığına karşı tedbir alma, din işlerine önem verme ve işsizlikle mücadele gibi konulara daha çok önem vermektedirler. Orta sosyoekonomik düzeydekiler genel ekonomik tedbirlerin alınması, eğitime önem verilmesi, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesini öncelikli sorunlar olarak belirtmektedirler. Üst sosyoekonomik düzeydeki kimselerse siyasi rejim sorununun öncelikle çözülmesi gereken bir konu olarak düşünmektedirler.”³⁰ Batı’da da, Türkiye’de elde edilen sonuçları andırır şekilde, “alt sosyoekonomik gruptaki seçmenler genel olarak istihdamı geliştiren politikaları tercih ederlerken üst sosyoekonomik gruptaki seçmenler fiyat istikrarının en yüksek derecede uygulandığı siyasaları tercih etmektedirler.”³¹

Sosyoekonomik yapı ile seçmen davranışı arasında değişik derecelerde ilişki olduğu pek çok araştırmanın bulgularıyla ortaya konulmuştur. Ancak bu ikisi arasındaki ilişkinin kuvveti, farklı toplumların farklı özelliklerine göre değişmektedir. S.Martin Lipset’in araştırmasına dayanarak sanayileşmiş ülkelerde yapılan birçok araştırma seçmen davranışının sosyoekonomik çevrenin ürünü olduğu yolunda sonuçlara ulaşılmıştır. Türkiye’de yapılan araştırmalarda da bazı seçimlerde parti oylarının sosyoekonomik değişkenlerden bağımsız olduğu görülmüştür.

“Seçmen davranışı ile sosyoekonomik değişkenler arasındaki ilişki Türkiye’de sanayileşmiş ülkelerdekinden daha zayıf görünmektedir.”³² Bunun önemli birkaç nedeni vardır. “İkincil ilişkilerin egemen olduğu sanayi toplumlarında seçmenlerin siyasal tercihlerini oluşturmada bireysel kararların önemli bir rolü vardır. Bu toplumlarda bireyin kararında birey dışı etkiler arasında aile hariç diğer çevresel etkilerin çok az rolü vardır. Türk toplumunun bazı kesimlerinde ise ailenin dışında muhtar, imam, şeyh ve toprak ağası gibi

²⁹ Abadan,N.,“Ankara Şehir Nüfusunun Siyasi Eğilimlerinden Bazı Örnekler A.Ü.Nisan 1964’
A.Ü.SBFD.c.XX,No:2,Ankara,Haziran 1965,s.510.

³⁰ Abadan,Ankara Şehir Nüf.,a.g.k.,s.514.

³¹ Sitembölükbaşı,a.g.k.,s.27.

³² Gülmen,a.g.k.,s.204.

kamuoyu önderleri oldukça etkili olmaktadır. Türk seçmenlerinin kararlarında birey dışındaki etmenlerin sanayi toplumuna göre daha fazla olmasının bir diğer nedeni de onların eğitim düzeylerinin düşüklüğüdür. Eğitim seviyesi düşük toplumun siyasal kararları alabilmesi için gerekli bilgilere ulaşması mümkün olmadığı gibi bu bilgileri kendi başına yorumlayıp değerlendirme imkânına da sahip değildir.”³³ “Bu durum bireylerin başkalarının etki alanına girmelerini kolaylaştırmakta ve onun kendi çıkarına uygun rasyonel karar vermesini de güçleştirmektedir.”³⁴

4.TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE SEÇMEN DAVRANIŞLARI

Türkiye'de siyasal partilerin seçmen tabanlarındaki eğitim düzeylerinin oranlarını belirleyen araştırma bulguları, Türkiye şartlarında elde edilen sonuçların genel bulgularla ne ölçüde uyduğunu anlamamıza imkân sağlamaktadır. Sencer'in 1969 yılında yaptığı araştırmada “AP' sine oy verenlerin %73.13'ünün ilkökul mezunu ve daha aşağı eğitim düzeyindeki kimselerden, %24.63'ünün ortaöğretim mezunu ve sadece %2.24'ünün yüksekökul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Dönemin diğer büyük partisi olan CHP seçmen tabanının %60.71'inin ilkökul mezunu ve daha aşağı eğitim düzeyinde %29.47'sinin orta ve %8.93'ünün yüksekökul mezunu olduğu belirlenmiştir.”³⁵ Daha kaba bir sınıflamayla AP'nin ilkökul ve altındaki seçmen oranı %73.13 iken ilkökul üstündeki seçmen oranı %26.87'dir. Buna karşılık CHP seçmenlerinde %60.71 olan ilkökul mezunu ve altındaki eğitim düzeyi, ilkökul üstünde %38,4'e yükselmektedir. Bu rakamlar açıkça CHP seçmenlerinin eğitim düzeyinin AP'lilerden daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Ancak bu sonuçlar, onun ilk akla getirdiği yüksek eğitilmiş kimseler CHP'ne yönelmekte oldukları' gibi bir varsayımı doğrulamak için yeterli değildir. Çünkü eğitimin kendi başına bir ideolojiye yönelttiği tezi yeterince delillendirilemediği gibi ilk bakışta eğitimin etkisi gibi görülen ilişkiler arasında nedensel ilişki kurulamamakta ve ilişkinin başka faktörlerin dolaylı etkisi olduğu ihtimalini düşündürmektedir.

AP ve CHP arasında eğitim düzeyi bakımından tespit ettiğimiz farkları, partilerin dayandığı farklı toplumsal sınıfların dolaylı yansıması olarak görmeyi daha açıklayıcı olacağı aşikardır. “CHP temel örgütlenmesini tek partili yıllarda gerçekleştirmiş ve büyük ölçüde CHP'nin propagandasının etkili olduğu kentlerde bürokratlar ve aydınlar üzerinde etkili olmuştur. Propagasını daha etkili kıldığı eğitim kanallarıyla topluma ulaşma çabası doğası

³³ Abadan, “Ankara Şehir Nüf...”, a.g.m., s.507.

³⁴ Gülmen, a.g.k., s.209-210

³⁵ Sencer, a.g.k., s.112.

gereği eğitim düzeyi yüksek kesimlerde hedefine ulaşmış, köy ve kasabalarla eğitim düzeyi düşük kimseler üzerinde diğerleri kadar etkili olamamıştı. Buna karşılık AP'nin selefi DP, CHP'nin politikalarını anlayamamış ve onlardan hoşnutsuz kalmış kesimleri örgütlemişti. Bunlar arasında köy ve kasabalarla eğitim düzeyi düşük kimseler bulunmaktaydı. AP ise DP seçmen mirasına sahip çıkarak aynı özellikteki seçmen kitlesini önemli ölçüde korudu. Bu bakımdan AP ve CHP'nin seçmen tabanı arasında eğitim düzeyleri bakımından ortaya çıkan farkı, eğitim düzeyinin doğrudan sonucu değil, tarihsel süreç içinde partilerin üzerine oturdukları seçmen kitlesinin merkez (eğitim düzeyi yüksek bürokratlar ve aydınlar) ve çevre (eğitim düzeyi düşük köy ve kasabalılar) bağlamında bölünmesinin dolaylı bir sonucu olarak görmek daha açıklayıcı gözükmektedir.”³⁶

“Kalaycıoğlu bu konuyu biraz farklı bir yönden değerlendirmektedir. Ona göre laik eğitim kurumlarında eğitim görenler, laikliğin ve merkezin diğer değerlerinin faziletine daha fazla inanma eğiliminde olmakta, dini okullardan mezun olanlarsa anti laik inanç sistemleriyle daha fazla özdeşleşmektedirler. Oy davranışı düzeyinde bu eğilim, laik eğitim kurumlarında daha uzun süre kalanlar DSP ve CHP gibi merkez partilere oy verme, daha az eğitilmişler ve laik olmayan eğilim alanlar, DYP ve RP gibi çevrenin partilerine oy verme eğiliminde bulunmaktadır.”³⁷

Sencer araştırmasında TİP’ ne oy verenlerin de en yüksek ve en düşük eğitilmişler arasında toplandığı tespit etti. Bunun sebebinin Sencer, “bir doktrin partisi olarak TİP’nin ya nesnel şartları açısından eğitim dâhil sosyoekonomik statüsü düşük olanlar veya ideolojik bir seçmeyle üst düzeyden kimselerce benimsendiği şeklinde açıklamaktadır.”³⁸ Sencer’in sonuçlarından biraz farklı olarak Abadan’ın araştırmasında “ TİP seçmenleri daha çok lise ve yüksekokul mezunları arasında yoğunlaşmaktadır.”³⁹ Her iki araştırmacı da TİP seçmenleri arasında önemli ölçüde eğitim düzeyi yüksek kimselerin bulunduğu noktasında birleşmektedirler. TİP’nin elde ettiği eğitim düzeyi yüksek seçmen tabanını, eğitimin yarattığı bilinç ögesiyle ilişkilendirerek açıklamak doğru olacaktır. Eğitim düzeyi yüksek kimselerin, toplumun genel görüşlerinden farklı ideolojik açılımlara daha elverişli bir potansiyele sahip oldukları bilinmektedir.

³⁶ Sitembölükbaşı,agk,s.39.

³⁷ Sitembölükbaşı,agk,s.40.

³⁸ Sencer,a.g.k.,s.112.

³⁹ Abadan,“Ankara Şehir Nüf...”a.g.m.,s.505.

Erder'in siyasal parti seçmenlerinin sosyoekonomik durumlarını tespiti yönelik araştırması, her ne kadar Sencer'in araştırmasından 26 yıl sonra yapılmış olsa da, merkez sağ ve merkez solun seçmen kitlesinin eğitim düzeyi bakımından onun bulgularıyla paralel sonuçlara ulaşmıştır. Buna göre “seçmen genel kütlesine göre SHP ve MHP'nin tabanı daha az eğitimlilerden yüksek eğitimlilere gittikçe yoğunlaşmakta, RP ve DYP seçmenleri eğitim düzeyi düşük olanlarda artmakta, ANAP ve DSP'nin seçmenleri ise düşük ve yüksek eğitimlilerde azalırken orta eğitimlilerde artmaktadır. Bu sonuçlar CHP'nin üst toplumsal kesimlerin partisi olma özelliğini devam ettirdiğini, DSP'nin sol'un ideolojik yaklaşımına uygun olarak alt tabakalara yönelmekte daha başarılı olduğu izlenimini uyandırmaktadır.”⁴⁰

Abadan'ın siyasal parti seçmenlerinin eğitim düzeyleri bakımından elde ettiği sonuçlar, Sencer ve Erder'in araştırma sonuçlarına çok yakındır. Buna göre “AP desteği, eğitim düzeyi düşüklerde artmakta, eğitim düzeyi yüksek olanlarda ise azalmaktayken, CHP'de tam tersi bir durum söz konusudur. YTP ise lise ve yüksekokul mezunları arasında daha çok taraftar toplamıştır.”⁴¹

Seçmen davranışlarının eğitimle ilişkisini araştıran çeşitli kamuoyu araştırmaları yapılmış olup, bunlardan “Kardam ve Tüzün'un (1998) araştırmasına göre ilkökul düzeyi hariç eğitim düzeyi yükseldikçe, CHP ve RP arasındaki farklılık da artmaktadır. Veri Araştırma'nın 1998 anketlerine göre MHP'nin seçmenleri arasında ilkökul ve ortaokul mezunları, FP'nin seçmenleri arasında ise daha düşük eğitim seviyesine sahip olanların fazlalığı görülmüştür. TUSES ve Veri Araştırma'nın yaptığı seçmen eğilimleri araştırmasına göre, seçmenlerin eğitim düzeyi yükseldikçe hiçbir siyasal partinin yandaşı olmayan seçmen oranının arttığı belirtilmiştir.(Erder-Tuzun, 2004) Bununla birlikte 2002 seçimleri öncesi yapılan anketlerde ise CHP'nin seçmenleri arasında üniversite mezunlarının ve AKP'nin seçmenleri arasında ilkökul mezunlarının oranının diğer partilere göre yüksek olduğu görülmüştür. Yine Turan (2004) tarafından yapılan araştırmaya göre, en son bitirilmiş okulun düzeyi yükseldikçe AKP'nin oy oranı düşmektedir. Sitembolukbaşı (2001) tarafından Isparta için yapılan araştırmaya göre, ise siyasete aktif katılım eğitim düzeyi düşük kesimlerde eğitim düzeyi yüksek kesimlere göre daha fazladır. Bir diğer tespit ise eğitim düzeyi düşük seçmenlerin somut icraatlara göre oy kullanma oranının daha yüksek olduğudur. Bu araştırmada 1995–1999 seçimlerinde DYP ile RP-FP tabanında eğitim düzeyi düşük

⁴⁰ Erder,N.,ve Diğerleri Türkiye’de Siyasal Partilerin Seçmenleri ve Sosyal Demokrasinin Toplumsal Tabanı,Ankara,1995,s.156-157.

⁴¹ Abadan,“Ankara Şehir Nüf...”,a.g.m.,s.505.

seçmenlerin ağırlıklı iken, ANAP, CHP ve DSP seçmenleri arasında yüksek eğitimlilerin fazla olduğu belirtilmiştir.’’⁴²

Eğitim düzeyi yükseldikçe, seçmenlerin toplumsal olaylara bakışı değişmektedir. Bu konu ile ilgili olarak Ankara’da yapılan bir araştırmaya göre (Gormez, 1997), ülke sorunlarına bakış açısı ile eğitim düzeyi arasında yüksek bir ilişki ortaya çıkmıştır. Eğitim seviyesi düştükçe enflasyon ve işsizlik ekonomik sorunlar önemli görülürken, eğitim seviyesi yükseldikçe demokratikleşme, rüşvet ve eğitim sorunları gibi konuların ön plana çıktığı görülmüştür. Eğitim ile yerel yönetim toplantılarına katılım arasındaki ilgiyi sımayan, Konya’da yapılan bir araştırmaya göre de anlamlı, sonuçlar çıkmıştır. ‘‘Eğitim seviyesi yükseldikçe belediye toplantılarına katılım oranı azalmıştır.’’⁴³ Bu durum eğitim seviyesi düşük yurttaşların belediyeden bireysel beklentilerinin artması ile açıklanabilir.

5.EĞİTİM GRUPLARININ SİYASİ DÜŞÜNCE KALIPLARI

Türkiye düzeyinde eğitim gruplarının siyasal düşünce kalıplarını tespit etmeye yönelik birtakım araştırmalar yapılmış olup bu araştırmalar da çeşitli eğitim kurumlarının siyasal düşünce kalıpları tespit etmeye çalışılmıştır. Bunlardan ilk olarak, Ozankaya,1966 yılında Ankara Üniversitesi’ne bağlı 317 öğrenci ve öğrenci kuruluşlarının başkan ve yönetim kurulu üyesi olan 109 kişiye uyguladığı anketle üniversite öğrencilerinin siyasal yönelimlerine etki eden toplumsal ve ekonomik faktörleri ve onların katıldıkları siyasal faaliyetleri belirlemeye çalışmıştır. Araştırma bulgularına göre ‘‘öğrenciler siyasal konulara yoğun bir ilgi göstermektedirler. Bu ilgi dernek yöneticileri ve üyelerinde daha fazladır. Öğrencilerin özellikle sol basını da yakından izledikleri ve çoğunlukla sol bir parti olan CHP taraftarı oldukları belirlenmiştir. Siyasetle ilgilenenler büyük ölçüde erkek öğrenciler olup kız öğrencilerin büyük bir bölümü siyasete karşı ilgisizdirler. Öğrencilerin siyasal sorunlarla ilgili olarak görüşlerini belirttikleri en önemli yol, gösterilere ve mitinglere katılmadır. Genel öğrenci kitlesi içinde dernekleşme eğilimi az olup, bir siyasal partide çalışanların sayısı da son derece sınırlıdır. Öğrenciler özellikle de üst sosyoekonomik düzeyde olanlar eşit oy ilkesine genellikle karşıdırlar. Buna karşılık demokratik siyasal düzenin çok parti, düşünce özgürlüğü ve yargı bağımsızlığı gibi diğer ilkelerine yakından bağlıdırlar.’’⁴⁴

Sencer’in 1969 yılında yapmış olduğu alan araştırması, 12.Ekim.1969 seçimlerinden hemen önce yapılmış elde edilen bulgulara göre, ‘‘görüşülenlerin %18,62 si okuma yazma

⁴² Kahraman,S.Ö.,Seçimlerin Mekansal Analizi,Ankara,2007,s.113

⁴³ Kahraman,a.g.k.,114 -115.

⁴⁴ Ozankaya,Ö.,Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri,Ankara,1966,s.189-191.

bilmeyen ,%11 kadarı okuryazar durumunda, geri kalanların çeşitli eğitim aşamalarına göre dağılımıysa, en yüksek yığılmanın olduğu ilköğretimden yüksek öğretime doğru oransal bir azalma şeklinde görüldüğüdür. Bu dağılımın siyasal tercih sıralamasında tekrarlanmadığı görülmektedir. Bu genel dağılım özelliklerini taşıyan ve aşağı yukarı yarısı %45,5 ilköğrenim gören AP'liler arasında ilköğrenim üstü eğitim görenlerin oranı %26,7iken, ilköğrenim düzeyindekilerin %37,5'e düştüğü CHP'de, ilköğrenim görenlerin oranı %38,4'e yükselmektedir. Genel dağılım özelliğinden farklı olarak TİP'in eğitimin iki uç düzeyde eğitim görenler tarafından desteklendiği görülmüştür. Okuma yazma bilmeyen ve okuryazar olanların oranı %35'e varmaktadır. Bu durum doktrin partisi olan TİP'in, objektif koşullar açısından eğitim ve sosyoekonomik statüsü düşük olanlar, ya da üst düzey eğitilmiş kişiler tarafından benimsendiği şeklinde ifade edilmektedir.⁴⁵

Bayhan'ın 1994 yılında İnönü Üniversitesi'nden 450 öğrenciye uyguladığı anket araştırması üniversite gençliğindeki anomi ve yabancılaşmanın toplumsal nedenlerini bulmaya çalışmıştır. Araştırma bulgularına göre“üniversite gençlerinde bireysel yabancılaşma ve anomi davranış düzeyi orta derecedir. Yüksek düzeyde yabancılaşmalar kızlarda erkeklere göre, Mühendislik Fakültesi'nin diğer öğrencilerinde diğer fakültenin öğrencilerine göre ebeveyni yurtdışında olan parçalanmış ailelere mensup öğrencilerde diğer ailelere mensup öğrencilere göre, üst sosyal tabaka ve alt sosyal tabakaya mensup öğrencilerde orta tabakaya mensup öğrencilere göre, kasabalarda uzun süre yaşayan öğrencilerde diğer yerlerde yaşayanlara göre, otel misafirhane ve yurttan kalan öğrencilerde ailelerinin yanında kalan öğrencilere göre, maddi ihtiyaçlarını karşılayamayan öğrencilerde, maddi ihtiyaçlarını karşılayanlara göre, Marmara Bölgesi'nden gelen öğrencilerde diğer bölgelerden gelen öğrencilere göre, öğrenciler arasında ideolojik gruplaşmanın olduğunu ifade eden öğrencilerde diğerlerine göre, dinin öneminin az olduğunu belirtenlerde ve dini ibadetlerini yerine getirmeyenlerde, dine önem veren öğrencilere göre, sosyal değişimde radikal görüş benimseyenlerde ılımlı görüş benimseyenlere göre, siyasal konularda fikrini belirtmeyenlerde fikrini belirtenlere göre, şiddet taraftarı olan kızlarda şiddet taraftarı olan erkeklere göre, sürü olma eğilimi olan gençlerde, sürü olma eğilimi olmayan gençlere göre, karşı cinsten arkadaş edinmemeye sorunu olan gençlerde böyle bir sorunu olmayanlara göre, dünya ve ülkenin geleceği konusunda karamsar olanlarda, iyimser olanlara göre, kişisel geleceği konusunda ilgisiz olanlarda ilgili olanlara göre daha fazladır. Bu araştırma genel bir

⁴⁵ Sencer,M.,Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar Alan Araştırması,İstanbul,1974,s.112.

bulgu olarak da üniversite gençliğinin anomik ve yabancılaşmış davranışları ile toplumsal koşullar arasında bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.’’⁴⁶

2005 yılında Şen tarafından Türkiye düzeyinde 12 dilde, 5 lise grubunda ve 5000 öğrenci ile yapılan bir anket araştırmasıyla gençlerin kendilerini hangi ideolojik gruba yakın hissettikleri ve hangi ideolojileri benimsedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların birden fazla seçenek işaretleyebildiği ankette,“ kendini Atatürkçü, laik ve milliyetçi olarak görenler, her bir seçenek öğrencilerin yarıya yakını tarafından tercih edilerek, ilk üç sırayı oluşturmuştur. Kendini milliyetçi görenlerden daha çok özel liseler, Anadolu liseleri ve düz liselerde buldukları, Atatürkçü, laik ve milliyetçi ideolojilerin en az benimsedikleri okulların İmam Hatip liseleri olduğu, bu liselerdeki öğrencilerin yaklaşık üçte ikisinin kendini İslamcı olarak tanımladığı belirlenmiştir. Kendini muhafazakâr ve muhafazakâr demokrat olarak görenler de yine en çok İmam Hatip liselerinde bulunmaktadır. Milliyetçiler daha çok üst sosyoekonomik gruptan ailelerin çocukları arasında yoğunlaşırken, ülkücüler ve İslamcılar alt sosyoekonomik gruptan olan ailelerin çocukları arasında üst gruplara göre daha fazla bulunmaktadır. Öğrencilerin genelinin en çok benimsediği kimlik ‘Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı’ olurken , ‘Müslüman Türk’ kimliği ikinci sırada yer almaktadır. Ancak İmam Hatip liselerinde en çok tercih edilen kimlik ‘Müslüman’ kimliğidir. Kendini ‘solcu’, ‘sosyalist’ ve ‘sosyal demokrat’ olarak görenler en çok Anadolu liselerinde ve düz liselerde yer almaktadırlar. Kendini ‘Atatürkçü’ görüşe daha yakın hissedenler en çok Anadolu liselerinde bulunurken, kendini ‘laik’ olarak görenler de yine en çok Anadolu liseleri ve özel liseler arasında bulunmaktadır.’’⁴⁷

Sitembölükbaşı, 2006 Şubat ayında Türkiye’nin yedi bölgesinde nüfusuyla bağlantılı olarak Marmara bölgesi’nde 501(%27,1) ,İç Anadolu bölgesinde 321(%17,4),Ege bölgesinde 253 (%13,7),Akdeniz bölgesinde 224 (12,1),Karadeniz bölgesinde 194 (%10,5),Güneydoğu Anadolu Bölgesinden 180 (%9,7) ve Doğu Anadolu Bölgesinden 176(%9,5)denekle görüşmüş. Görüştüğü deneklerin eğitim düzeyleri bakımından incelendiğinde %1,8’ ini(toplam 34 kişi) okuma yazma bilmeyenler,%17,3’ünü (toplam 319 kişi)ilkokul mezunları,%12,2’ sini (toplam 226 kişi)ortaokul mezunları,%38,3’ ünü (toplam 709 kişi)lise mezunları,%27,9’ unu (toplam 515 kişi)yüksekokul mezunları oluşturmuş ve şu bulgulara ulaşmıştır.“Eğitim düzeyi yükseldikçe AKP taraftarlığı azalmaktadır. CHP eğitim düzeyi düşüklerden çok eğitim düzeyi yüksek kimselerden destek elde etmektedir. Okuma yazma bilmeyenler arasında DTP’ ye olan destek diğer eğitim gruplarına göre daha fazladır. Eğitim

⁴⁶ Bayhan,V.,Üniversite gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma,Ankara,1997,s.379-390.

⁴⁷ Şen,M.,“Milliyetçilik Özel Liselerde Birinci”Milliyet,İstanbul,(16.09.2005).

düzeyi arttıkça sosyal demokratların oranı artmakta, buna karşılık İslamcılar'ın oranı azalmaktadır. Sosyalistler özellikle lise ve yüksekokul mezunları arasında daha fazla bulunmaktadır. Muhafazakârlar ise okuma yazma bilmeyenler ve ilkokul mezunları arasında diğer eğitim gruplarına göre daha fazla bulunmaktadır. Okuma yazma bilmeyenlerde ideolojiye bağlanma düzeyi 'zayıf' olanların oranı diğer eğitim gruplarından daha fazladır.”⁴⁸

⁴⁸ Sitembölükbaşı,Ş.,Türkiye’de İdeolojik ve Sosyoekonomik Grupların Siyasal Düşünce Kalıpları,Ankara,2007,s.4-438-439.

SONUÇ

Türkiye’de eğitimin siyasal tercih ile olan ilişkisini incelediğimiz çalışmamızda seçmen davranışlarını etkileyen sosyoekonomik faktörlerden eğitimin önemli bir etken olduğu görülmektedir.

Eğitim, bireyin siyasal davranışını iki şekilde etkilediği görülmektedir. İlk olarak eğitim siyasal, kültürel, duygusal ve bilişsel öğelerinin bireye aktarımını sağlayarak bireyin siyasal tutumunu pekiştirmekte, ikinci olarak da eğitim, bireyin bilgi seviyesini yükselterek siyasal olayları ve onları ortaya çıkaran sebepleri daha iyi analiz etmelerini sağlamaktadır. Elde edilen bulgularda eğitilmiş kişiler, siyasal konularda daha çok ilgili ve bilgili, siyasal olayları daha çok izlemekte, onları daha çok konuşmakta, resmi organların birey üzerindeki etkisinden daha çok haberdar ve kendisinin de onları etkileyebileceğine inanmaktadır. Dolayısıyla eğitim, bireylerin siyasal katılmasını kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir denilebilir.

Eğitim düzeyi yüksek olan bireyler seçimlerde oy kullanmayı bir yurttaşlık görevi olarak görürler, buna rağmen eğer kullandıkları oy seçim sonucunu değiştirmeyeceğine inanırlarsa oy kullanmama davranışı içerisine girebilirler. Siyasal küskünlük olarak nitelendirilen bu davranış eğitim seviyesi yüksek olan bireyler arasında daha sık görülmektedir.

Türkiye’de diğer ülkelerden farklı olarak patronaj ve kliyantalist ilişkilerin daha yoğun olduğu görülmektedir. Türk toplumunda ailenin dışında muhtar, imam, şeyh ve toprak ağası gibi kamuoyu önderleri oldukça etkili olmaktadır. Türk seçmenlerinin kararlarında birey dışındaki etmenlerin diğer toplumlara göre daha fazla olmasının nedeni eğitim düzeylerinin düşüklüğüne bağlanabilir. Eğitim seviyesi düşük toplumun siyasal kararları alabilmesi için gerekli bilgilere ulaşması mümkün olmadığı gibi bu bilgileri kendi başına yorumlayıp değerlendirme imkânına da sahip değildir. Bu durum bireylerin başkalarının etki alanına girmelerini kolaylaştırmakta ve bireyin kendi çıkarına uygun rasyonel karar almasını güçleştirmektedir.

Eğitim seviyesi yükseldikçe seçmen davranışlarının parti tercihlerinde belirgin olarak değiştiği gözlenmekte olup, parti tercihlerinde değişik nedenlerin etkisinin eğitim seviyesine paralel arttığı görülmektedir. Eğitim düzeyi düşük kişiler soyut düşüncelerle olan düşük

bağlantılarına karşılık somut objelerle daha güçlü bağlantı kurabildiği gözlenir. Yani lideri nedeniyle siyasal partilere yönelişleri eğitim düzeyi yüksek kimselere göre daha fazla olmaktadır. Eğitim düzeyi düşük kimseler, siyasal partileri soyut düşünceler yerine somut kişiliklerle daha kolay özdeşleştirebildikleri için onlarda lidere bağlılık eğitim düzeyi yüksek olan bireylere göre daha fazladır. Eğitim düzeyi yüksek olan bireyler liderin bir insan olarak hata yapabileceğini, onun gelip geçici olduğunu, asıl önemli ve kalıcı olanın fikirler ve idealler olduğunu düşünmekte olup bu nedenle bu kimselerde lidere yüksek bağlılık ve lider nedeniyle parti tercihi, eğitim düzeyi düşük olan bireylere nazaran daha az rastlanılan bir durumdur.

Eğitim seviyesi düştükçe bu gibi bireylerde enflasyon ve işsizlik gibi ekonomik sorunlar önemli görülürken, eğitim seviyesi yükseldikçe demokratikleşme, rüşvet ve eğitim sorunları gibi konular önem taşıdığı görülür. Eğitim düzeyi yükseldikçe otoriterlik eğilimi azalmakta hoşgörü eğilimi artmakta olup bu ikisi arasında bir ilişkiden bahsedilecek olursa, eğitimin yarattığı bilgi zenginliği bireylerde zihinsel bir elastikiyet yaratmaktadır. Olgularla ilgili çok çeşitli bilgilere sahip olan kimseler tek kalıpta bir düşünce yerine farklı düşüncelerin farklı durumlarda doğru olabileceğine ilişkin bir anlayış içerisinde olduğu görülebilmektedir. Eğitim düzeyi düşük kimselerde olgular hakkındaki bilgilerin azlığı onlarda tek bir doğru olduğu varsayımından hareketle otoriter düşüncenin her ortamda geçerli tek bir doğrusu olduğu kabul edilir.

Türkiye’de eğitim seviyesi ile bireylerin siyasal tercihlerinde, seçmen davranışlarına etki eden sosyoekonomik faktörler arasında eğitimin oldukça önemli bir yer tuttuğu, siyasal tercihleri, davranışları etkilediği fikrine varılabilir.

Kaynakça

- Abadan, N., Türk Gençliğinin Değer Yargıları ve Siyasi Davranış, SBFĐ. Mart, 1965
- Abadan, N., ‘‘Ankara Şehir Nüfusunun Siyasi Eğilimlerinden Bazı Örnekler A.Ü.Nisan 1964’’ A.Ü.SBFĐ.c.XX, No:2, Ankara, Haziran 1965
- Abadan, N.-Yücekök, A.N., 1961-1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerde Gelir Durumuna Göre Oy Verme Davranışları, SBFĐ.c.XXI, No:4, Ankara, 1966
- Abadan, N., ‘‘Türk Üniversite Öğrencileri ile Genç İşçilerin Siyasal Eğilimleri’’ A.Ü.SBFĐ.c.XXVI No:1, Ankara, 1971
- Akdağ, E., Seçmen Depresyonda İstikrar İstiyor, <http://www.aksiyon.com.tr> (21.06.2008)
- Akgün, B., Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven, Ankara, 2007
- Aksoy, M., Türkiye’de İnsan Hakları, Ankara, 1970
- Akşin, S. İkinci Meşrutiyetin İlk Dönemleri, Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye, 1908-1980, 4.Cilt, 2000
- Alkan, T., Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim, Ankara, 1989
- Arı, M., Siyasal Katılım: 1980 Sonrası Türk Siyasal Sürecinde ANAP ve ANAP Seçmen Profili, Ankara, 1993
- Bayhan, V., Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma, Ankara, 1997
- Baykal, D., Siyasal Katılma, Bir Davranış İncelemesi, Ankara, 1970
- Bilgiseven, A.K., Eğitim Sosyolojisi, İstanbul, 1992
- Bulutay, T.-Yıldırım N., ‘‘Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerine Bir Deneme’’ A.Ü.SBFĐ., c.XXIII, No:4, Ankara, 1968
- Bumin, K., Batı’da Devlet ve Çocuk, İstanbul, 1983
- Çitçi, O., Yerel Seçimler Coğrafyası 1963-1999, Ankara, 2005
- Çukurçayır, M.A., Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi, Konya, 2006
- Erder, N. ve diğerleri, Türkiye’de Siyasal Partilerin Seçmenleri ve Sosyal Demokrasinin Toplumsal Tabanı, Ankara, 1995
- Ertürk, S., Eğitimde Program Geliştirme, Ankara, 1994

Eser,B.H.,“Üniversite Eğitiminin Siyasal Tutumlar Üzerindeki Etkisi”Süleyman Demirel Üniversitesi Örnek Olayı”,SDÜ.SBE Dergisi,Güz 2005

Esmer.Y.,“3 Kasım Analizi”,Milliyet,19 Kasım2002

Gökçe,B.,Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları,Ankara,1984

Gökçe,B.,Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar,Ankara,1996

Gülmen,Y.,Türk Seçmen Davranışı 1960-1970,İstanbul,1979

Kahraman,S.Ö.,Seçimlerin Mekansal Analizi,Ankara,2007

Kalaycıoğlu,E.,Karşılaştırmalı Siyasal Katılma:Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme,İstanbul,1983

Kalaycıoğlu,E.-Sarıbay,A.Y.,Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme,İstanbul,2007

Kışlalı,A.T.,Siyaset Bilimi,Ankara,1987

Lipset,S.M.,Siyasal İnsan,(Çev.M.Tunçay),Ankara,1986

Mardin,Ş.,Türk Modernleşmesi,İstanbul,2006

Milburn,A.M.,Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset,(Çev.V.Duyan-A.Dönmez)Ankara,1998

Nuhrat,C.,“Türkiye Köylerinde Olağandışı Oy Verme”,SBFD.,c.XXVI,Ankara,1971

Ozankaya,Ö.,Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri,Ankara,1966

Ozankaya,Ö.,Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür,Ankara,1971

Özkan,A.,Siyasal Sistem Stratejileri,İstanbul,2007

Sağ, V.,“Toplumsal Değişim ve Eğitim”C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs, Sivas, 2003

Sencer,M.,Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar Alan Araştırması,İstanbul,1974

Sitembölükbaşı,Ş.,Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler,Ankara,2001

Sitembölükbaşı,Ş.,Türkiye’de İdeolojik ve Sosyoekonomik Grupların Siyasal Düşünce Kalıpları,Ankara,2007

Soysal,M.,Anayasa’ya Giriş,Ankara,1986

Şahım,T.,Siyasi Katılım ve Baskı Grupları,Ankara,1994

Şen,M.,“Milliyetçilik Özel Liselerde Birinci”,Milliyet,16.09.2005

- Şentürk,H.,Seçmenin DNA'sı Seçmen Tercihlerini Etkileyen Faktörler,İstanbul,2008
- Yücekök,A.N.,‘‘ToplumsalÜstYapıOlarakSiyasiDavranış’’ ,A.Ü.SBFD.c.XXIV.,No:4,Ankara ,1969
- Tatar,T.,Siyaset Sosyolojisi,Malatya,1995
- T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları,2004
- Tekeli,İ.- Gökçeli,R.,‘1973ve1975 Seçimleri Seçim Coğrafyası Üzerine Bir Deneme’ İstanbul, 1977
- Turan,A.E.,Türkiye’de Seçmen Davranışı Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi,İstanbul,2004
- Turan,İ.,Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış,İstanbul,1976
- Türkmen,F.,Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması,DPT Uzmanlık Tezi,Yayın No:2655,Ankara,2002
- www.aksiyon.com.tr/detay.php?id.=27593 (21.06.2008)
- www.bilgiyonetimi.org (20.01.2008)
- Wedel,W.Siyaset ve Cinsiyet İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı (Çev.C. Kurultay),İstanbul,2001
- Yasa,İ.,Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü,Ankara,1969

ÖZGEÇMİŞ

13 Haziran 1961 tarihi, Antalya ili Finike ilçesi doğumluyum. İlk, orta ve liseyi İstanbul Üsküdar ilçesinde tamamladıktan sonra, İstanbul Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Jeofizik Mühendisliği bölümüne kaydoldum. Bu bölümden 1985 yılında mezun olduktan sonra askerlik görevimi İzmir, Güney Deniz Saha Komutanlığı'nda tamamladım.1987 yılında STFA İnşaat A.Ş. de Saha Mühendisi ve Şantiye Şefi görevlerinde bulundum.1990, 1997 yılları arasında Migros, YKM vb. mağazalarda yöneticilik yaptım.1997 yılından itibaren MEB' lığında öğretmenlik yapmaktayım. Bu zaman zarfında Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme (Yönetim ve Organizasyon) bölümünü, sonra Yerel Yönetimler bölümü (Ön Lisans)ve yine aynı üniversitenin İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi bölümlerini bitirdim.2005 yılında Beykent Üniversitesi İşletme Yönetimi Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladım.

Özel ilgi alanlarım arasında, mağazacılıkta işgören müşteri ilişkileri, işletme yönetimi ve siyaset bilimi gelmektedir

Yabancı dilim İngilizce olup, evli ve bir çocuk babasıyım.

Aday: **A.Serdar Ümit ÖNCEL**